

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

***Impactul sistemului electoral
asupra capacității de funcționalitate
a instituțiilor puterii de stat
din Republica Moldova***

CHIȘINĂU • 2018

CZU 342.8:342.5(478)=135.1=161.1
I-48

Lucrarea este recomandată spre publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

Lucrarea include un set de studii științifice în materia procesului electoral, dată fiind modificarea produsă în anul 2017 a sistemului electoral pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova. Studiile pun în lumină evoluția sistemelor electorale din Republica Moldova și experiența internațională în domeniu, urmărindu-se identificarea celor mai bune practici care să contribuie la consolidarea capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat și să reflecte maximal posibil voința alegătorilor.

Cartea este destinată angajaților din cadrul autorităților publice centrale și locale, cadrelor universitar-academice și mediului de experți, tuturor celor ce manifestă interes față de subiectul ce ține de procesul electoral

Coordonator: Victor JUC

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Copertă: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova / Inst. de Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei; coord.: Victor Juc. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2018 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 148 p.: diagr., tab.

Texte: lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-3201-0-8.

342.8:342.5(478)=135.1=161.1

I-48

ISBN 978-9975-3201-0-8.

© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, 2018

CUPRINS

INTRODUCERE	5
EVOLUȚIA SISTEMULUI ELECTORAL DIN REPUBLICA MOLDOVA: ALEGERI PARLAMENTARE (Victor Juc)	7
EVOLUȚII ALE SISTEMULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: VULNERABILITĂȚI ȘI OPORTUNITĂȚI DE MODERNIZARE (Valeriu Mîndru, Aurelia Peru-Balan)	25
SISTEMUL ELECTORAL DIN REPUBLICA MOLDOVA: CONTROVERSE ȘI REALITATE (Ion Rusandu)	40
IMPACTUL REFORMELOR IMPLEMENTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ASPURA INTENȚIEI DE VOT A CETĂȚENILOR (Ion Mocanu)	49
РОЛЬ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА (Lilia Braga)	64
FUNCȚIONALITATEA SISTEMELOR ELECTORALE ÎN ASIGURAREA PROCESULUI DEMOCRATIC DE EXERCITARE A PUTERII POLITICE ÎN STATELE EUROPENE (Veaceslav Ungureanu, Diana Vrăjitoru)	81
ALEGERI PARLAMENTARE EUROPENE. PRINCIPII COMUNE ȘI ASPECTE DISTINCTE DE ORGANIZARE ȘI DESFĂȘURARE (Maria Diacon)	97
ASPECTE ETICE ÎN PROCESELE ELECTORALE ÎN PERSPECTIVA EFICIENTIZĂRII INSTITUȚIILOR PUTERII DE STAT (Serghei Sprincean)	118
SISTEMUL ELECTORAL MIXT: PRO ȘI CONTRA (Eugenia Tofan)	131

INTRODUCERE

Alegerile parlamentare din Republica Moldova s-au desfășurat în baza sistemului electoral majoritar cu două tururi (1990) și a sistemului de tip proporțional cu liste de partid închise (1994 - 2014). Sistemul proporțional cu liste închise de partid a stabilit că Republica Moldova formează o singură circumscripție electorală, incluzând, de asemenea, raioanele de est, care provizoriu nu se află sub jurisdicția autorităților constituționale ale statului, și secțiile de votare inaugurate în afară. În urma alegerilor, fie ordinare, fie anticipate, în Parlament au avut acces 3-5 concurenți electorali (partide politice și blocuri electorale).

În contextul politic actual, din 2017, unele forțe politice au considerat că sistemul electoral de tip proporțional nu contribuie la modernizarea politico-juridică și social-economică a Republicii Moldova, fiind factorul determinant al subdezvoltării și perpetuării tranziției. În plus, clasa politică de la guvernare și din opoziție este slab pregătită, nu cunoaște realitățile din teritoriu, în mare parte este anonimă și nu asigură eficient reprezentarea intereselor cetățenilor. La rîndul lor, cetățenii nu cunosc toată lista pentru care votează și deci, relația lor cu deputații este minimală sau lipsește.

Modificarea tipului de sistem politic a avut ca obiectiv de a asigura modernizarea sistemului politic și a clasei politice, de a consolida legăturile dintre alegători și aleși, de a contribui la sporirea capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat în contextul necesității de reformă democratică și ajustare la standardele europene. Promotorii inițiativei de modificare a sistemului electoral (inițial - majoritar cu un tur, apoi - mixt) argumentează că, schimbînd tipul de sistem, se va schimba clasa politică și, implicit, activitatea instituțiilor de stat.

În același timp, unele componente ale societății civile, susținute de un șir de partide politice, parlamentare și extra parlamentare, solicită revenirea la sistemul proporțional cu liste închise de partid prin abrogarea Legii nr. 154 din 20 iulie 2017, în baza căreia a fost adoptat sistemul electoral mixt și se vor produce, potrivit realităților

de la sfârșitul anului 2017, alegerile parlamentare viitoare. Nu trebuie de trecut cu vederea nici Avizul comun al Comisiei de la Veneția și al Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, care n-a recomandat, la momentul actual, de a schimba esențial sistemul electoral, nici condiționalitatea politică expusă în documentul final de la Summitul Parteneriatului Estic din 23-24 noiembrie 2017, deși se recunoaște dreptul suveran al Republicii Moldova de a decide în această, dar și în alte probleme.

Date fiind opțiunile diferite, în anul 2017 au avut loc numeroase acțiuni, începînd de la mese rotunde, organizate și de Institutul de Cercetări Juridice al Academiei de Științe a Moldovei, pînă la proteste de stradă, desfășurate de unele partide politice și elemente ale societății civile. Aceste acțiuni de susținere sau de respingere a unui sau altui tip de sistem electoral au bulversat într-o mare măsură conștiința social-politică de masă, oamenii înfruntă dificultăți în înțelegerea și explicarea sistemelor, date fiind manipularea, speculațiile și partizanatul îngust de partid: sistemul electoral ca mecanism de organizare și desfășurare a alegerilor a devenit obiect al bătăliilor politice, fiind supuse interpretărilor denigratoare și apologeticii ieftine. Această polemică n-a contribuit la dezvoltarea culturii electorale și educarea electorală, ci a condus la înrădăcinarea unor clișee. Considerăm că dezbaterile și pluralismul de opinii sunt absolut binevenite, am participat la unele audieri și grupuri de lucru, însă polemica trebuie să fie echidistantă și fundamentată științific, în afara manipulărilor și apologeticii lipsite de conținut.

Prin această culegere de studii se urmărește discret de a supune cercetării științifice influența modificării tipului de sistem electoral asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat. Cert este că Republica Moldova are nevoie de modernizare și sunt necesare acțiuni bine fundamentate științific și cu un grad ridicat de fezabilitate pentru a putea depăși tranziția care se prelungește foarte mult și a realiza apropierea de Uniunea Europeană.

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice,
coordonator al ediției

EVOLUȚIA SISTEMULUI ELECTORAL DIN REPUBLICA MOLDOVA: ALEGERI PARLAMENTARE

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice

Demontarea regimurilor politice totalitare și autoritare se produce pe diferite căi și cu aplicarea unui spectru extins de mijloace-lovituri violente sau pașnice de stat, retragerea forțată sau benevolă de la putere, intervenție sau amenințare cu intervenție străină, mișcare de eliberare națională și/sau mișcare pentru reforme democratice, decesul conducătorului sau alegeri, abordate ca instrument de tranziție spre democrație. În acest sens, alegerile servesc în calitate de mijloc pașnic de luptă pentru constituirea tipului democratic de regim politic și, implicit, inițiază procesul de construcție democratică, avînd ca bază valorile, principiile și normele proprii democrației ca stare. Esențial este că înseși alegerile prin sine reprezintă un pas important în calea și în procesul de democratizare, substanțial fiind ca elitele politice noi să mențină, să aprofundeze și să extindă contextul în formare și avîntul maselor largi prin reforma democratică intensivă a sistemului politic.

Alegerile, ca instrument al tranziției democratice sau al consolidării democrației prin modernizare, se află în raport de dependență directă de organizarea procesului electoral în baza unor norme și reguli care se regăsesc în legislația electorală națională. Alegerile sînt reglementate prin prevederile sistemului electoral, care determină principiile de organizare a lor în vederea desfășurării corecte și asigurării reprezentativității voinței poporului maximal posibil prin transformarea voturilor în mandate și, implicit, în funcții și demnități publice, care să fie viabile și eficiente. Prin urmare, sistemul electoral determină organizarea și desfășurarea alegerilor, caracterul și rezultatul lor, avînd impact direct asupra formării și funcționării structurilor puterii de stat.

Astfel, în contextul mișcării pentru reforma democratică, la 23 noiembrie 1989 a fost adoptată Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești, act normativ care a contribuit substanțial la demontarea vechilor instituții, a regimului totalitar și la edificarea instituțiilor de factură nouă, a regimului democratic prin formarea și activitatea forului legislativ suprem (de legislatura a douăsprezecea). Această lege prevede, printre altele:

- alegerile de deputați se efectuează în circumscripții electorale cu un singur mandat pe baza dreptului de vot universal, egal, direct, liber și secret (art.1);

- dreptul de a propune candidați pentru alegerile de deputați este atribuit colectivelor de muncă, organizațiilor obștești, colectivelor de elevi și studenți ale instituțiilor de învățământ mediu de specialitate și superior (secțiile de zi), adunărilor alegătorilor la locul de trai și ale militarilor în unitățile militare (art.9), aplicându-se, precizăm noi, principiul teritorial de producție;

- pentru alegerile de deputați se formează 380 de circumscripții electorale cu un număr aproximativ egal de alegători, la determinarea hotarelor circumscripțiilor se ține cont de structura administrativ-teritorială a republicii și de alte particularități, din partea fiecărei circumscripții fiind ales un deputat (art.15);

- sectoarele electorale, pentru efectuarea votării și numărarea voturilor în cazul alegerilor de deputați, se formează cu un număr de cel puțin 20 și cel mai mult 3000 de alegători (art.17);

- propunerea de candidați pentru alegerile de deputați începe cu 60 de zile și se termină cu 30 de zile înainte (art.31), în calitate de candidați, de regulă, fiind propuși și cetățeni care lucrează sau locuiesc pe teritoriul circumscripției respective;

- înregistrarea candidaților pe alegerile de deputați începe cu 30 de zile și se termină cu 20 de zile înainte de ziua alegerilor (art.32);

- este ales candidatul care a întrunit la alegeri mai mult de jumătate din voturile alegătorilor care au participat la votare (art.47);

- dacă într-o circumscripție electorală au candidat mai mult de doi candidați și nici unul dintre ei n-a fost ales, comisia electorală de circumscripție adoptă hotărârea cu privire la efectuarea în circumscripția respectivă a unei votări repetate asupra a doi candidați care au întrunit cel mai mare număr de voturi, fiind considerat ales candidatul care a întrunit la votare repetată cel mai mare număr de voturi ale alegătorilor care au participat la votare (art.51).

În ordinea reliefată de idei subliniem, de asemenea, că art.52 și art.53 stabilesc circumstanțele organizării și desfășurării alegerilor repetate și, respectiv, alegerilor noi, dar și împrejurările când ultimele nu se efectuează [1].

Prin urmare, Legea din 23 noiembrie 1989 a instituit într-un context politic nou sistemul electoral de tip majoritar cu două tururi, alegerile parlamentare din 25 februarie/10 martie 1990 producându-se în baza acestui tip de sistem, fiind aleși 377 de deputați. Păstrându-se continuitatea instituțională, Parlamentul (de legislatura a douăsprezecea, deși numărătoarea putea fi reluată, imprimându-se o încărcătură deosebită - simbolică și de conținut) a adoptat foarte multe decizii de caracter edificator, inclusiv în materia dezvoltării instituționale a Republicii Moldova.

Pentru a contribui la asigurarea plenitudinii tabloului supus investigațiilor științifice, este necesar, în opinia noastră, de a pune în lumină instituționalizarea unui actor important din cadrul procesului de participare electorală - partidele politice. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească din 25 august 1989 [2, p.30] a permis înregistrarea la 26 octombrie 1989 a patru formațiuni, obținând dreptul de a participa în viața politică și a promova candidați pentru forul legislativ suprem.

Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice din 17 septembrie 1991, fiind expresie a dreptului

de asociere, definește locul și rolul partidelor politice în cadrul sistemului politic, contribuind la instituționalizarea lor, reglementează modalitățile de formare, funcționalitate, finanțare și interacțiune cu alte instituții, esențial fiind că se face deosebire între formațiunile social-politice și organizațiile nonguvernamentale[3], lipsă în Decretul din 25 august 1989, care urmărea să canalizeze ambele entități pe coordonate nonpolitice. Vom puncta lapidar, în ordinea elucidată de idei, că în prima etapă, de constituire, partidele apar ca elemente care fac parte din societatea civilă, însă ulterior, în urma formalizării, acestea devin componente ale sistemului politic, încadrându-se în lupta pentru cucerirea pașnică, prin mecanismele electorale și exercitarea puterii de stat. Decretul din 25 august 1989 a pus baza procesului de instituționalizare a pluripartidismului, însă alegerile parlamentare din 25 februarie/10 martie 1990 nu s-au desfășurat pe bază de partide politice în înțelesul deplin al cuvântului, chiar dacă reprezentanții Frontului Popular din Moldova au acumulat 94 de mandate, iar Mișcarea „Unitate-Edinstvo” – 32 de mandate.

La 14 octombrie 1993 a fost adoptată Legea privind alegerea Parlamentului, în a cărei bază urma să fie ales primul for legislativ suprem din perioada independenței Republicii Moldova, rarcordînd procesul electoral la noile realități. Printre prevederile care se conțin vom puncta succint asupra următoarelor:

- alegerea Parlamentului se efectuează în circumscripții electorale cu mai multe mandate pe bază de scrutin de liste din partea partidelor, organizațiilor social-politice, blocurilor și de candidaturi independente, potrivit principiului reprezentării proporționale (art.6-1), mandatele de deputați fiind atribuite concurenților electorali (partide, organizații social-politice, blocuri electorale), care în urma alegerilor au întrunit cel puțin patru la sută din voturile valabil exprimate pe întreaga țară (art.6-2). Norma de reprezentare este de un deputat la 28.000 de alegători (art.6-3), Parlamentul fiind ales pe un termen de 4 ani și activa permanent (art.6-4);

- propunerile de candidați se fac pe circumscripții electorale și se depun la comisiile electorale de circumscripție (art.30-1), un candidat poate să candideze numai la o singură circumscripție electorală (art.31-1). Forma și textul buletinului de vot le stabilește Comisia Electorală Centrală, dimensiunile buletinului de vot le stabilește comisia electorală de circumscripție (art.37-1), buletinele de vot din circumscripția electorală urmînd să aibă unul și același format (art.38-1);

- atribuirea mandatelor de deputat se efectuează de comisia electorală de circumscripție prin împărțirea succesivă a numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare concurent electoral (art.58-1), candidatul independent va fi declarat ales dacă numărul de voturi valabil exprimate pentru el se încadrează în lanțul descrescător (art.58-3);

- alegerile sînt considerate nevalabile dacă la ele au participat mai puțin de o treime din alegătorii din circumscripție înscrși în listele electorale (art.63-1);

- dacă după votarea repetată în circumscripția electorală alegerile vor fi declarate nevalabile, nu se vor mai efectua alegeri, iar mandatele de deputați neatribuite se vor conserva (art.64-4). Totuși, sînt prevăzute mai multe circumstanțe care justifică votarea repetată și alegerile parțiale[4].

Prin urmare, Legea din 14 octombrie 1993, fiind expresie și, totodată, catalizator al pluripartidismului în plin proces de edificare, a stabilit modificarea sistemului electoral din majoritar cu două tururi în proporțional, alegerile urmînd să se desfășoare în mai multe circumscripții (fără a fi definite criterii clare de constituire). În realitate, practic a fost stabilită o singură circumscripție națională: potrivit reprezentării proporționale, circumscripțiile electorale urmau să corespundă unităților teritorial-administrative de nivelul doi, iar pînă la implementarea noii organizări, se prevedea înființarea unei singure circumscripții electorale, întrunind întregul teritoriu al Republicii Moldova. De fapt, această prevedere

este stipulată expres în Hotărîrea Parlamentului pentru modul de punere în aplicare a Legii privind alegerea Parlamentului din 19 octombrie 1993, care prin art.2 a stabilit unele excepții pentru desfășurarea scrutinului parlamentar următor, inclusiv înființarea unei singure circumscripții electorale care va cuprinde întregul teritoriu al Republicii Moldova, dat fiind că problema organizării noii structuri administrativ-teritoriale a republicii n-a fost examinată (în acel moment - n.n.) în Parlament[5]. Oportunitatea introducerii tipului proporțional de sistem electoral cu o singură circumscripție națională a fost argumentată, în principal, prin două raționamente: a oferi posibilitate ca cetățenii din stînga Nistrului să-și exercite dreptul de vot (în condițiile imposibilității desfășurării electorale în teritoriul aflat provizoriu în afara controlului constituțional al statului); a aștepta timpuri mai bune pentru consolidarea și funcționalitatea multipartidismului, dat fiind că majoritatea absolută a partidelor erau concentrate în orașul Chișinău – Legea din 17 octombrie 1991 prevede, potrivit art.5 (8), ca partidul, pentru a fi înregistrat, „să facă dovadă că are cel puțin 300 de membri”. În baza acestei legi, la scrutinul din 27 februarie 1994 a fost ales Parlamentul de legislatura a treisprezecea, întrunind 104 mandate din partea a patru concurenți electorali.

Coaliția neformală agrar-socialistă a adoptat la 29 iulie 1994 Constituția Republicii Moldova, prin intermediul căreia a fost instituit regimul semiprezidențial, dar, în același timp, a lăsat teren pentru dezbateri controversate cu privire la statutul de neutralitate permanentă (art.11) sau la denumirea corectă a limbii de stat (art.13).

Ținem să precizăm că am fost printre cei care au propus introducerea pragului electoral pentru accesarea concurenților electorali în forul legislativ suprem, luînd drept exemplu activitatea parlamentelor din Republica Federativă a Germaniei și din Italia. Introducerea pragului electoral încalcă, într-o anumită măsură, principiul reprezentativității, în sensul că nu toți concurenții electorali, nu toți participanții înscriși în cursa electorală pentru

care alegătorii și-au dat voturile se vor regăsi în Parlament, dar nu este mai puțin adevărat că forul legislativ suprem trebuie să fie funcțional și, de regulă, să-și exercite legislatura pentru termenul stabilit. Considerăm că perioada postelectorală nu este mai puțin importantă decât perioada și campania electorală, dat fiind că transformarea voturilor în mandate reprezintă numai o etapă a procesului electoral, stabilitatea parlamentară asigurată, inclusiv, prin majoritatea parlamentară și, implicit, prin guvern, monocolor sau de coaliție, este necesară pentru implementarea programelor și proiectelor de durată medie. O componentă legislativă fragmentată nu reprezintă un indicator al democrației unde s-ar regăsi toate opțiunile, ci al lipsei coeziunii sociale și a unei/unei idei integratoare, idei care să mobilizeze energiile sociale și să fie catalizatori ai strategiilor și tacticilor de fortificare a capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat. Particularul se află în interconexiune și interdependență cu generalul, însă nu trebuie să prevaleze asupra acestuia și să-i determine conținutul prin fragmentare și, implicit, prin alimentarea lipsei de coeziune socială și a incapacității instituționale: precaritatea situației din Republica Moldova și perpetuarea tranziției se explică și prin absența unei majorități sociale și politice democratice, care să asigure suportul necesar pentru modernizare și dezvoltare. Prin urmare, pragul electoral de patru-șase procente se dovedește a fi benefic, în general, dar nu este mai puțin adevărat că în cazul Republicii Moldova uneori a fost folosit în scopuri înguste de partid și n-a asigurat o înaltă calitate a actului legislativ, situație care nu reclamă mișcarea sau abolirea lui, mai ales în contextul sistemului electoral mixt introdus în anul 2017, aspecte la care vom reveni.

La 21 noiembrie 1997 a fost adoptat Codul Electoral, act normativ care a marcat unificarea procedurii de alegere la toate nivelurile, inclusiv prin permanentizarea activității Comisiei Electorale Centrale în calitate de organ de stat constituită pentru organizarea și desfășurarea alegerilor: conform art.1, Comisia Electora-

lă Centrală este înființată pentru realizarea politicii electorale în scopul bunei desfășurări a alegerilor și activează continuu. Vom preciza că Titlul III este consacrat alegerilor parlamentare, unele dintre prevederi ce se conțin fiind următoarele:

- art.73(2): alegerile parlamentare se efectuează într-o singură circumscripție electorală națională, în care se aleg 101 deputați;
- art.74(1): în scopuri de organizare și efectuare a alegerilor, Comisia Electorală Centrală formează ... circumscripții electorale administrative, care corespund unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi ale Republicii Moldova;
- art.75(3): la momentul validării mandatului de deputat, persoana care declară pe proprie răspundere deținerea cetățeniei altui stat sau faptul depunerii documentelor pentru obținerea cetățeniei altui stat, trebuie să confirme documentar renunțarea sau inițierea procedurii de renunțare la cetățenia altui stat ori retragerea cererii privind obținerea cetățeniei altui stat;
- art.86(2): pragul minim de reprezentare constituie pentru un partid politic, o organizație social-politică 5%, iar potrivit art.87(3), candidatul independent se consideră ales dacă numărul de voturi valabil exprimate pe care le-a obținut constituie cel puțin trei la sută din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară[6].

Abordat în plan general, acest act normativ conține mai multe aspecte, precum: sînt definite principiile participării la alegeri și restricțiile ce țin de dreptul de a alege și de a fi ales; sînt descrise sistemul organelor electorale, reprezentativitatea și competențele lor în parte; sînt reglementate activitățile concurenților electorali și desfășurarea votării, numărarea voturilor și totalizarea rezultatelor; sînt evidențiate procedurile juridice – răspunderea juridică penală și administrativă pentru încălcarea legislației electorale, un capitol aparte fiind destinat monitorizării alegerilor și reflecției lor în mijloacele de informare în masă.

Codul Electoral a fost supus numeroaselor amendamente de diferită factură, fiind invocate mai multe raționamente, printre

care: necesitatea modernizării procesului electoral, racordarea la exigențele timpului, exprimarea mai bună a voinței alegătorilor, asigurarea dreptului constituțional de a alege și a fi ales, minimizarea fraudelor electorale. În baza Codului Electoral au fost organizate și s-au desfășurat alegerile parlamentare generale din 22 martie 1998 (ordinare), 25 februarie 2001 (anticipate), 6 martie (ordinare), 5 aprilie 2009 (ordinare), 29 iulie 2009 (anticipate), 28 noiembrie 2010 (anticipate) și 30 noiembrie 2014 (ordinare).

Sistemul proporțional cu liste închise a favorizat dezvoltarea pluripartidismului în Republica Moldova, partidele politice participând fie de sinestătător, fie în blocuri electorale, au devenit principalii actori electorali și, implicit, în dezvoltarea democrației electorale. În același timp, nici un candidat independent n-a reușit să acceadă în forul legislativ suprem, chiar și în pofida retoricii intens promovate de tipul că „oamenii (alegătorii) vor să voteze persoane concrete”. Nu este mai puțin adevărat însă că pluripartidismul s-a dezvoltat, mai degrabă, din punct de vedere numeric, partidele rămânând ancorate pe imaginea liderilor, și, implicit, pe capacitatea lor de a mobiliza resurse umane și financiare, confruntându-se cu grave curențe la capitolele democrație internă și traseism pe întreaga verticală – de la conducere la simplii votanți.

Dezvoltarea calitativă a sistemului de partide, dar și alte obiective, au fost urmărite prin Legea cu privire la partidele politice din 21 decembrie 2007. Unele prevederi care se conțin în această lege vizează următoarele:

- art.5(1): în scopul favorizării exercitării calitative a actului de guvernare, statul sprijină dezvoltarea partidelor politice... fiind instituite mecanisme de funcționare și de finanțarea lor;
- art.8(1) lit. d.: pentru înregistrarea partidului politic, la Ministerul Justiției se depun, ...actul de constituire însoțit de lista membrilor partidului politic, al căror număr nu poate fi mai mic de patru mii, ...membrii de partid trebuie să fie domiciliați în cel puțin jumătate din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al

doilea, dar nu mai puțin de 120 de membri în fiecare din unitățile administrativ-teritoriale menționate;

- art.28(1): alocațiile anuale din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice constituie 0.24% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv, iar conform art.28(7), alocațiile din bugetul de stat se transferă lunar, în sume egale, în decursul întregului an;

- art.31(1): cheltuielile suportate de partidele politice în campaniile electorale constituie informație de interes public.

Legea stipulează, conform art.32, că prevederile art.28 se vor aplica începând cu 1 iulie 2017 pentru alegerile parlamentare și de la 1 iulie 2015 pentru alegerile locale generale[7].

Am insistat pe unele aspecte ce țin de finanțarea partidelor politice pe motivul că acest capitol este considerat a fi unul dintre factorii determinanți în explicarea precarității lor: insuficiența mijloacelor financiare, transformarea partidelor într-o activitate de business și lipsa transparenței privind sursele de finanțare și cheltuielile au alimentat slăbiciunea acestor elemente ale sistemului politic și ancorarea lor pe imaginea și abilitatea liderilor. Totodată nu este mai puțin adevărat că partidele, ca și politica, în general, se dovedesc a fi activități costisitoare și nu toți oamenii manifestă interes, dispun de capacități și sînt pregătiți să se implice în acțiuni de identificare a surselor financiare necesare pentru funcționalitatea normală a partidului. De regulă, surse financiare sub formă de donații se îndreaptă către partide în condițiile cînd acestea se află în măsură să ofere ceva în schimb, în caz contrar finanțarea lor rămîne acțiunea unor entuziaști sau a unor visători, pentru care acest gen de activitate a devenit o deprindere.

O evaluare punctuală a partidelor politice și sistemul de partid din Republica Moldova denotă următoarele caracteristici:

- s-a format un sistem pluripartidist de tip atomizat, într-un actualmente peste 40 de partide politice, dintre care 1/3 nu desfășoară nici o activitate, figurînd în Registru; 1/3 se includ în

campaniile electorale, cu precădere pentru alegerile parlamentare, dar suferind eșec, se retrag pentru a reveni la finele următorului ciclu electoral; 1/3 desfășoară o activitate permanentă, însă unele dintre acestea, de regulă cele extraparlamentare, amintesc despre existența lor prin intermediul liderilor, prezenți la reuniuni de diferit gen sau în mass-media;

- partidele politice nu se dovedesc a fi un proiect eficient de durată, cauza constând în precaritatea lor instituțională, financiară și electorală: ca instituție se află permanent în subsolul clasamentului la capitolul „încredere”, deși nu este mai puțin adevărat că reprezintă un element important al democrației, al regimului democratic, și pentru mulți oameni a fost și rămîne mecanismul care le-a asigurat accesul la exercitarea puterii publice de diferit nivel; financiar sînt ancorate, reîterăm, pe autoritatea, poziția și capacitățile liderilor de a identifica surse, deși nu este mai puțin adevărat că finanțarea din bugetul de stat în baza rezultatelor scrutinului parlamentar din 30 noiembrie 2014 și a alegerilor locale generale din 14 iunie 2015 a rezolvat parțial această problemă pentru unele formațiuni social-politice; din punct de vedere electoral, practic nici un partid politic nu beneficiază de „un nucleu dur” care să se caracterizeze printr-un număr de votanți fideli, consistent și de durată - oamenii ușor se dezamăgesc în partidele pe care anterior le susțineau și, în special, în liderii lor, nu consideră necesar de a lupta pentru resetarea formațiunilor social-politice (susținute în trecut, dar actualmente căzute în derivă) și identifică noi exponenți, acordîndu-le suport electoral la alegeri;

- traseismul politic de partide a devenit un fenomen omniprezent la toate nivelurile, raționamentele fiind nu numai „apusul” unor formațiuni social-politice în diferite perioade ale ciclului electoral și nedorința alegătorilor săi de a-l susține în continuare, ci și interesul, dezamăgirea și constrîngerea aleșilor, greșelile strategice ale liderilor și „oboseala” votanților de „a vedea aceleași fețe”: traseismul denaturează voința alegătorilor exprimată în

mandate, dar nu este mai puțin adevărat că și votanții își schimbă opțiunea, chiar dacă în interiorul segmentului sau se transmută electoral în segmentele din vecinătatea imediată ale eșichierului politic de partide, fără să fi fost înregistrate migrații masive în arealurile mai îndepărtate unul de altul;

- electoratul cu opțiuni de stînga/centru-stînga prevalează numeric în raport cu electoratul de dreapta/centru-dreapta, cauză din care au fost posibile guverne monoculare de stînga, iar partidele de dreapta și centru-dreapta au nevoie de suport din partea formațiunilor social-politice de centru-stînga pentru a putea forma guverne de coaliție sprijinite pe majoritate parlamentară. Această idee poate fi consolidată prin apelul la rezultatele scrutinelor prezidențiale din 1996 și din 2016, care s-au desfășurat prin sufragiu direct: în ambele cazuri candidații poziționați pe partea stîngă a eșichierului au repurtat victorii în dauna contracandidaților asociați cu segmentul de dreapta (al eșichierului politic – n.n.).

În condițiile că partidele politice se dovedesc a fi unul dintre principalii protagoniști în procesul electoral, anume acești actori au venit cu propuneri de a modifica sistemul electoral, inițiative care au antrenat numeroase dezbateri, lista participanților extinzându-se pe contul unor componente de profil ale societății civile, mediul universitar-academic și manifestațiilor din stradă. Radiografia evenimentelor care s-au produs în 2017 include următoarele:

Partidul Democrat din Moldova înregistrează proiectul de lege nr.60 din 14 martie 2017, care prevede ca deputații să fie aleși direct în 101 circumscripții uninominale, cu posibilitatea revocării acestora prin referendum local;

Partidul Socialiștilor din Republica Moldova înregistrează proiectul de lege nr.123 din 19 aprilie 2017, care prevede ca 50 de deputați să fie aleși direct în circumscripții uninominale, fără posibilitatea de a fi revocați, iar 51 de deputați să fie aleși în cadrul actualului sistem de reprezentare proporțională pe liste de partid într-o singură circumscripție națională;

Parlamentul a hotărât pe 5 mai 2017 comasarea celor două proiecte de legi, dat fiind că vizează modificarea aceluiași act legislative (Codul Electoral și Legea privind statutul deputatului în Parlament) și aceeași problemă (sistemul electoral în cadrul alegerilor parlamentare). Luînd ca bază conceptul proiectului nr.123 privind sistemul electoral și operînd unele ajustări agreate de cele două părți prin consens, textul comasat avînd nr.60, prevede că deputații sînt aleși prin sistemul electoral mixt, pe circumscripții electorale uninominale vor fi aleși 51 de deputați prin vot direct într-un singur tur cu majoritate relativă, fără prag de validare și fără a putea fi revocați prin referendum local;

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului au prezentat Avizul comun din 19 iunie 2017, prin intermediul căruia nu recomandă schimbarea esențială a sistemului electoral în acest moment, stipulîndu-se, totodată, că alegerea unui tip de sistem constituie prerogativa suverană a statului;

Parlamentul a adoptat amendamentele la Codul Electoral prin Legea nr.154 din 20 iulie 2017, care prevede că alegerile parlamentare se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și în circumscripții uninominale, în circumscripția națională fiind aleși 50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale, iar în circumscripțiile uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, cîte unul de la fiecare circumscripție;

Guvernul a adoptat Hotărîrea nr.670 din 23 august 2017 privind aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei Naționale pentru constituirea circumscripțiilor uninominale permanente, care a votat la 30 octombrie 2017 Hotărîrea cu privire la formarea a 51 de circumscripții uninominale, dintre care 46 pe teritoriul aflat sub controlul autorităților constituționale, 2 - pe teritoriul provizoriu aflat în afara controlului din partea autorităților constituționale ale statului și 3 - pentru comunitățile de peste hotare;

Comisia Electorală a recepționat, la 29 decembrie 2017, actele pentru înregistrarea grupului de inițiativă privind desfășurarea referendumului republican legislativ (format la 17 decembrie 2017) cu privire la abrogarea Legii nr.154 din 20 iulie 2017 prin care a fost introdus sistemul mixt și ..., implicit, revenirea la sistemul precedent, proporțional pe liste închise de partid. Această inițiativă a societății civile este susținută de unele partide politice, atât parlamentare (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova), cât și extraparlamentare (Partidul Acțiune și Solidaritate, Partidul Platforma Demnitate și Adevăr).

Prin urmare, în anul 2017 atestăm două proiecte de legi cu privire la modificarea sistemului electoral, inițial fiind propus tipul majoritar cu un singur tur, care a fost urmat de sistemul mixt. În același timp, opoziția extraparlamentară a vehiculat, ca alternativă întârziată, sistemul proporțional cu liste deschise, iar o parte din societatea civilă propune revenirea la sistemul proporțional cu liste închise de partid, introdus în 1993. Opțiunile diferite denotă nu numai lipsa consensului mai mult sau mai puțin larg pe marginea tipului de sistem electoral în baza căruia se vor desfășura următoarele alegeri parlamentare, dar și prezența unui partizanat de partid. Contestatarii sistemului mixt fac referință la Avizul comun al Comisiei de la Veneția și Biroul OSCE în materia drepturilor omului și instituțiilor democratice, care conține rezerve privind oportunitatea modificării sistemului electoral în contextul lipsei consensului social larg și opunerii de către unele partide politice.

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului prin Avizul comun din 19 iunie 2017 nu recomandă schimbarea esențială a sistemului electoral în acest moment (art.15), dat fiind că, deși alegerea sistemului electoral reprezintă decizia suverană a statului, modificările propuse cu scopul de a trece de la un sistem proporțional la unul mixt ridică îngrijorări semnificative, cum ar fi: reforma ar putea avea efect negativ la nivel

de circumscripție, unde candidații independenți majoritari pot avea legături cu sau pot fi influențați de oameni de afaceri sau alți actori care urmăresc propriile interese, nu sînt prevăzute criterii detaliate și cuprinzătoare pentru stabilirea circumscripțiilor în cazul regiunii transnistrene și cetățenilor de peste hotare; pragurile electorale pentru reprezentarea parlamentară în componența proporțională rămîn înalte; schimbările nu au șanse să îmbunătățească reprezentarea femeilor în Parlament și nu sînt introduse măsuri speciale adiționale pentru a compensa acest fapt (art.14). Potrivit art.16, proiectul nu abordează recomandările și îngrijorările anterioare (Avizul comun pe marginea propunerii de introducere a sistemului electoral mixt din martie 2014, care de asemenea a ridicat un număr de îngrijorări - n.n.) cu privire la reglementarea și controlul partidelor politice și a finanțelor de companie, iar prevederile cu privire la revocarea candidaților aleși (din proiectul de lege nr.60 din 14 martie 2017 - n.n.) contrazic prevederile Constituției și nu se află în conformitate cu standardele internaționale[8].

Avizul comun, întrunind 78 de articole, conține mult mai multe constatări și recomandări, însă, în accepția noastră, o anumită parte putea să nu se regăsească în condițiile că autoritățile Republicii Moldova ar fi manifestat o atitudine profesionistă și ar fi ținut cont de recomandările expuse atît în cadrul dezbaterilor organizate de Parlament, cît și la manifestările științifico-practice desfășurate de mediul universitar-academic, inclusiv la masa rotundă care a fost organizată de Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei în data de 17 martie 2017. Incontestabil este că un tip de sistem electoral care funcționează corect într-un stat, mai ales cu democrație durabilă, are toate șansele să nu comporte rezultate similare în alt stat, în special într-un mediu cu democrație precară, în plin proces de edificare. Am subliniat deseori că bunele practici democratice, fiind preluate și implementare în mediul moldovenesc de către protagoniști moldoveni în spiritul tradițiilor moldovenești, se soldează ... cu rezultate moldovenești.

Totodată, nu este mai puțin adevărat că precaritatea instituțională și încrederea scăzută în autoritatea statului sînt cauzate și de activitatea mai puțin eficientă a Parlamentului, ale cărui atribuții constau, potrivit art.66, în exercitarea controlului parlamentar, alegerea și numirea persoanelor oficiale de stat sau inițierea cercetării și audierii oricăror probleme ce se referă la interesele societății.

Luînd act de realitățile stabilite la sfîrșitul anului 2017, constatăm că viitorul scrutin parlamentar se va desfășura în baza sistemului mixt. Alte prevederi introduse în Codul Electoral, decît cele menționate mai sus, stipulează următoarele:

- art. 79(6): persoana inclusă în lista de candidați din partea unui concurent electoral pentru alegerile în baza circumscripției naționale poate candida și într-o singură circumscripție uninominală din partea aceluiași concurent electoral sau în calitate de candidat independent;

- art. 89(2): pragul minim de reprezentare îl constituie pentru un partid, o organizație social-politică 6 la sută din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară, pentru un bloc electoral - 8 la sută;

- art. 91(1): candidatul pentru funcția de deputat în Parlament în circumscripția uninominală se consideră ales dacă a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate, iar potrivit art.91(2), dacă mai mulți candidați au acumulat un număr egal de voturi, învingătorul este stabilit prin tragere la sorți (această prevedere, în opinia noastră, este lipsită de sens și descalifică miza alegerilor, competiției între concurenți aproximativ egali la capitolul suport electoral: am propus excluderea acestei modalități de stabilire a învingătorului prin organizarea votării în turul doi, introducînd un articol special, însă legiuitorul n-a ținut cont);

- art. 93(3): dacă candidatul ales în circumscripția uninominală a fost ales și pe lista de partid în circumscripția națională, se consideră că a fost ales doar în circumscripția uninominală și nu va fi luat în calcul la atribuirea mandatelor în baza listei de partid;

- art. 94(2): în cazul în care Curtea Constituțională confirmă legalitatea alegerilor în cel puțin 2/3 din circumscripțiile

uninominal, Comisia Electorală Centrală eliberează legitimații deputaților aleși[9].

În același timp, în cazul dacă referendumul republican legislativ se va desfășura și rezultatul său va zi pozitiv, în mod inevitabil vor apărea noi polemici, inclusiv ce țin de revenirea la tipul proporțional cu liste închise de partid și de data desfășurării scrutinului. Considerăm că în cazul rezultatului pozitiv al referendumului se va reveni la sistemul proporțional cu liste închise de partid, deoarece este abrogată o lege pentru a fi repusă cea precedentă, iar data desfășurării alegerilor să se includă în perioada regulamentară de la începutul lunii decembrie 2018 pînă la sfîrșitul lunii februarie 2019.

Așadar, introducerea sistemului mixt, ca și inițiativa privind sistemul majoritar cu un singur tur, a urmărit să contribuie la îmbunătățirea calității clasei politice, cu predilecție prin recrutarea elitelor locale. Însă forul legislativ suprem nu trebuie transformat în autoritate a administrației publice locale de nivelul al doilea. În plus, în condițiile sistemului mixt, nemaivorbind de tipul majoritar, se produce fragmentarea prezenței în Parlament, dat fiind că șanse reale de a accede în forul legislativ suprem primesc reprezentanții partidelor politice care se bucură de mai puțin suport electoral și candidații independenți, iar evoluțiile postelectorale contează nu mai puțin sau chiar mai mult decît cele din perioada și din campania electorală. Totodată, nu este mai puțin adevărat că sistemul proporțional cu liste închise de partid nu a reușit să evite traseismul politic de partid și nici „capturarea” statului, după cum susțin înșiși apologeții acestui tip de sistem.

Așadar, calitatea procesului electoral prezumă calitatea elitelor politice ca expresie a voinței alegătorilor care fac alegere conștientă, iar rezultatul activității lor se manifestă în capacitatea înaltă de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat. În cazul Republicii Moldova, acest lanț include numeroase verigi slabe, ordine care se răsfrînge asupra calității actului de guvernare și a activității instituțiilor, inclusiv a forului reprezentativ suprem al

poporului Republicii Moldova și unicii autorități legislative a statului. Însă în Republica Moldova funcționează, totuși, democrația electorală, elitele politice se recrutează în baza sistemului de antreprenariat, iar partidele politice reprezintă pentru mulți oameni singurul mecanism de acces la instituțiile puterii de stat. Incontestabil este că, indiferent de tipul de sistem electoral care va fi aplicat, se cuvine de perfecționat legislația în domeniu și de a o implementa corect, pentru a exprima și reliefa maximal posibil voința alegătorilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești. În: Moldova Socialistă, 29 noiembrie 1989.
2. Juc Victor. Viața politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc. Revista trimestrială de istorie și cultură. Chișinău-București, 2001, nr.4, p.26-46.
3. Legea privind partidele politice și alte organizații social-politice. În: Arena Politicii, 1997, an.II, nr.1(13), p.5-6.
4. Legea Republicii Moldova privind alegerea Parlamentului. În: Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.10 (partea I), octombrie, p.114-136.
5. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova pentru modul de punere în aplicare a Legii privind alegerea Parlamentului. În: Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.10 (partea I), octombrie, p.137-138.
6. Codul Electoral. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.81(667). <http://lex.justice.md/md/312765/> (vizitat: 14.12.2017).
7. Legea privind partidele politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.42-44(119). <http://lex.justice.md/md/327053%2520/> (vizitat: 14.12.2017).
8. Raportul Comisiei de la Veneția. În: http://www.parlament.md/Actualitate/Modificarea_sistemului_electoral/tabid/254/language/en-US/Default.aspx (vizitat: 15.12.2017).
9. Codul Electoral (actualizat). În: <http://cec.md/files/files/Legi/Codul%20electoral.pdf> (vizitat: 15.12.2017).

EVOLUȚII ALE SISTEMULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: VULNERABILITĂȚI ȘI OPORTUNITĂȚI DE MODERNIZARE

Valeriu MÎNDRU, *doctor în sociologie,*
Aurelia PERU-BALAN, *doctor habilitat în științe politice*

În circuitul științific, sau mai exact în limbajul științelor politice, conceptul de *sistem politic* a fost inclus de David Easton la mijlocul secolului XX. Ulterior, ideea de sistem politic a fost dezvoltată de însuși autorul acesteia pentru a evita o posibilă ambiguitate cu conceptul de „stat” [1]. Actualmente, noțiunea este utilizată atât în sens îngust, ca o totalitate a interacțiunilor dintre instituțiile guvernamentale, cât și în sens mai larg, ce vizează ansamblul elementelor vieții politice aflate în interacțiune între ele, precum și cu alte sisteme ce alcătuiesc societatea, rezultatul activității lor fiind adoptarea unor decizii cu caracter global [2]. În acest sens, Lapierre (1968) definește sistemul politic ca un ansamblu al proceselor de decizie care privesc totalitatea unei societăți globale. Din aceste considerente, sistemul politic trebuie să ia în considerare schimbările care intervin atât în situația internă, cât și în cea internațională și să răspundă la aceste schimbări într-un timp cât mai scurt. De menționat, sistemul politic, care este alcătuit din instituții și organizații politice (partide, grupuri de interese, sindicate, grupuri de lobby etc.), cu cât mai bine reușește să furnizeze reacții de răspuns la cerințele societății, cu atât mai înalt este gradul său de dezvoltare. Astfel, capacitatea sistemului politic de a reacționa este o dovadă a funcționalității sale.

Cu toate acestea, există situații când un guvern trebuie să-și impună politica, cel puțin pe termen scurt, fără să ia în considerare toate aspectele legate de consultare sau de reacția politică a societății civile, pentru a atinge un anumit obiectiv programatic în cazul îndeplinirii unui plan strategic de perspectivă. Aceste

situații sunt supuse, de obicei, criticii, fiind considerate nedemocratice, întrucât sunt premisele instaurării unor forțe dictatoriale [3].

Politologii din mediul științific autohton constată că, consolidarea sistemului politic al Republicii Moldova și a societății democratice a evoluat în patru etape:

Etapa I. a) anii 1990–1991, perioadă în care au loc primele alegeri libere în RSS Moldovenească – 25 februarie 1990; b) ziua de 23 iunie 1990, când Sovietul Suprem (Parlamentul) declară RSSM stat suveran; c) 23 mai 1991, adoptarea denumirii oficiale a statului – Republica Moldova.

Etapa a II-a. 27 august 1991, când Parlamentul Republicii Moldova adoptă Declarația de Independență a Republicii Moldova (278 de deputați), care susține în mod clar suveranitatea Republicii Moldova și care este și un rezultat al evenimentelor din 19-21 august 1991 de la Moscova (*puciul din august*). Remarcabilă pentru această etapă este și data de 29 iulie 1994 – adoptarea primei Constituții a Republicii Moldova, care legitima un regim de guvernare semiprezidențial, semiparlamentar, prin modificarea art. 78 din Constituția Republicii Moldova. Astfel, această etapă este marcată de schimbarea formei de guvernare în Republica Moldova.

Etapa a III-a. Ședința extraordinară a legislativului a adoptat la 5 iulie 2000 (cu 90 de voturi) art. 78, care prevede alegerea, prin vot secret, de către Parlamentul Republicii Moldova a Președintelui Republicii.

Reforma constituțională din 5 iulie 2000 a avut o influență decisivă asupra funcționării sistemului politic din Republica Moldova. Modificarea a urmărit racordarea sistemului politic din Republica Moldova la modelele celor mai avansate țări europene.

Cu timpul însă s-a dovedit că această reformă nu a făcut altceva decât să infiltreze premise pentru crize politice. Astfel, chiar prima încercare de a alege președintele în conformitate cu noile prevederi constituționale a eșuat. La finele lui decembrie 2000, președintele Petru Lucinschi semnează Decretul despre dizolvarea

Parlamentului. Alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 se desfășoară deja într-un nou regim politic – parlamentar. Problema reformei constituționale în societatea noastră a rămas însă un obiect permanent de discuție între principalele forțe politice, politologi, formatori de opinie.

Etapa a IV-a. Anii 2016 – 2017 sunt marcați prin revenirea la alegerea Președintelui Republicii Moldova prin vot direct și modificarea sistemului electoral. La 4 martie 2016, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*modul de alegere a Președintelui*) [*Sesizarea nr. 48b/2015*]. În virtutea deciziei luate de instanța constituțională, art. 78 al Legii Fundamentale din Republica Moldova va avea următoarea formă:

Alegerea Președintelui

(1) Președintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2) Pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova pot candida cetățenii Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 40 de ani, au locuit sau locuiesc pe teritoriul țării de nu mai puțin de 10 ani și cunosc limba de stat. Modul de propunere a candidaților este stabilit prin lege organică.

(3) Este declarat ales candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri.

(4) În cazul în care niciunul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur.

(5) Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora să fie mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului.

(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică [4].

Alegerile prezidențiale din noiembrie 2016 ordinar s-au desfășurat în baza art. 78 din Constituție, deja modificat. La 5 mai 2017, deputații au votat în prima lectură pentru două proiecte de lege: proiectul PDM, care stipula trecerea la un sistem uninominal, și proiectul înregistrat de PSRM, care prevedea instituirea unui sistem electoral mixt. Comisia juridică, numiri și imunități a propus ca cele două proiecte să fie comasate pentru lectura a doua, iar de bază să fie luat proiectul privind trecerea la un sistem electoral mixt. Comisia de la Veneția a adoptat un aviz critic [5] la proiectele privind votul mixt și votul uninominal. În pofida avizului critic, dar al faptului că mii de cetățeni au ieșit în fața Parlamentului, cerând să nu fie modificat sistemul electoral, în ședința plenară din 20 iulie deputații au votat totuși în a doua lectură finală proiectul cu privire la votul mixt. În favoarea proiectului s-au pronunțat 74 de deputați. Reforma electorală a fost aprobată de către legislatori în timp record. Parlamentarii au avut nevoie de doar 4 minute pentru aceasta.

Vulnerabilități și crize în sistemul politic al Republicii Moldova care au anticipat decizia Curții Constituționale privind schimbarea sistemului electoral.

Prima criză în sistemul politic s-a produs în toamna anului 1993 și a vizat funcționalitatea Parlamentului. Ca urmare, organul legislativ se autodizolvă înainte de expirarea mandatului (17 aprilie 1990-19 octombrie 1993), reușind să adopte la 14 octombrie 1993 o nouă lege electorală.

Astfel, pentru prima dată în istoria Republicii Moldova, alegerile parlamentare din 27 februarie 1994 se desfășoară într-o singură circumscripție electorală. Spre deosebire de Parlamentul precedent, constituit din 380 de deputați, Parlamentul de legislatura a XIII-a este compus din 104 deputați. Articolul 60 al Constituției prevede pentru următoarele alegeri o componență de 101 deputați.

Cu toate acestea, astăzi, unii legislatori, dar și analiști politici, consideră că și numărul de 101 deputați este exagerat pentru

Republica Moldova și că reducerea numărului acestora ar avea un impact benefic asupra calității activității legislativului. În scopul relevării opiniei experților în această privință, am efectuat un studiu sociologic [6], în cadrul căruia am solicitat părerea a 182 de cercetători științifici din domeniul științelor politice, dreptului, deputați, consilieri municipali, funcționari ai autorităților publice locale, reprezentanți ai societății civile.

La întrebarea: „Credeti că o reducere a numărului de deputați ar asigura o îmbunătățire a calității funcționării Forului Legislativ?”, majoritatea experților chestionați (63%) susțin afirmația că actualul legislativ are o componență numerică prea mare pentru o țară mică ca a noastră și că numărul optim de deputați ar trebui să fie de 71 de legislatori, iar reducerea numărului acestora nu va influența negativ funcționalității legislativului, ci dimpotrivă, va îmbunătăți activitatea aleșilor poporului (vezi *Diagrama 1*).

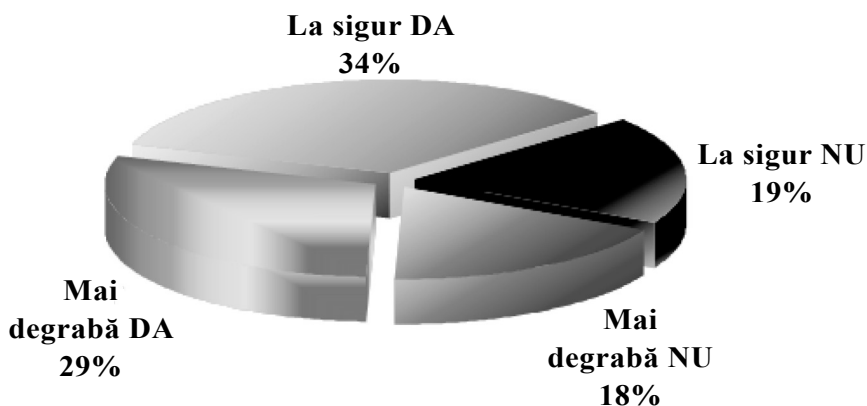

Diagrama 1. Opiniile experților privind reducerea numărului de deputați și asigurarea îmbunătățirii calității funcționării Forului Legislativ

Sursa: Rezultatele studiului sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare” realizat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, noiembrie 2015.

Pentru comparație vom face referință și la numărul de membri ai corpurilor legislative în republici parlamentare din Europa, unele având un număr de populație comparabil cu cel al Republicii Moldova (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Numărul de membri ai corpurilor legislative în republici parlamentare din Europa

Țara	Parlament unicameral	Număr de membri
Bulgaria	Adunarea Națională	240
Cipru	Camera Reprezentanților (Vouli Antiprosopon)	80
Estonia	Parlament (Riigikogu)	101
Letonia	Parlament (Seima)	100
Lituania	(Seimas)	141
Finlanda	Parlament (Eduskunta)	200
Grecia	Parlament (Vouli TON Ellinon)	300
Luxemburg	Camera Deputaților (Chambre des Députés)	60
Ungaria	Adunarea Națională (Országgyűlés)	386

Sursa: Jean-Michel de Waele, Paul Magnette. Les démocraties européennes. Paris: Armand Colin, 2008 [7].

Credem, că subiectul privind componența numerică a legislativului rămâne a fi unul de actualitate, ce necesită o analiză complexă a specialiștilor în domeniu. Mai curând, că numărul mare de legislatori, experții îl corelează direct cu eficacitatea/ineficacitatea activității deputaților. După cum notează Lijphart, unele parlamente au un număr foarte redus de membri (50-60), altele au sute de aleși. În general, se consideră că dimensiunea optimă a corpului reprezentativ este egală cu rădăcina cubică din totalul populației [8].

În opinia experților, sistemul politic din Republica Moldova se confruntă nu numai cu numărul sporit de legislatori, dar și cu accesul competitorilor electorali în Parlament. Potrivit opiniei majorității experților (circa 85%), sistemul electoral proporțional nu asigură accesul egal al partidelor politice în Parlament (vezi *Diagrama 2*).

Credeți că sistemul electoral proporțional asigură tuturor partidelor politice șanse egale de a accede în Parlament?

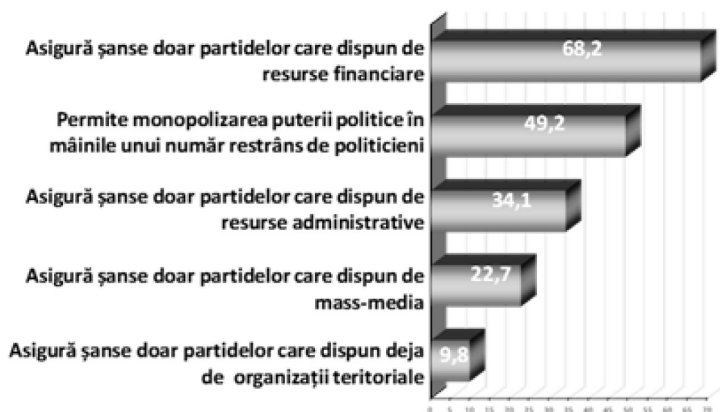

Diagrama 2. Opiniile experților privind asigurarea accesului partidelor politice în Parlament de către sistemul electoral proporțional

Notă: Studiul sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare” a fost realizat în cadrul ICJPal AȘM în noiembrie 2015, până la adoptarea sistemului electoral mixt.

În condițiile unor opinii divizate, am da dreptate ipotezei lansate de către cercetătorul în domeniul științelor politice Constantin Solomon, potrivit căruia orice sistem electoral prezintă avantaje și dezavantaje în dependență de situația concretă a țării care le utilizează. [9].

Următoarele alegeri prezidențiale au avut loc la 4 aprilie 2005. Vladimir Voronin a fost ales cu 76 de voturi: 56 de deputați ai fracțiunii PCRM, 8 deputați ai fracțiunii PDM, 11 deputați ai fracțiunii PPCD și 3 deputați ai grupului parlamentar al PSL. Liderul comuniștilor obține al doilea mandat de Președinte, dar PPCD-ul, care îi acordă votul de încredere, va fi eliminat ireversibil din categoria partidelor parlamentare.

În anul 2005, pentru prima și ultima dată în istoria parlamentarismului autohton, se reușește alegerea șefului statului fără a genera dizolvarea Parlamentului. La 29 iulie 2009 au loc alegeri anticipate în Parlamentul Republicii Moldova. Aceste alegeri au fost cauzate de boicotarea alegerii Președintelui Republicii Moldova de către opoziție.

După alegerile ordinare din 10 noiembrie 2009 și alegerile repetate din 7 decembrie 2009 s-au creat circumstanțe care au angajat dizolvarea Parlamentului. Potrivit art.78 alin.(5) din Constituție, dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu este ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data pentru desfășurarea alegerilor în noul Parlament.

- 5 septembrie 2010. ***Referendum național constituțional***

Referendumul din 5 septembrie 2010 nu a fost validat, din cauza prezenței joase a alegătorilor. Doar 30,29% din cetățenii cu drept de vot s-au prezentat la urnele de vot din minimumul necesar de 1/3 de persoane înscrise în listele electorale.

Problema art. 78 din Constituție rămânea deschisă.

- **Interimat la Președinția Republicii Moldova**

În perioada 2009–2012, din cauza eșecurilor de alegere a șefului statului, Republica Moldova a fost condusă de președinți interimari:

- Mihai Ghimpu (PL): 11septembrie 2009 – 28 decembrie 2010.
- Vlad Filat (PLDM): 28 decembrie – 30 decembrie 2010.
- Marian Lupu (PDM): 30 decembrie 2010 – 23 martie 2012.

Prin urmare, din 11 septembrie 2009 până la 23 martie 2012 în Republica Moldova principala funcție în stat au deținut-o președinți interimari. Doar la 16 martie 2012 Nicolae Timofti a fost ales în funcția de Președinte al Republicii Moldova cu 62 de voturi.

Alegerile prezidențiale din noiembrie 2016 se desfășoară în condițiile art. 78 din Constituția Republicii Moldova [10], modificat prin decizia Curții Constituționale din 04 martie 2016.

- **Crize guvernamentale în sistem**

Jean Blondel consideră că pentru ideea de sistem politic o descriere mai potrivită ar fi aceea de sistem de guvernământ și izvorăște din recunoașterea faptului că scopul guvernământului este să elaboreze și să implementeze decizii pentru societate. Aceste politici sunt fie pozitive, fie negative. A respinge o propunere înseamnă a întreprinde o politică; la fel, a nu lua niciun fel de decizie [11].

După prăbușirea hegemoniei PCRM, începând cu iulie 2009, în Republica Moldova s-au schimbat cinci guverne cu mandate depline și două în exercițiu.

1. Guvernul Filat 1 (2009)
2. Guvernul Filat 2 (până în aprilie 2013)
3. Guvernul Leancă (2013–2015)
4. Guvernul Gaburici (februarie 2015 – iulie 2015)
5. Guvernul Streleț (30 iulie 2015 – decembrie 2015)
6. Guvernul Filip (20 ianuarie 2016 – prezent)

Interimare:

1. Guvernul Gherman(iulie 2015)
2. Guvernul Brega (decembrie 2015 – ianuarie 2016)

Ca și în cazul structurii numerice a legislativului, în societate s-a discutat mult și despre necesitatea optimizării structurii Guvernului, care ar fi una exagerată. Pentru comparație vezi *Tabelul 2*.

**Tabelul 2. Topul guvernelor din Uniunea Europeană
și numărul miniștrilor**

Top	Țara	Guvern (Premier+Miniștri)
1.	Franța	40
2.	Marea Britanie	28
3.	România	26
4.	Suedia	24
5.	Danemarca	23
6.	Luxemburg	20
7.	Olanda	20
8.	Polonia	20
9.	Finlanda	19
10.	Italia	19
11.	Germania	18
12.	Bulgaria	17
13.	Grecia	17
14.	Cehia	16
15.	Irlanda	16
16.	Letonia	16
17.	Lituania	15
18.	Ungaria	15
19.	Austria	14
20.	Slovacia	14
21.	Spania	14
22.	Belgia	13
23.	Estonia	13
24.	Slovenia	13
25.	Cipru	12
26.	Malta	12
27.	Portugalia	12

La data de 20 ianuarie 2016, Parlamentul a acordat Guvernului Filip vot de încredere pentru realizarea Programului său de activitate. Guvernul și-a asumat în calitate de obiectiv primar realizarea reformei administrației publice centrale, inclusiv prin optimizarea numărului de ministere și al autorităților publice, precum și al costurilor administrative.

În iulie 2017, premierul Pavel Filip propune în forul legislativ o nouă structură a Guvernului, una optimizată. Astfel, din cele 16 ministere se păstrează următoarele nouă :

Ministerul Economiei și Infrastructurii

Ministerul Finanțelor

Ministerul Justiției

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene

Ministerul Afacerilor Interne

Ministerul Apărării

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale

Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului

Ministerul Economiei va prelua domeniile de activitate de la Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor și de la Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, precum și domeniul construcții de la Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, cu modificarea denumirii în Ministerul Economiei și Infrastructurii.

Ministerul Culturii va prelua domeniile de activitate de la Ministerul Educației, de la Ministerul Tineretului și Sportului și domeniul de cercetare de la Academia de Științe a Moldovei, cu modificarea denumirii în Ministerul Educației, Culturii și Cercetării.

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei va prelua domeniile de activitate de la Ministerul Sănătății, cu modificarea denumirii în Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor va prelua domeniile de activitate de la Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare și de la Ministerul Mediului, cu modificarea denumirii în Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului.

În Republica Moldova s-a stabilit un sistem multipartidist de activitate politică și în deceniile apropiate un sistem bipartidist (precum este în SUA) nu se prevede, iar aceasta înseamnă că guvernările în țară, în majoritatea cazurilor, vor fi de coaliție.

Experiența ultimilor șase ani de guvernare coaliționistă demonstrează că clasa politică a societății noastre, în primul rând elita guvernatoare, nu este înzestrată cu o cultură politică adecvată sistemului democratic de guvernare. Din această cauză, și ca să nu apară crize politice provocate de „oposițiile coaliționiste” este necesar ca Parlamentul să adopte o lege a coaliției, care ar prevedea un principiu echitabil de partajare a funcțiilor de conducere în Legislativ, Cabinetul de Miniștri, alte instituții subordonate lor și autorități administrative centrale și îndeosebi organizarea procesului guvernării conform legislației și normelor constituționale [12].

Totodată, alți factori care determină vulnerabilitatea sistemului politic din Republica Moldova sunt corupția și oligarhia. Potrivit rezultatelor studiului, corupția, oligarhizarea sistemului politic, a instituțiilor statului, precum și ineficiența conducerii țării sunt cele mai importante trei probleme ce afectează actualmente cel mai mult societatea noastră - parcursul de dezvoltare al Republicii Moldova (vezi *Diagrama 3*), iar cei mai vinovați de situația în care se află astăzi țara se fac atât demnitarii care sunt acum la guvernare (63%), cât și clasa politică aflată la putere până în 2009 (26%).

În opinia experților, situația social-politică din Republica Moldova în ultimii 5-6 ani s-a înrăutățit, iar criza din sistemul politic a fost determinată, mai ales, de corupția din actualul sistem politic, dar și de nerespectarea angajamentelor electorale asumate de partidele parlamentare (39%) și atitudinea guvernanților față de popor (33%), iar fiecare al treilea expert consideră că actuala criză din sistemul politic a fost generată, inclusiv, și de nivelul redus de cultură politică a alegătorilor, o parte dintre care acordă actorilor electorali votul său fără să-l conștientizeze.

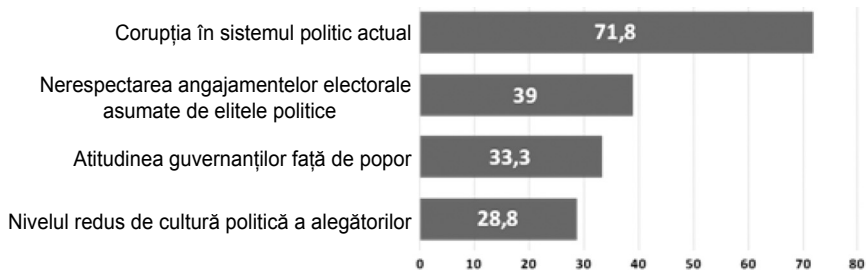

Diagrama 3. Factorii care au generat criza din sistemul politic

Sursa: Rezultatele studiului sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare”, realizat în cadrul ICJP al AȘM, noiembrie 2015.

În acest context, ținem să menționăm afirmațiile lui Pippa Norris, potrivit căruia în multe țări, în cursul ultimilor ani, susținerea politică pentru instituțiile guvernamentale s-a erodat în mod consistent. Există o tensiune în creștere între idealuri și realitate. Aceasta a condus la producerea unor *cetățeni mai critici* sau a unor *democrați decepționați*. Erodarea susținerii pentru instituțiile guvernării reprezentative e îngrijorătoare, deoarece ea poate să *submineze credința în valorile democratice*” [13].

În concluzie, menționăm că experții chestionați susțin că pentru eficientizarea sistemului politic din Republica Moldova este necesară resetarea clasei politice, care ar prevedea în mod prioritar următoarele obiective:

- ◆ Asigurarea reală a independenței instituțiilor de drept;
- ◆ Alegerea Președintelui țării prin vot direct (*realizat în 2016*); Eliminarea din campania electorală a partidelor suspectate de corupere;
- ◆ Înăsprirea controlului din partea societății civile asupra clasei politice;

- ◆ Modificarea sistemului electoral, în speță, implementarea mecanismului „listelor deschise” în sistemul proporțional;
- ◆ Studiarea oportunității de introducere a mecanismului de revocare a deputatului;
- ◆ Asigurarea accesului egal la mass-media a tuturor concurenților electorali, combaterea fenomenului de concentrare a mass-media;
- ◆ Schimbarea modalității de alegere a membrilor CEC;
- ◆ Implicarea activă a tineretului în activitatea politică;
- ◆ Restricționarea prin lege a „traseismului” politic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Friedrich Carl J. The Unique Character of Totalitarian Society, în Friedrich Carl J. (ed.). Totalitarianism. Cambridge Mass. Harvard University Press, 1954.
2. Juc Victor, Josanu Yuri, Rusandu Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău, 2008, p. 7.
3. Scutaru Codrin. Sistem politic: aspecte teoretice. În: Enciclopedia dezvoltării sociale / Coordonatori: Zamfir Cătălin, Stănescu Simona. Iași: Polirom, 2007, p. 537.
4. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constitutionala-a-restabilit-dreptul-cetatenilor-de-a-si-alege-Presedintele>, accesat la 02.02. 2016.
5. https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168072703d Moldova: plans to reform electoral system and presidential powers critically assessed by the Venice Commission.
6. Studiul sociologic „Sistemul politic din Republica Moldova: funcționalitate și oportunități de modernizare” realizat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, noiembrie 2015.
7. Waele Jean-Michel de, Magnette Paul. Les democracies européennes. Paris: Armand Colin, 2008.
8. Lijphart Arend. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de state, Editia a II-a. Iași: Polirom, 2000, p. 114- 115.

9. Solomon Constantin. Sistemul electoral și constituțional al Republicii Moldova. În: Știința politică și societatea în schimbare. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 200.
10. Constituția Republicii Moldova, art. 78 alin. (1), (3), (4) revigorate în temeiul Hotărârii Curții Constituționale nr. 7 din 04 martie 2016.
11. Blondel Jean. Guvernarea comparată. Institutul European. Iași, 2009, p. 30.
12. Sandu Ion, Colațchi Angela. Guvernarea democratică – imperativ al modernizării Republicii Moldova. În: Știința politică și societatea în schimbare. Chișinău, 2015, p. 176.
13. Norris Pippa. The Growth of Critical Citizens? New York: Oxford, University Press, 1999.

SISTEMUL ELECTORAL DIN REPUBLICA MOLDOVA: CONTROVERSE ȘI REALITATE

Ion RUSANDU, *doctor în filosofie*

Constituirea statului de drept, dezvoltarea democrației sunt esențiale pentru viabilitatea durabilă a Republicii Moldova. Procesul de democratizare în Republica Moldova este unul complicat, anevoios în virtutea multor factori economici, sociali, ideologici și externi.

Conform datelor Bancii Elvețiene Credit Suisse, prezentate în Global Wealth Report 2017, Moldova se numără printre cele mai sărace țări din lume.[1] În același timp, vom menționa că, contextul social, politic și economic din Republica Moldova s-a schimbat vizibil în ultimii 2-3 ani: a fost semnat Acordul între Republica Moldova și Uniunea Europeană, a fost adoptat noul sistem electoral, a fost introdus noul sistem de pensionare, a fost ales prin votul direct al cetățenilor noul Președinte al țării și altele.

Un stat de drept nu poate să se constituie dacă organele puterii publice nu sunt alese în mod liber conform standardelor democratice existente la această dată.

Sistemul electoral la mod general prezintă prin sine totalitatea relațiilor sociale legate de alegerea organelor statale, realizarea drepturilor constituționale ale cetățenilor de a alege și a fi ales, implementarea procedurilor electorale pe parcursul întregului scrutin.[2]

Alegerile sunt un fenomen firesc și larg răspândit în societățile contemporane, dat fiind faptul că în urma alegerilor se constituie diferite instituții și la nivel diferit de conducere: parlament, guvern, organele publice locale etc. Alegerile pot fi prezedențiale, parlamentare, locale, anticipate, repetate etc. Scopul alegerilor rezidă în:

- formarea organelor puterii de stat;
- determinarea reperelor pentru viitorul țării (și a localităților), fiindcă alegerile sunt însoțite de discuții cu privire la căile de dezvoltare ulterioară;

- schimbarea cursului politic (în cazul venirii la putere a altor partide diferite de cele pe care le schimba – dreapta ia locul stângii sau invers);

- trierea liderilor politici și formarea noii elite politice;
- antrenarea cetățenilor în procesul politic în calitate de subiect, dat fiind faptul că pentru majoritatea lor alegerile sunt unica modalitate de a participa în politică.

Astfel, rolul, importanța și necesitatea scrutinului electoral rezidă, la mod general, în construcția puterii în stat, atât la nivel național, cât și la cel local. Eminamente, caracterul esențial al alegerilor nu se reduce la simpla modalitate de organizare și desfășurare a lor, ci este vorba despre buna funcționalitate a tuturor organelor statale care vor fi legitim investite cu drepturi și prerogative. Deci, alegerile nu sunt o simplă inginerie socială, ci mai degrabă sunt soluții pentru îmbunătățirea reprezentării politice și a bunei guvernări în ansamblu.

Constituirea statului de drept, formarea și funcționarea eficientă a instituțiilor statale trebuie să se bazeze pe alegeri libere, periodice și echitabile. În acest context, menționăm aportul politologilor occidentali G.Sartori, G. Almond, S. Verba, D. Easton, R.A. Dahle întru elucidarea problemelor ce țin de democrație și rolul alegerilor în ceea ce privește democratizarea relațiilor sociale.

Practica țărilor democratice avansate denotă faptul că alegerile, pentru a deveni legitime și democratice, trebuie să corespundă următoarelor principii:

1. Principiul corespunderii normelor dreptului electoral, care încadrează în sine universalitatea și egalitatea alegerilor, fiind secrete și directe.

2. Principiul organizării democratice a alegerilor, care, la rândul său, încadrează libertatea, echitatea, periodicitatea, concurența, transparența etc.

Sistemele electorale de mult timp au devenit obiectul de cercetare al politologilor din întreaga lume. Până în prezent s-a acumulat destul de mult material factologic și teoretic care permite de a aprecia care dintre sistemele electorale existente sunt mai acceptabile

în dependență de sistemul politic, cel de partide și tradițiile deja acumulate în numeroase scrutine electorale.

Sistemele electorale și procesul electoral, ca un indiciu dinamic al lor, se află la intersecția unui șir de teme centrale/ principale ale științei politice și ale politologiei comparativiste. Această constatare reiese din următoarele considerente:

În primul rând, sistemele electorale și procesele sunt caracteristica centrală a democrațiilor.

În al doilea rând, sistemele electorale și procesele asigură legitimitatea organelor de stat existente și arată nivelul de încredere referitor la politica promovată de guvernare.

În al treilea rând, sistemele electorale și procesele influențează esențial nivelul pluralismului politic, concurența și caracterul sistemului politic.

În al patrulea rând, comportamentul electoral, aflându-se într-o corelație cu anumiți factori economici, culturali și politico- ideologici, este influențat, în consecință, de modelul sistemului electoral.

În al cincelea rând, cercetarea proceselor electorale în plan comparativistic permite de înțeles mai optimal „inginerul politic”, adică tehnologia luptei politice.[3]

Cele mai cunoscute sisteme electorale, numite „clasice”, sunt: *majoritar*, *proporțional* și *mixt*. Sistemul majoritar presupune că ales se consideră candidatul care a acumulat mai mult de jumătate de voturi. Acest sistem are implicit și un șir de curențe. Astfel, nu arereori este greu de obținut majoritatea dintr-un singur tur. Totodată, partidele care au o susținere în mediul rural sunt favorite. Partidele care au obținut aproximativ același număr de voturi pot avea ulterior un număr diferit de deputați. Președintele ales direct nu poate, după cum arată practica, reprezenta interesele întregii populații.

În literatura de specialitate se consideră că sistemul electoral proporțional este mai democratic decât cel majoritar. Sistemul electoral proporțional presupune distribuirea mandatelor între partide în circumscripțiile electorale în corespundere cu numărul de voturi acumulate de fiecare partid în parte. În același timp, și acest sistem electoral nu este lipsit de curențe.

Astfel, partidele care nu au depășit bariera electorală nu sunt admise la distribuirea mandatelor. Candidații sunt înaintați numai pe liste de partid. Practica arată că are loc tendința formării blocurilor electorale și totodată contribuie la unirea partidelor mici. Acest sistem nu asigură stabilitatea guvernelor. Sistemul proporțional reflectă real raportul de forțe în țară și este o manifestare a pluripartidismului.

Reputatul cercetător francez M. Duverger a analizat profund sistemele electorale larg răspândite în democrațiile occidentale și a formulat un șir de legi care reflectă deosebirea dintre diferite sisteme electorale. Astfel, conform legilor sociologice, care sunt recunoscute în literatură ca legile lui M. Duverger, sistemul majoritar (într-un tur) contribuie la instalarea sistemului bipartidist, iar sistemul proporțional, dimpotrivă, este benefic pentru sistemul pluripartidist.

Ce de- al treilea sistem electoral – sistemul mixt, presupune votarea pe principiul 50 la 50. În acest caz fiecare alegător deține 2 voturi:

- un vot pentru sistemul majoritar (un candidat concret);
- alt vot merge pentru lista unui partid concret (sistemul proporțional).

În cadrul acestui sistem electoral sunt îmbinate prioritățile sistemului majoritar și ale celui proporțional, care trebuie să conducă la stabilitatea guvernării și a unei reprezentări largi a electoratului.

Analiza teoretică a esenței procesului politic actual din Republica Moldova și rolul pe care îl au alegerile în organele puterii de stat devine imperativ necesară pentru modernizarea țării în contextul apropierei de Uniunea Europeană. În prezent, Republica Moldova trece printr-un proces transformațional complex determinat de procesele integraționiste survenite odată cu semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Anume în acest context trebuie examinate schimbările care survin în urma adoptării noului sistem electoral (mixt) și impactul său asupra întregului sistem politic.

Totodată, elaborarea și adoptarea noului sistem electoral a iscat discuții aprinse cu privire la problema modelului optimal de alegeri pentru Republica Moldova.

Succint vom aminti că reformele electorale în țara noastră au demarcat odată cu adoptarea în anul 1993 a Legii privind alegerea Parlamentului. Ulterior au mai fost adoptate un șir de legi care aveau menirea să elimine viciul legislativ la acest comportament:

- ✓ Legea cu privire la referendum (1992);
- ✓ Legea cu privire la alegerile locale(1994);
- ✓ Legea privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova(1996).

În anul 1997 a fost adoptat Codul Electoral, care în 2017 a fost supus unor modificări esențiale – a fost introdus sistemul mixt de vot.

“Desigur, deloc nu-i ușor de a modifica sistemul electoral deja implementat. Legislația electorală este benefică pentru unii politicieni în detrimentul altora, indiferent de motivația lor: optează din anumite considerente ori sunt conștienți/ adepți ai legislației în vigoare; partidele care profită de modul de alegere mereu vor boicota propunerile de modificare a sistemului electoral.”[4] Actualul nou sistem electoral va modela comportamentul partidelor politice din Republica Moldova pentru următoarele două etape:

Prima etapă – preelectorală/ electorală. Această etapă este una pe un termen mic: de la adoptarea noului sistem electoral (20 iulie 2017) până la alegerile parlamentare din 2018.

În această perioadă, 2 partide își vor consolida pozițiile sale – PDM și PSRM. Partidul Democrat își va impune propriile interese, mințind în același timp intenția de a colabora cu alte partide proeuropene. Partidul Socialiștilor va continua îmbinarea explorării tematicii geopolitice cu timida critică a actualei guvernări.

Mai puțin va fi auzită vocea unioniștilor, care în prezent abia încearcă să-și unească forțele dispersate în diferite partide pro-unioniste (Partidul Liberal, Partidul Unității Naționale ș.a.)

Deci, electoratul va avea în față 3-4 oferte electorale: începînd cu oferta celor de la PD, care „en passant” vor întreprinde măsuri pentru a diminua șansele atât a stîngii (PSRM, PCRM), cât și ale

dreptei (PL, PUN). Noul bloc anunțat, reprezentat de PAS și PDA, își are șansele sale reale, însă ele nu sunt destul de palpabile ca vocea sa (a blocului) să fie destul de puternică în viitorul parlament.

A două etapă va răspunde la întrebarea dacă partidele politice s-au adoptat la noul sistem electoral sau vor avea aceeași soartă pe care l-a avut acest sistem electoral în România. Piatra de încercare vor fi următoarele alegeri locale din 2019. Vom menționa că Partidul Democrat deja își testează forțele după cum vedem în acele 10 localități în care pe data de 19 noiembrie 2017 au avut loc alegerile noilor primari.

Conform datelor recentului sondaj sociologic, realizat de Asociația Sociologilor și Demografilor din Moldova și difuzat pe 6 decembrie 2017, 32,9 % din respondenți consideră că deputații trebuie aleși prin sistemul mixt de vot, 21,9 % dintre respondenți doresc ca deputații să fie aleși în continuare pe liste de partid și 20,2% pledează pentru alegerea doar în circumscripții uninominale.

Acest sondaj arată că în viitorul parlament vor accede doar două partide politice: PSRM (34,9%) și PAS (17%), iar PD va rămâne sub pragul electoral cu 4,7%. [5]

Dacă se va păstra trendul care se prefigurează din ce în ce mai clar – dominația pe scena politică a PDM, vom asista la manifestarea următoarelor oportunități/ consecințe:

1. oportunitatea reprezentării, care va răspunde la întrebarea dacă calitatea viitorului Parlament corespunde așteptărilor alegătorilor;

2. oportunitatea morală, care va reflecta raportul dintre promisiunile electorale și capacitatea parlamentarilor de a combate corupția, diminuarea sărăciei etc.

3. oportunitatea bunei imagini a Parlamentului țării pe plan extern, care va da răspuns la întrebarea dacă parlamentarii vor depăși limitele circumscripțiilor, devenind reprezentanții întregii țări, fără a fi dependenții unor cercuri, nu arareori obscure, și activând în limitele justiției și moralității.

Partidul Acțiune și Solidaritate și Platforma DA și-au reconfirmat intenția de a participa într-un bloc comun la alegeri la care pot adera și alte formațiuni proeuropene. Totodată, Partidul

Socialistelor a anunțat că va începe în curând pregătiri la nivelul organizațiilor teritoriale pentru alegerile parlamentare din 2018. [6]

Considerăm că eventualul bloc electoral (PAS și PPDA) nu va fi un concurent real, puternic fața de PDM și PSRM (nu excludem unele “mici victorii”, dar nicidecum anume acel procent de voturi pe care îl are în sondaje PAS. Considerăm că pentru PAS premeditat sunt “umflate” cifrele, scopul fiind contrapunerea acestui partid altor partide proeuropene).

Ghidați de scepticismul inspirat din practica alegerilor precedente și a rezultatului obținut de PD la alegerile din cele 10 localități desfășurate pe 19 noiembrie 2017- 10 din 10 primari sunt pediști, vom afirma că mai degrabă PSRM și PAS vor fi perdanții în viitoarele alegeri, decât faptul că PD nu va trece pragul electoral (cu o singură condiție – PD va avea același lider în fruntea partidului). Dacă urmărim atent viața politică din Republica Moldova, vom înțelege că PD a demonstrat că este capabil să-și impună agenda sa, și, ca rezultat, este în prezent unicul partid care poate crea/ schimba o nouă realitate politică. În acest context, vom constata că șansa care a avut-o Platforma Demnitate și Adevăr treptat, puțin câte puțin s-a diminuat pe fundalul unei apatii politice și civice a populației țării.

Adoptarea noului sistem electoral a trezit un val de critici din partea opoziției (în afară de PSRM, care a votat împreună cu majoritatea parlamentară trecerea la sistemul mixt) și a societății civile. Partidele opoziției (PL, PLDM ș.a.) consideră că sistemul electoral mixt conține mai multe curențe în comparație cu sistemul proporțional, care a stat la baza tuturor alegerilor din ultimii 25 de ani.

Ultimul pas recent în acest aspect al societății civile se referă la inițiativa de a organiza un referendum legislativ cu privire la abolirea sistemului mixt.[7]

Societatea civilă și-a reluat criticile față de reforma sistemului electoral adoptate de majoritatea parlamentară și socialiști, fiindcă, în opinia activiștilor societății civile, noul sistem electoral (mixt) ar favoriza în special Partidul Democrat și îl va ajuta să se mențină la putere după alegerile din 2018.[8]

Atât opoziția parlamentară, cât și cea extraparlamentară au criticat activitatea Comisiei permanente de constituire a circumscripțiilor, care, în opinia lor, ar favoriza Partidul Democrat și Partidul Socialist în viitoarele alegeri parlamentare. Cea mai gravă acuzație se referă la faptul că în acest caz Diaspora ar fi fost defavorizată (doar 3 circumscripții vor fi formate în afara țării). Potrivit analizei efectuate de Asociația “ Promo-Lex”, cetățenilor din Diasporă ar trebui să li se repartizeze circa 12,28% sau șase circumscripții din totalul de 51 de circumscripții uninominale.[9]

În opinia criticilor hârții circumscripțiilor electorale, este vorba de așa-zisul *gerrymandering*, care înseamnă manipularea frontierelor electorale pentru a avantaja sau dezavantaja anumiți concurenți electorali.

Memorandumul de înțelegere cu Guvernul Republicii Moldova, semnat la 23 noiembrie 2017, conține 28 de condiționalități legate de politici în diferite domenii, inclusiv guvernarea sectorului financiar, lupta împotriva corupției și împotriva spălării banilor, respectarea mecanismelor democratice etc. În caz de neimplementare a condițiilor, Comisia Europeană nu va acorda macrofinanțarea preconizată.

În acest context, vom menționa că această condiționare (de natură politica - n.n) nu poate fi examinată în afară criticilor tranșante aduse guvernării cu privire la adoptarea sistemului electoral mixt în ciuda tuturor recomandărilor Comisiei de la Veneția. Despre acest lucru a vorbit șeful Delegației UE în Republica Moldova Peter Michalko, menționând: “Legislația electorală, oricare ar fi aceasta, va fi implementată pentru a fi respectate standardele societății democratice, bazate pe sistem politic multipartid parlamentar, cu respectarea libertăților civice ale cetățenilor ca alegători, dar și a eventualilor candidați, dar și libertatea presei și alte domenii care trebuie respectate în orice societate ce aspiră să fie numită democratică. Această evaluare, care va fi făcută, este o precondiție..., această continuare a poziției UE a fost exprimată

foarte clar când a fost adoptată schimbarea legislației electorale fără a fi respectate în mod necesar recomandările Comisiei de la Veneția și OSCE. ” [10]

În concluzie, vom menționa că orice sistem electoral care are drept scop final determinarea rezultatelor alegerilor și ca urmare desemnarea învingătorului în scrutinul electoral pentru formarea organelor puterii publice vine cu unele părți pozitive, dar și cu unele carențe. Implementarea unui model de scrutin electoral concret depinde atât de condițiile social- economice, tradiții, cultură, cât și de maturitatea și voința clasei politice de a decide conform intereselor strict partinice sau a interesului național.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <https://eadaaily.com/ru/news/2017/11/17/credit-sussie-vres-pyat-stran-byvshego-SSSR-v-spisok-samyh-beduyh-v-hire>
2. Nica Elena Madalina. Drept electoral. București: Editura Universul juridic, 2016.
3. Сморгинов П.В. Сравнительная политология. СПб.: Питер, 2012, p.378-379.
4. Уоллерстайн М. Избирательные системы партии и политическая стабильность. http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/starie_publicaciipolisa/v/1992-5-6-13-Wallerstein_izbiratelnie_sistemi (vizitat 4.12.2017)
5. <https://unimedia.info/stiri/live-sondaj-politic-realizat-de-asotiatia-sociaologilor-si-demografilor-cu-ce-dat-vin-expertii>(vizitat 6.12.2017)
6. <https://agerpres.ro/externe/2017/11/20/republica-moldova-pas-si-PPDA-anunța-crearea-uneiplatforme-comune-a=forților-proeuropene-si-antioligarhice-in-perspectiva-legislativelor>
7. <https://www.europalibera.org/a/referendum-legislativ-pentru-trecerea-la-sistemul-de-vot-mixt/28867929.html>
8. Ibidem.
9. <http://jurnal.md/ro/politic/2017/11/6/s-aadeverit-una-din-cele-mai-sumbre-astemplări-formulate-de-reprezentanții-comisiei-de-la-venetia>
10. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2017/11/30/setul-delegatieiUE-pozitia-uniunii-europene-rămâne-aceasi-sistemul-de-vot-o-conditie-a-finantarii>

IMPACTUL REFORMELOR IMPLEMENTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ASPURA INTENȚIEI DE VOT A CETĂȚENILOR

Ion MOCANU, *doctor în sociologie*

Vorbind despre influența reformelor implementate în țară asupra intenției de vot a populației din Republica Moldova, nu putem evita unul din factorii fundamentali care influențează acest proces – factorul economic. După obținerea independenței, Republica Moldova a trecut prin schimbări importante în toate domeniile vieții cetățenilor. Transformările sociale au fost însoțite de criza economică permanentă, iar PIB s-a redus cu mai bine de jumătate. A crescut brusc rata șomajului, s-a redus considerabil nivelul veniturilor, a avut loc degradarea infrastructurii sociale, s-a înrăutățit situația în sistemul învățământului, ocrotirii sănătății, culturii, s-au accentuat problemele legate de securitatea personală.

Reformele efectuate de-a lungul anilor deseori nu aveau obiective strategice clare, nu aveau o idee națională a dezvoltării țării, din care cauză creau în societate o situație critică. În economie, aceasta a dus la demolarea sectorului agricol, la reprofilarea și închiderea multor întreprinderi, la diminuarea PIB-ului cu mai mult de 50%. În 2017, datoria externă totală a Republicii Moldova s-a apropiat de cifra record de 7 miliarde de dolari [4].

Rezultatele cercetărilor de teren înfăptuite în ultimii ani denotă o percepere a economiei de către populație drept una aflată în stagnare, cristalizându-se prin tendințe negative. Apreciind situația economică a Republicii Moldova, respondenții tot mai des menționează că aceasta este mai proastă sau mult mai proastă. Conform cercetărilor sociologice, circa 35% din populație consideră că situația economică din Republica Moldova în 2017 este mai proastă sau mult mai proastă decât cea din 2016[1].

Conform ultimelor studii, populația nu privește cu ochi buni presupusa luptă cu corupția desfășurată în țară. În cadrul cercetării efectuate de Institutul de Politici Publice, cetățenilor le-a fost

adresată următoarea întrebare: „În ultimele luni, în Republica Moldova au început să fie întreprinse diferite acțiuni axate pe lupta cu corupția (arestarea unor persoane publice (judecători, vameși), demiterea unor conducători de instituții etc.). Dvs. ce părere aveți despre aceste acțiuni?” Doar 14,4% au menționat că aceste reforme sunt un început al reformelor reale desfășurate în țară. În rest, marea majoritate a respondenților au criticat măsurile implementate. 21,5% din respondenți consideră că aceste acțiuni reprezintă o reglare de conturi dintre grupurile oligarhice. 21,1% consideră că aceste acțiuni reprezintă o imitare a reformelor și vor agrava și mai mult situația din țară. Alți 21,0% consideră că acțiunile menționate sunt realizate în contextul campaniei electorale pentru a ridica ratingul unui partid sau candidat politic[1].

Eficiența reformelor efectuate în ultimii ani la fel trezește nemulțumiri în rândul cetățenilor. Dacă aprecierea pozitivă a acestora este întâlnită la 23% din respondenți, atunci 70,5% consideră că reformele nu sunt prea eficiente sau deloc eficiente[8]. Un sondaj al experților efectuat de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice și Politice a arătat că marea parte a specialiștilor din domeniu consideră stratificarea economică apărută în perioada postprivatizare drept un fenomen distructiv (56,7%), aproape fiecare al patrulea o apreciază ca un fenomen neutru (28,4%) și doar 12,2% o apreciază drept un fenomen constructiv.

Ca efect al închiderii mai multor întreprinderi, a crescut rata șomajului. În 2016, media anuală a ratei șomajului a constituit 5,5%[5]. Aici este important de menționat că o mare parte a persoanelor neîncadrate în câmpul muncii preferă să-și găsească un loc de muncă peste hotare și nu se înscriu la bursa muncii, deoarece economia națională nu este în stare să ofere locuri de muncă pentru cei care intră în categoria populației economic active[6]. Cu toate că Biroul Național de Statistică prezintă cifra de 5,5%, problema locului de muncă este actuală pentru un grup mult mai mare de persoane, inclusiv pentru persoanele cu un venit redus.

Tabelul 1. Distribuția problemelor care îi îngrijorează pe respondenți

	2017 Total
1. Prețurile	50,8%
2. Viitorul copiilor	50,0%
3. Sărăcia	46,3%
4. Șomajul	35,6%
5. Corupția	35,0%
6. Boala	20,0%
7. Criza economico-financiară globală	12,3%
8. Probabilitatea unui război în zonă	11,4%
9. Criminalitatea, infracțiunile	7,1%
10. Foamea	6,8%
11. Instaurarea unei dictaturi	5,5%
12. Lipsa încălzirii în perioada rece a anului	3,7%
13. Calamitățile naturale	2,2%
14. Relațiile interetnice din republică, funcționarea limbilor	1,7%

Sursa: Barometrul opiniei publice din Moldova. Institutul de Opinii Publice, noiembrie 2017, n=1113 respondenți.

O bună parte dintre noile probleme apărute sunt legate de procesele de globalizare, de deschidere a hotarelor țării (criza financiară, emigrarea ilegală, traficul de persoane etc.). În prezent, circa 600.000 de cetățeni au emigrat în Rusia, Ucraina, Italia, Portugalia, Turcia, SUA, Israel, Canada și alte țări, iar împreună cu emigranții sezonieri această cifră trece peste 900.000, ceea ce reprezintă 2/3 din populația aptă de muncă. Remitențele formează circa 19% din PIB, iar după nivelul veniturilor pe cap de locuitor Republica Moldova este recunoscută drept cea mai săracă țară din Europa și pe locul 137 în lume[11].

Economia țării este afectată serios de fenomenul corupției, indicele percepției căreia este apreciat cu 30 de puncte de către

Transparency International, iar Republica Moldova se plasează pe locul 123 în lume la acest capitol[2]. Problema corupției funcționarilor de toate nivelele a fost indicată în 2017 de 35,0% (vezi *Tabelul 1*). Lipsa transparenței în activitatea organelor publice, imposibilitatea de a rezolva problemele cotidiene fără de mită, lipsa justiției imparțiale și multe altele sunt carențele sistemului, frecvent menționate de către intervievații noștri în cadrul focus-grupurilor.

Situația economică gravă, la rândul ei, influențează negativ asupra sferei sociale. În cadrul structurii sociale s-a intensificat diferențierea, divizarea în bogați și săraci, a devenit caracteristică mobilitatea descendentă masivă a muncitorilor instruiți și calificați. Pe tot parcursul perioadei de independență, salariul mediu lunar a constituit mai puțin de jumătate din bugetul de consum al populației. Spre exemplu, salariul mediu pe economie în ianuarie 2017 a constituit 5800 lei, în timp ce cheltuielile medii de consum pe o persoană au fost de 2200 lei[3].

Cercetările sociologice confirmă că situația socioeconomică precară reprezintă problema numărul unu cu care se confruntă majoritatea populației țării. Sondajul ”Barometrul Opiniei Publice” din noiembrie 2017 arată că problema creșterii prețurilor la produsele alimentare și la serviciile comunale rămâne a fi cea mai actuală - 50,8% (vezi *Tabelul 3*). Este destul de impunător numărul persoanelor care trăiesc sub nivelul minim de existență. Marea majoritate a cetățenilor sunt nemulțumiți de suma de bani pe care o pot administra. Astfel, indiferent de modalitatea în care este formulată întrebarea din anchetă, sărăcia, nemulțumirea față de situația materială ies întotdeauna în prim-plan în răspunsurile celor chestionați. Numărul celor satisfăcuți de propriile venituri este mai mic în spațiul rural, la persoanele mai în vârstă, – cu un nivel de educație și un status social mai scăzut. Asupra indicelui respectiv are influență nu doar suma de bani deținută de respondent, ci și nivelul cerințelor acestuia. Cerințele locuitorilor din mediile urban și rural sunt, de asemenea, neomogene. Persoane-

le tinere sunt satisfăcute, într-o măsură mai mare, de veniturile de care dispun, în raport cu persoanele de vârstă mai înaintată. Astfel, dintre persoanele cu vârsta de până la 30 de ani numărul persoanelor satisfăcute de suma de bani pe care își pot permite să o folosească constituie 23%. Dintre persoanele cu vârsta de peste 60 de ani sunt satisfăcute doar 9%. Cauza rezidă în nivelul jos al pensiilor, precum și în redistribuirea veniturilor în interiorul familiei de la generațiile mai în vârstă în favoarea celor tineri.

Salarizarea mică și creșterea permanentă a prețurilor trezesc populației îngrijorări serioase față de generațiile în creștere. Viitorul copiilor constituie o problemă pentru 50% din respondenți (vezi *Tabelul 1*), aceasta fiind una din problemele de bază cu care se confruntă majoritatea populației, fiind foarte des întâlnită în rândul persoanelor cu vârsta medie, cu venituri medii și scăzute. Sondajele calitative indică îngrijorarea persoanelor de vârsta a doua și a treia față de sistemul educațional. Este pregnantă ideea că statul nu se ocupă de problemele tineretului, iar acesta, în marea sa parte, este educat de străzi și de emisiunile TV de proastă calitate.

În cadrul focus-grupurilor intervievații își manifestă nemulțumirea de faptul că tarifele pentru căldură sunt mai mari decât în Europa. Problema salariilor mici, a pensiilor și indemnizațiilor mici pentru bătrâni și invalizi în anul 2017 s-a plasat pe locul trei fiind nominalizată de 46,3% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). Prețurile la mărfuri îi preocupă, într-o măsură mai mare, pe locuitorii de la sate decât pe cei din urbe, precum și pe cei cu un nivel scăzut de instruire. În cadrul unui focus-grup organizat în municipiul Chișinău am încercat să convenim cu participanții la discuție asupra mărimii pensiei pe care ar dori să o primească. Aceștia au menționat că pensia ar trebui să fie indexată în raport cu creșterea tarifelor comunale. La moment se consideră că o pensie bună ar fi în mărime de 5000 de lei. Cu toate acestea, dacă pensionarul locuiește de unul singur, această sumă nu este suficientă. Pensiile actuale sunt suficiente doar pentru a achita tarifele comunale

și procurarea produselor alimentare, nemaiajungând bani pentru medicamente sau pentru petrecerea timpului liber. Spre exemplu, ieșirea la un concert este un lux de neimaginat pentru majoritatea pensionarilor din Chișinău, nemaivorbind despre cei din zonele rurale. La Cahul, intervievații noștri au menționat pensia de 3500 de lei, ceea ce i-ar ajunge unei persoane, cu excepția medicamentelor scumpe pe care nu le pot procura din pensie.

Printre alte caracteristici sociale care influențează comportamentul și statutul populației un loc aparte îl ocupă studiile. La ora actuală, asigurarea materială și nivelul de instruire se presupun reciproc. Persoanele mai instruite din Republica Moldova sunt, în medie, mai asigurate material. Se știe că mulți tineri nu-și pot găsi astăzi un serviciu în conformitate cu specialitatea obținută. Cu toate acestea, nivelul înalt de instruire ridică șansele persoanei pe piața muncii, aceasta devine un pretendent cu mai mult succes în obținerea unei funcții bine remunerate (chiar dacă ea nu are legătură cu specialitatea obținută). În acest context, trebuie să menționăm cum apreciază populația rolul statului în educarea noilor generații. Anual, mai mult de o treime din absolvenții liceelor și gimnaziilor și jumătate din absolvenții școlilor medii nu au acces la instituțiile superioare de învățământ din cauza lipsei surselor materiale pentru continuarea studiilor. Iar după finalizarea studiilor doar 14% obțin un loc de muncă conform specialității. În discuțiile focalizate de grup s-a stabilit o anumită nemulțumire față de sistemul educațional, care nu este conectat la relațiile de piață reale, iar majoritatea absolvenților nu își pot găsi un loc de muncă conform profesiei și așteptărilor. Astfel, a crescut numărul celor nemulțumiți de calitatea studiilor primite. Din 10 persoane 4 (43%) sunt nemulțumite de studiile pe care le obțin copiii acestora la școală. După cum s-a menționat în discuțiile de grup, s-a ajuns la situația că ”tineretul pleacă la studii nu cu scopul de a se încadra ulterior în câmpul muncii, ci din dorința părinților de a oferi copiilor studii superioare cu orice preț, din dorința de a

scăpa de muncile agricole, de a avea mai mult timp liber, cu toate că majoritatea știu că diploma nu le va oferi un loc de muncă bine plătit nici în țară, nici peste hotare”.

O astfel de stare a lucrurilor, evident, impune o parte însemnată a populației active să caute o sursă de venit care i-ar asigura un trai decent, or aceasta, în cele mai multe cazuri, poate fi găsită doar în afara țării. Aici vom menționa că datele statistice oficiale ale Biroului Național de Statistică în privința migrației nu reflectă starea de fapt. Dacă acestea ne arată că anual emigrează pentru a se stabili cu domiciliul permanent sau temporar în străinătate mai puțin de 10 mii de oameni[3], atunci orice cercetare calitativă sau cantitativă ne demonstrează că această cifră este cu mult mai mare. Remitențele reprezintă un surplus foarte important la bugetul familiei pentru 20%, important – pentru 19%, nesemnificativ – pentru 12%, iar 49% au menționat că nu au astfel de câștiguri. În focus-grupuri s-a constatat că cei mai mulți oameni pleacă ilegal și lucrează la stăpâni, în condiții foarte grele.

Un indicator important al calității vieții, dar și o necesitate de bază a fiecărui individ, pe care statul și-o asumă să o asigure din momentul constituirii, o reprezintă securitatea cetățenilor. Studiile efectuate arată tendințe de creștere a flagelului criminalității în țară, iar aceasta se observă și în percepția respondenților. Spre exemplu, nivelul infraționalității în anul 2016 a constituit 41,9 infracțiuni la 10000 de locuitori. Pentru comparație, în 2012 au fost înregistrate 36,6 infracțiuni pe 10000 locuitori[3].

Situația deplorabilă din sfera socială a dus la aceea că Republica Moldova a ajuns la coada clasamentului statelor europene la capitolul speranța de viață, care constituie 71,8 ani (75,43 pentru femei și 67,22 ani pentru bărbați)[9]. În acest sens, trebuie să facem referință la aprecierea calității asistenței medicale de către populație. Doar fiecare al cincilea interviuat este satisfăcut de deservirea medicală de care beneficiază. De asistență medicală sunt, cel mai des, nemulțumiți cei cu o situație materială grea,

care nu pot achita serviciile medicale cu plată. Dintre aceștia, 84% nu sunt mulțumiți de această deservire, dintre persoanele cu situație materială medie - 75%, iar dintre persoanele cu situație materială prosperă - 61%. Aproape fiecare a cincea persoană (20,0%) consideră că bolile și epidemiile reprezintă una din cele mai importante probleme cu care se confruntă populația țării (vezi *Tabelul 1*).

Cu toate că nivelul de trai în țară este scăzut, o parte din respondenți își păstrează optimismul. Fiind întrebați despre cum va trăi familia lor peste un an, 24,4% au menționat că vor trăi mult mai bine sau ceva mai bine, în timp ce 36,2% au spus că vor trăi aproximativ la fel, iar 19% au fost sceptici, optând pentru variantele ”ceva mai prost” și ”mult mai prost”[1].

Toate fenomenele sociale menționate mai sus au o influență enormă asupra procesului politic din țară, or situația social-economică, după care Republica Moldova se plasează de facto printre cele mai sărace state din Europa, stopează dezvoltarea instituțiilor sociale din țară și, respectiv, contribuie la formarea sentimentului de apatie și pasivitate civică în rândul cetățenilor. În acest context vom menționa, că Indicele Dezvoltării Umane, calculat de ONU, pentru anul 2016, plasează Republica Moldova pe locul 107, în categoria statelor cu o dezvoltare umană medie, după așa state precum Tonga, Libia sau Uzbekistan[7].

Situația socioeconomică precară a dat naștere migrației masive, din cauza căreia peste hotarele țării conform datelor neoficiale se află aproape un milion de moldoveni. Cu toate că circa $\frac{1}{4}$ din populația țării se află peste hotare, la alegerile parlamentare din 2014 peste hotare au votat 73.311 cetățeni, iar la alegerile prezidențiale din 2016 au votat 64.201 cetățeni, ceea ce denotă că fenomenul migrațional influențează decisiv asupra participării cetățenilor Republicii Moldova la alegeri în plan negativ. Deși se presupune că cetățenii aflați în afara țării sunt deconectați de la viața politică din țară, dreptul de a alege și de a fi ales este un

drept fundamental, garantat de Constituție, iar politica promovată în ultimul timp de mărire a numărului de urne de vot în perioada alegerilor peste hotarele țării trebuie să fie continuată.

Cercetările au semnalat că nemulțumirea de situația socioeconomică din țară se materializează printr-un nivel scăzut al încrederii populației în diferite instituții sociale și politice. La fel ca și în studiile anterioare, întreprinse în anii care au urmat obținerii independenței, biserica ocupă primul loc după popularitate. În biserică au încredere, într-o măsură mai mare sau mai mică, 64% din respondenți (25% „au foarte mare încredere”, iar 39% „au încredere într-o oarecare măsură”). Nu au deloc încredere în biserică doar 14% din respondenți (vezi tabelul 2). În focus-grupuri s-a remarcat deseori abundența materialelor de la diverse posturi TV care denigrează imaginea bisericii în societate. Conform opiniei unor respondenți, ”absolut toate lucrurile negative care au loc în cadrul acestei instituții ajung știri de top, în timp ce partea pozitivă este trecută cu vederea”. O astfel de abordare din partea presei nu are cum să nu afecteze percepția și, respectiv, atitudinea populației față de biserică.

Pe locul al doilea s-a plasat instituția președinției, cu 52,1%. Locul al treilea în topul instituțiilor este ocupat de mass-media, în care au încredere 48% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). După schimbarea forțelor politice din 2009, în Republica Moldova au apărut posturi de televiziune noi, s-au făcut pași importanți la capitolul independenței presei, al exprimării libere a punctelor de vedere, iar aceasta s-a văzut în percepția populației a instituției date, cu toate că în ultimul timp și aici se atestă o slabă scădere. În raportul ”2017 World Press Freedom Index”, Republica Moldova ocupă locul 80 din 180 de state la capitolul libertății presei (cu 4 poziții mai jos decât în 2016). Mass-media din țara noastră este caracterizată în acest raport drept una diversă, dar extrem de polarizată, caracterizată printr-o instabilitate cronică și o influență excesivă din partea oligarhilor [10].

Tabelul 2. Încrederea față de instituțiile sociale

Câtă încredere aveți în...?	Foarte multă încredere	Oarecare încredere	Nu prea am încredere	Nu am deloc încredere	Nu știu	Total aprecieri pozitive	Rangul
Biserică	25,5%	38,7%	15,4%	14,2%	6,2%	64,2%	I
Președintele țării	16,6%	35,5%	27,3%	17,5%	3,1%	52,1%	II
Mass-media	7,6%	40,4%	27,0%	20,3%	4,7%	48,0%	III
Organizații neguvernamentale	4,9%	32,5%	27,4%	21,8%	13,4%	37,4%	IV
Primărie	5,1%	31,2%	34,1%	26,7%	2,9%	36,3%	V
Organizații internaționale cu sediul în Republica Moldova	5,1%	30,6%	24,7%	23,1%	16,4%	35,7%	VI
Armată	5,4%	29,7%	32,0%	25,8%	7,1%	35,1%	VII
Poliție	2,6%	30,1%	31,3%	32,5%	3,4%	32,7%	VIII
Sistemul bancar	1,7%	25,1%	36,2%	30,4%	6,6%	26,8%	IX-X
Sindicate	3,2%	23,3%	32,6%	26,4%	14,5%	26,8%	IX-X
Justiție	1,7%	21,4%	34,5%	38,8%	3,5%	23,1%	XI
Guvern	1,8%	19,2%	36,7%	40,1%	2,1%	21,0%	XII
Comisia Electorală Centrală	1,1%	18,8%	35,3%	34,7%	10,1%	19,9%	XIII
Parlament	0,9%	15,7%	35,7%	45,3%	2,5%	16,6%	XIV
Partide politice	0,4%	10,0%	34,1%	52,0%	3,6%	10,4%	XV

Sursa: Studiul „Vox Populi, decembrie 2017, ASDM,” n= 1181 respondenți.

Odată ce încrederea în instituțiile sociale continuă să scadă, aceasta se exprimă și în atitudinea populației, în general față de direcția în care se dezvoltă țara. Astfel, în 2017, doar 13,5% consideră că lucrurile merg într-o direcție bună [1]. În cadrul cercetării calitative respondenții au menționat că principala lor dezamăgire în dezvoltarea țării constă în faptul că ”la începutul perioadei de tranziție liderii statului le-au promis edificarea unui stat social, ca după 26 de ani să constatăm că în Republica Moldova s-a constituit un stat neofeudal cu elemente de capitalism oligarhic.

Într-o societate bazată pe elemente feudale corupția se simte ca la ea acasă. Politicienii au acaparat instituțiile statului și le folosesc doar în interes personal. În rezultat, cei bogați au devenit mai bogați, iar cei săraci - mai săraci”.

Predispozițiile protestatare nu se exprimă în tentativa de a-și spune cuvântul, de a pleda pentru propriile interese, de a cere soluționarea problemelor proprii. De cele mai multe ori ele se manifestă sub forme pasive – prin refuzul de a participa la vot. Neîncrederea populației față de instituțiile puterii a condiționat pasivitatea politică și, într-o anumită măsură, pasivitatea electorală. Pasivitatea locuitorilor țării, refuzul de a-și folosi drepturile democratice pot fi explicate prin sărăcia cumplită, prin situația tensionată pe piața locurilor de muncă. Cercetarea noastră a demonstrat că sărăcia populației afectează toate laturile vieții sociale. În condițiile sărăciei mari a majorității, multe dintre procesele sociale nu decurg în felul în care, potrivit opiniei organizațiilor sociale de prestigiu, ar trebui să decurgă. Situația materială a respondenților determină, în cea mai mare măsură, modul lor de viață. În țările democratice dezvoltate, situația patrimonială determină doar consumul persoanei, accesul la obiectele de lux, dar nu exercită o influență decisivă asupra tuturor laturilor vieții, după cum se întâmplă astăzi în Republica Moldova.

Cetățenii săraci din Moldova (iar aceștia constituie majoritatea; conform datelor statisticii de stat, 70% din populație au venituri mai mici decât minimumul de consum) nu numai că consumă mai puțin, dar nu-și pot organiza nici alimentarea echilibrată; acești cetățeni se caracterizează și printr-o serie de alte particularități care reflectă situația economică precară a acestora. Pentru schimbarea situației, este necesară formarea unei structuri sociale durabile, reducerea inegalității sociale existente la momentul actual și, în baza acestora, crearea unei clase mijlocii reale, capabile să devină contrabalanta monopolului puterii. Acest proces, bineînțeles, este unul dificil și îndelungat, care depinde, în general, de situația economică din țară.

În cadrul cercetărilor empirice s-a stabilit că situația gravă din domeniul economic și cel social, formează în rândul respondenților o atitudine negativă față de majoritatea instituțiilor sociale, în special față de Guvern, Parlament și partide politice.

Analiza sociologică întreprinsă asupra proceselor socioeconomice din țară a demonstrat că, în pofida unor eventuali indici de stabilizare, situația, în general, rămâne critică. Modificarea metodelor de gospodărire, tentativa de efectuare a unor reforme economice radicale au condus nu doar la scăderea nivelului de trai și la înrăutățirea calității lui pentru majoritatea populației. Drept rezultat, a apărut o neîncredere evidentă față de aproape toate instituțiile sociale (cu excepția bisericii), dezintegrarea societății, gradul sporit de neliniște al populației, răspândirea disperării și a predispozițiilor protestatare.

Analiza sociologică demonstrează că, în pofida unor eventuale tendințe de stabilizare, situația socioeconomică în Republica Moldova în general rămâne critică. Modificarea metodelor de gospodărire, tentativele unor reforme economice radicale nu au condus doar la scăderea nivelului de trai, ci și a calității lui pentru majoritatea populației. În consecință a apărut neîncrederea evidentă față de aproape toate instituțiile sociale, fapt ce conduce la dezintegrarea societății, la disperare și la predispoziții protestatare, creează un grad sporit de neliniște al populației.

Încrederea în partidele politice depinde de felul cum acestea știu să-și promoveze imaginea, să educe și să instruiască politic societatea. În societate, permanent se acumulează un potențial energetic care poate fi exploatat atât în scopuri sociale, cât și antisociale. Dezvoltarea socioeconomică a Republicii Moldova este dependentă în mod direct de conținutul democrației. În țară edificarea politică este în proces de formare. Electoratul este multifracționat, programele electorale ale partidelor politice sunt neclare, generaliste, nu au indicatori și scopuri finale reale, din aceste considerente, pentru alegători, ele rămân neînțelese.

Un număr impunător de persoane declară că atunci când votează, se conduc de conținutul programului partidului. Dar când sunt întrebați despre esența programelor electorale ale formațiunilor politice pe care le susțin, absoluta majoritate a respondenților a demonstrat o necunoaștere a lor totală. Din rezultatele studiului putem conchide că cetățenii conștientizează tot mai mult faptul că votul lor are valoare la alegerea strategiei de dezvoltare a țării, deși oamenii sunt mai mult preocupați de problemele cotidiene decât de cele ce țin de politică, interesul față de politică crescând considerabil doar în perioadele electoralelor.

Problema principală a electoratului rămâne creșterea economică, reducerea șomajului, deschiderea a noi locuri de muncă, majorarea salariilor și a pensiilor. Pentru a obține aceste deziderate, electorii trebuie să poată citi și înțelege programele electorale ale partidelor. Prin urmare, apare încă o problemă importantă – cea care ține de inițierea alegătorilor în procesele economice, de creștere a culturii economice și sporirii gradului de cultură generală. Fără aceste aspecte programele electorale se transformă în instrumente de manipulare a populației. Promisiunile electorale formează iluzii. Neîndeplinirea promisiunilor electorale conduce la deziuzii. Deziluziile alimentează apatia socială și absenteismul politic.

Alegerile din Republica Moldova se desfășoară într-o atmosferă de atitudine negativă a cetățenilor față de nivelul de trai. Această situație poate servi drept motiv pentru apariția unor reacții protestatare, atât active (mitinguri, demonstrații, violențe etc.), cât și pasive (absenteism electoral). În societatea noastră sunt mai rare cazurile când predispozițiile protestatare capătă expresii violente. De cele mai multe ori, manifestările iau forme pasive: refuzul de a participa la vot, violențe verbale. Rezolvarea problemei privind activizarea politică a cetățenilor nu rezidă în schimbarea și perfecționarea procedurii de alegeri, iar refuzul reprezintă, de asemenea, o opțiune. Neîncrederea populației față de instituțiile puterii condiționează pasivitatea politică și, într-o anumită mă-

sură, pasivitatea electorală. Pasivitatea locuitorilor țării, refuzul de a-și folosi drepturile democratice pot fi explicate, în multe privințe, de sărăcia cumplită, de situația tensionată pe piața locurilor de muncă, de starea socială inechitabilă.

Recomandări:

1. Dată fiind conexiunea dintre nivelul de trai, cultura politică a alegătorilor și calitatea alegerilor, este indispensabil de a promova și realiza reforme social-economice eficiente, de a înlătura imixtiunile factorului politico-administrativ în procesul electoral și a asigura alegeri libere și corecte.

2. Deschiderea unui număr suficient de secții de vot în afara țării și introducerea votului electronic ar permite atragerea în procesul electoral a cetățenilor de peste hotare, care reprezintă circa $\frac{1}{4}$ din populația Republicii Moldova exclusă din procesul de vot din motive tehnice.

3. Autoritățile politice de guvernământ la nivel local și central trebuie să implementeze prevederile lor programistice în domeniul politicilor sociale și economice în mod coerent, axate pe necesitățile prioritare ale oamenilor: asigurarea cu salarii decente, susținerea prioritară a educației și asistenței medicale calitative, crearea de noi locuri de muncă, asigurarea securității umane și a drepturilor omului.

4. Este necesar să fie introdus în instituțiile de învățământ un curs de educație civică, în care să se regăsească normele democratice de participare în procesele de administrare a afacerilor publice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Barometrul Opiniei Publice din Moldova, Institutul de Opinii Publice, noiembrie 2017, n=1113 respondenți. <http://ipp.md/wp-content/uploads/2017/12/Rezultate-sondaj.-Partea-I.pdf> (Vizitat la 20.11.2017)

2. Corruption Perceptions Index 2016, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (vizitat la 24.11.2017)
3. Datele Biroului Național de Statistică www.statistica.md (vizitat la 29.11.2017)
4. Datoria externă totală a Moldovei se apropie de un nou nivelul RECORD - șapte miliarde de dolari <http://www.jurnal.md/ro/economic/2017/7/3/datoria-externa-totala-a-moldovei-se-apropie-de-un-nou-nivelul-record-sapte-miliarde-de-dolari/> (vizitat la 20.11.2017)
5. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2017 http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Fora_de_munca/AFM_rom_2017.pdf (vizitat la 10.12.2017)
6. Gotișan Iu. Evoluții, tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova în apropierea acesteia de standardele UE. Chișinău: Adept, 2007. p.17.
7. Human Development Index 2016, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (vizitat la 10.12.2017)
8. Vox Populi, decembrie 2017, ASDM, n= 1181 respondenți.
9. World Population Prospects The 2015 Revision https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf, p.48
10. World Press Freedom Index 2017, Moldova, <https://rsf.org/en/moldova> (vizitat la 15.12.2017)
11. World Economic Outlook Database-October 2015, International Monetary Fund

РОЛЬ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Lilia BRAGA, *doctor în filosofie*

Институт выборов представляет собой базовый элемент системы демократического управления обществом, призванный обеспечивать легальную смену правящих элит через волеизъявление народа, служить задачам легитимации и стабилизации власти. Поэтому демократию неслучайно часто определяют как форму власти, в которой руководители избираются только путем свободных и честных выборов [1, с. 13-14].

Функционирование института выборов в условиях демократии осуществляется на основе определенной избирательной системы, являющей собой совокупность избирательных прав и процедур, на основе которых осуществляются выборы в представительные органы власти или высших должностных лиц. Поэтому «выбор избирательной системы – это одно из самых важных институциональных решений для любой демократии» [2, с. 380]. Практически во всех случаях выбор определенной избирательной системы оказывает значительное влияние на будущую политическую жизнь в государстве. В этой связи, выбор избирательной системы – это не самоцель, а инструмент влияния на политический процесс.

Данный вопрос особенно актуален для государств «третьей волны», которые лишь сравнительно недавно вступили на путь демократического реформирования. Здесь, в силу специфики транзитного периода, «дизайн избирательных систем» рассматривается как главное средство достижения целого круга задач, включая справедливое представительство, усиление связи между избирателями и кандидатами, институализацию и утверждение в общенациональном масштабе партийной системы, ограничение поляризации и снижение общего числа партий, наконец, достижение социального

мира и демократической консолидации [2, с. 379]. В задачу транзитных стран, таким образом, входит выбор такого электорального законодательства, которое, будучи направленным на реализацию демократических норм и принципов управления обществом, в значительной мере учитывает существующие политические реалии, специфические для каждой из реформирующихся стран.

Специалисты в области избирательного права утверждают, что стабильность законодательства – это основа доверия граждан к институту выборов, имеющего важное значение для укрепления демократии [1, с. 15-16]. Тем не менее, многие страны демократического реформирования, пренебрегая принципом стабильности, достаточно часто вносят различные коррективы в уже существующее избирательное законодательство, а порой прибегают и к изменению функционирующих избирательных систем. Например, Украина находится в состоянии своего рода «непрекращающегося эксперимента» с избирательной системой, постоянно меняя основы ее функционирования, на протяжении всего периода независимости. В результате страна приобрела опыт использования на парламентских выборах всех трех типов избирательных систем. Вместе с тем, развитие парламентской избирательной системы Украины продолжается и сегодня [3]. В Республике Молдова новая избирательная система смешанного типа, принятая недавно Парламентом страны взамен существовавшей ранее пропорциональной системы, является третьей по счету попыткой политического класса установить в государстве такую электоральную систему, которая в наибольшей мере сможет учитывать существующие политические реалии.

Избирательная система в Республике Молдова подвергалась изменениям практически во время каждого нового избирательного цикла [4]. В связи с этим возникает закономерный вопрос о том, насколько оправданными для реализации задач демократического реформирования являются модификации, столь часто вносимые в Избирательный Кодекс Республики Молдова? Властвующая поли-

тическая элита, выступившая инициатором последнего изменения электоральной системы, аргументировала свои действия стремлением к повышению эффективности функционирования института выборов. Согласно указанной аргументации, смешанная избирательная система призвана в большей мере способствовать учету воли народа и осуществлению контроля за деятельностью правительства. Однако, в целях сохранения объективности политологического анализа, нельзя сбрасывать со счетов и альтернативное мнение относительно произошедшего в стране политического действия [5].

Многие оппоненты указанного действия убеждены в том, что замена избирательной системы, функционировавшей ранее в стране, является всего лишь результатом поиска «удобного» для властвующих элит механизма сохранения, легитимации и стабилизации власти. Такого механизма, который позволит непопулярным, потерявшим доверие электората, политическим силам, сконцентрировавшим власть в своих руках, сохранить эту власть в результате новых парламентских выборов. Изменение избирательного законодательства базируется не столько на научно обоснованных экспертных рекомендациях, сколько на методе «проб и ошибок» и направлено не столько на совершенствование избирательной системы, сколько на получение дополнительных конкурентных преимуществ для их инициаторов.

Поиск эффективного пути демократического реформирования, учитывающего национальную специфику демократизирующихся стран, всегда осуществляется методом «проб и ошибок». Поэтому предлагаемые властвующей элитой изменения всегда легко объяснить стремлением улучшить функционирование в стране тех или иных механизмов демократического управления. Вместе с тем, нельзя забывать тот факт, что процесс демократизации, охватывающий собой все страны демократического измерения, вступил в конце прошлого века в полосу кардинальных перемен, в конечном итоге, снижающих качество демократии в

глобальном измерении. Это находит свое проявление, с одной стороны – в маргинализации роли широких масс народа в политической жизни общества, в сведении ее, главным образом, к участию в избирательном процессе. С другой – в усилении роли манипулятивной составляющей политического процесса, когда широкое использование властвующей элитой различного рода политических технологий позволяет управлять демократическими механизмами таким образом, чтобы результаты политических акций отвечали прежде всего ее интересам.

В подобных условиях, когда иные формы участия переживают «энтропию» (*Colin Crouch, 2004*), институт выборов становится основным средоточием системы демократии, снижая ее реальное измерение до уровня «минималистской формулы» (*Schumpeter, 1943*). Согласно указанной формуле, страна считается в полной мере демократической, если в ней проводятся свободные и честные выборы, гарантируемые принципом господства верховенства права, которые заставляют правительство нести ответственность перед избирателями [2, с. 45].

Существенно то, что в указанном контексте глобального демократического развития, по существу сводящего демократию к корректному функционированию института демократических выборов, избирательный процесс приобретает повышенную значимость для всего политического процесса в целом. Сегодня для электората участие в выборах – это, по существу, единственная возможность реально влиять на политику страны, оказывая организованное давление на власть, привлекая ее к ответу, и, в то же время, массово артикулируя свои интересы и политические предпочтения. Для политических элит значимость института выборов еще более сложно переоценить. Сущность политического процесса в условиях глобального снижения качества демократии сводится главным образом к борьбе за власть между представителями различных политических элит [6]. В процессе развертывания указанной борьбы задачи элит существенно разнятся в зависимости

от их положения в иерархии власти. Для властвующей политической элиты главная задача в борьбе за власть заключается в создании таких политических условий, которые могли бы максимально способствовать стабилизации и упрочению их положения, обеспечению условий дальнейшего воспроизводства власти. Для оппозиции, напротив, борьба за власть направлена на ниспровержение властвующей элиты и создание условий, при которых новые политические силы смогут претендовать на замещение «вакантного места» на вершине политической власти. В условиях демократии главная проблема в борьбе за власть, как для властвующих, так и для оппозиционных политических сил, заключается в процедуре легитимации власти, осуществляющейся исключительно в контексте электорального процесса. Легитимация власти, таким образом, это главная задача в борьбе за власть. Поэтому сам процесс борьбы за власть - это процесс борьбы политических элит за электорат.

Безусловно, борьба за электорат может принимать различные формы, разворачиваясь как в период проведения самих выборов, так и между ними. Однако основной накал борьбы всегда приходится на электоральный период, который превращается в «час-пик» в решении вопроса о власти, - время, когда противостоящие политические формирования концентрируют свои действия для работы с электоратом.

В связи с этим решение вопроса о власти в конечном счете зависит от умения политических элит работать с электоратом. Решение вопроса о власти, поставленное в прямую зависимость от способности элит к коммуникативной деятельности, направлено на закрепление за собой определенного электорального сегмента, необходимого для реализации властных амбиций тех или иных политических сил. Таким образом, важнейшим условием победы в борьбе за власть становится сам электорат, вернее характер его электорального участия.

Электоральное участие масс законодательно регламентируется функционирующей в стране избирательной системой. Однако то,

как будет функционировать эта система и к каким политическим результатам она приведет в значительной мере зависит от доминирующих в обществе стереотипов сознания и поведения людей, относящихся к выборам, как к институту, т.е. от массовой электоральной культуры. Политическая/электоральная культура рассматривается современной политологией как «конечная детерминанта» политики в контексте функционирования демократического общества, оказывающая решающее влияние на характер политических процессов [7, с. 371-391]. Поэтому электоральную культуру следует рассматривать в качестве важнейшего фактора в борьбе за власть, обеспечивающего достижение элитами тех или иных политических целей. Таким образом, можно утверждать, что исход политической борьбы элит, главным вопросом которой всегда был и остается «вопрос о легитимации власти», зависит, в конечном счете, от ориентаций масс на политические действия, а в рассматриваемом контексте – от электорального поведения массового избирателя. Иными словами, какой бы ни была в стране электоральная система, эффективность ее функционирования обеспечивается массовой электоральной культурой, т.е. доминирующими в стране электоральными традициями, готовностью людей принимать участие в выборах, сложившимися политическими предпочтениями, симпатиями и антипатиями.

Концепт политической/электоральной культуры был разработан западными политологами (*G. Almond, S. Verba, 1963*) еще в середине прошлого века на основе анализа политических систем наиболее развитых стран Запада. Однако, пополнив собой сокровищницу западной политологической мысли, в настоящее время указанный концепт используется для анализа электоральных процессов в западных странах крайне редко и неохотно. По сложившейся в мировой научной мысли традиции, сформировавшейся, преимущественно, под влиянием американской школы исследований в области социальных и политических наук, термин «электоральная культура» применяют, главным образом, для

изучения особенностей развертывания политических процессов в транзитных странах, а также применительно к изучению маргинальных политических сил в странах «старой» демократии. Отказ западных политологов от использования понятия электоральная культура для изучения политической жизни в своих странах, обусловленный доминирующим влиянием американской школы, по большей части продиктован ориентацией на стереотипы, лежащие в основе американского индивидуализированного общества, в котором индивид рассматривается как рациональное существо. Поэтому предполагается, что об электоральной культуре можно говорить лишь применительно к ситуациям, когда социальные привычки и влияние сильнее рационального выбора, т.е. к незападным обществам [8].

Понятие «электоральная культура» используется в аналитических кругах Республики Молдова применительно к характеристике электоральных процессов не так широко, как в других постсоветских странах, находящихся в состоянии демократического транзита. Чаще всего отечественные аналитики оперируют этим понятием в негативистском смысле, когда речь идет об издержках функционирования института выборов, причину которых нередко усматривают в «отсутствии электоральной культуры». Поэтому указанное понятие чаще всего бывает вплетенным в контекст обсуждения вопросов, связанных с повышением эффективности функционирования института выборов, в котором обычно указывается на важность формирования электоральной культуры массового электората как залога успешности продвижения демократических реформ.

В негативистской оценке электоральной культуры, доминирующей в молдавской интеллектуальной среде, проявляет себя крайняя неудовлетворенность широкого общества ходом развития политических процессов [9], а также стремление определенных политических элит переложить ответственность за издержки политического развития страны на широкие массы элек-

тората, «не способного», с их точки зрения, сделать «правильный политический выбор». Как справедливо указывает исследователь А. Рошка, многие политики полагают, что народ, лишенный информации, образования и культуры, сам не знает, чего он хочет и не способен осознать собственные интересы [10, с. 28]. Иными словами, в представлении многих политиков, электорат – это темная, политически необразованная масса, лишенная электоральной культуры, необходимой для осуществления «верного» политического выбора. Поэтому неслучайно, вместо анализа особенностей электоральной культуры, предполагающего системное изучение указанного феномена в его социально-политической взаимосвязи и взаимосвязи, недобросовестные аналитики все чаще скатываются к просветительскому подходу, настаивающему на необходимости «обучения» молдавского электората «электоральной культуре». Формирование электоральной культуры рассматривается как одно из наиболее действенных средств «оптимизации избирательного процесса».

В данном контексте весьма уместно напомнить теоретическое положение авторов концепции «политической культуры» Г. Алмонда и С. Вербы, которые указывали на то, что политической культуре не учат в школе. Политическая культура приобретает посредством включенности людей в политическую систему [11, с. 282-283]. В этой связи, электоральная культура общества как составная часть политической культуры по сути является своего рода «производным» политической системы, продуктом доминирующего в этой системе характера политических отношений.

Республика Молдова согласно индексу демократизации *Freedom House*, представляет собой транзитную страну, занимающую на шкале демократизации самую последнюю позицию в числе стран с гибридными режимами, граничащую с группой авторитарных режимов, таких как Россия, Беларусь и т.д. [12]. Данная *Freedom House* объективная оценка процессов демократизации, разворачивающихся в нашей стране, говорит о том, что

Республика Молдова является на сегодняшний день «полусвободной страной», государством с «урезанной демократией», с «неполной электоральной демократией». А для таких стран «основная проблема связана не с дефектами избирательной системы, а с отсутствием верховенства закона» [2, с. 51]. Функционирование системы «урезанной демократии», характеризующееся отсутствием верховенства права, продуцирует, воспроизводит и укрепляет электоральную культуру, соответствующую установившемуся в стране политическому режиму. Поэтому доминирующая в стране на сегодняшний день электоральная культура, несмотря на тот широкий сегмент, который представлен устоявшимися во времени традиционными ориентациями, тем не менее, являет собой продукт актуальной системы политических отношений.

Измерение культурных аспектов политической жизни общества всегда сопряжено с большими трудностями, обусловленными, в первую очередь, отсутствием общепринятой трактовки самого концепта политической/электоральной культуры. В указанной области политологического знания, по выражению исследователя Л. Фадеевой, продолжает господствовать полный «концептуальный беспредел». Поэтому представляется достаточно плодотворным предложение указанного автора использовать понятие «электоральная культура» в качестве «рабочего инструментария» для изучения электорального поведения [8]. Наиболее общее представление о доминирующей в стране электоральной культуре можно получить, опираясь на изучение определенного ряда критериев, таких как: восприятие выборов массовым электоратом; электоральная активность массового электората; мотивация электорального поведения; партийная идентичность массового электората.

Режим «урезанной демократии» диктует свои специфические условия политического участия граждан. Массы простых людей оказываются вытесненными на периферию политической жизни, основной поддерживаемой и поощряемой режимом формой уча-

ствия которых является участие в выборах, необходимое для процедуры легитимации власти. Функционирующий в Республике Молдова политический режим различным образом стимулирует участие электората в электоральном процессе. В результате участие в выборах воспринимается массовым электоратом не только как важнейшая форма участия в политике страны, но и как единственно возможная и допустимая. Так, согласно данным *Barometrul Opiniei Publice*, готовность принять участие в парламентских выборах, если они состоятся в ближайшее воскресенье, выражают более 80% от числа опрошенных [13]. В то же время, численность реального участия граждан на последних парламентских выборах составила чуть более 50% от числа представленных в избирательных списках [15]. С учетом высокого уровня трудовой миграции в нашей стране, изолирующий значительный слой населения трудоспособного возраста от участия в политической жизни страны, данные показатели электоральной активности населения Молдовы представляются достаточно высокими, в особенности по сравнению со многими странами Запада, где многие годы наблюдался устойчивый спад электоральной активности [16].

Не менее важной характеристикой электоральной культуры, являются особенности восприятия гражданами самого института выборов. В политическом сознании граждан Республики Молдова институт выборов стабильно ассоциируется с основной формой проявления демократического характера формирующейся политической системы. Поэтому оценка ценности выборов в политической ментальности молдавского общества напрямую связана с оценкой ценности демократического режима как такового. Преданность общества идее демократии в значительной мере обусловлена доминированием в массовом политическом сознании идеального представления о демократии, согласно которому демократия рассматривается не столько как система политического управления обществом, сколько как социальная гарантия его процветания и экономического благополучия.

Тем не менее, несмотря на сохраняющуюся у народа веру в демократию и осознание значительной долей молдавского электората огромной важности реального участия в политических выборах, около 70 % от числа опрошенных считает, что страна управляется без учета интересов простого народа [13]. Укоренение в массовом политическом сознании подобного убеждения свидетельствует о том, у массового электората ослабевает восприятие выборов как института публичной политики и как механизма волеизъявления граждан. Одновременно крепнет сомнение в честности подсчета голосов избирателей. Приходит осознание усиливающейся роли манипулятивных технологий, применения так называемого административного ресурса для организации электорального процесса, в результате чего избиратели все больше убеждаются в имитационном характере выборов.

Сегодня молдавский электорат уже хорошо понимает, что он является лишь необходимым для сохранения демократического фасада страны звеном политической легитимации власти. Что роль его в управлении страной ограничивается коротким периодом выборов, по окончании которых массы электората вновь будут оттеснены на периферию политической жизни, траектория развития которой, в представлении 84% от числа опрошенных не совпадает с интересами большинства народа и идет «не в том направлении» [14]. Понятно, что это осознание рождает глубокое разочарование в связи с несбывшимися надеждами на всеобщее процветание в результате стартовавшего в стране социально-политического реформирования, крайний пессимизм и апатию по отношению к сфере политики, включая ее электоральную составляющую, низкое доверие ко всему политическому классу, независимо от его политической колоратуры, равно как и к различным структурам политической власти [13]. В складывающихся в политическом поле страны морально-психологических условиях, оказывающих существенное влияние на электоральные ориентации массового избирателя, электорат начинает наделять выборы иным, более практическим

смыслом, ориентирующим на достижение не столько отдаленных стратегических целей политического развития страны, сколько на получение конкретной сиюминутной выгоды от участия в выборах и от самого выбора. Поэтому функционирование института выборов для простых участников электорального процесса все больше принимает форму установления клиентелистских отношений.

Сформировавшийся на сегодняшний день в политической жизни страны морально-психологический климат вынуждает широкие пласты общества позиционировать себя в политике главным образом как наблюдателей, даже в том случае, когда силы оппозиции активно призывают общество к протесту, ожидая широкой поддержки выдвигаемым ею требованиям об отставке действующей коррумпированной власти и досрочных парламентских выборах. Подобное поведение масс как нельзя лучше вписывается в рамки господствующей политической культуры, наиболее отличительными чертами которой является традиционализм и патриархальность. Установки массового политического сознания, ориентирующие людей на изоляционизм от политики, настраивают массы простых людей на то, чтобы мириться с действующей властью до тех пор, пока она не выходит за пределы конституционности действующего режима. Поэтому массовый электорат Республики Молдова скорее настроен терпеливо ожидать очередные выборы с надеждой на возможные перемены к лучшему, нежели на активные политические действия (забастовки, пикеты, революции), способные быстро разрешить возникший политический конфликт [13].

Широкое распространение в молдавском обществе «электорального скептицизма» делает весьма актуальным для осмысления особенностей электоральной культуры вопрос о том, почему молдавские граждане все-таки выходят на выборы? На сегодняшний день наиболее действенным фактором, управляющим электоральным поведением, являются политические технологии, манипулирующие массовым политическим сознанием общества. Являясь неотъемлемой частью механизма политического управле-

ния обществом, политические технологии позволяют эффективно манипулировать политическим /электоральным поведением граждан. Применение указанных технологий, апеллирующих по большей мере к чувствам широкого электората, нежели к его разуму, способно не только пробуждать электоральную активность/пассивность граждан в зависимости от специфики политического момента, но и направлять предпочтения электората в необходимое для тех или иных политических элит русло [17, с. 147-158]. В результате, пораженный «болезнью электорального скептицизма» электорат не только выходит на выборы, обеспечивая легитимность той власти, которой не доверяет, но и, в конечном счете, защищает ее политические интересы, вместо своих. Подобные метаморфозы в политическом сознании масс становятся возможными, прежде всего, в результате укоренившегося в стране еще в начале перемен культурно-политического раскола общества, всячески поддерживаемого и углубляемого представителями противоборствующих политических сил. В то же время, «аффективное», «неразумное» поведение электората представляет собой закономерную реакцию на нагнетание в обществе настроений негативизма и страха, осуществляемое при помощи СМИ, в настоящее время ставших в руках политических элит эффективным рычагом политического влияния.

Культурно-политическое противостояние в обществе, негативизм и страх, управляя поведением электората, вынуждают его не только выходить на выборы, с тем, чтобы не допустить победу «противника», угрожающую, с точки зрения политических оппонентов, еще большим ухудшением общественно-политической ситуации, но и голосовать по большей части «против», а не «за». В результате выборы в Республике Молдова для массового электората приобретают главным образом негативистский смысл. Наполняя свой политический выбор отрицанием, молдавский электорат уже традиционно голосует по «антиунионистски», «антироссийски», «антиевропейски».

Таким образом, говорить в отношении молдавского электората о рациональном выборе, призванном оценивать эффективность власти, весьма сложно. Политический выбор масс лишь выглядит рациональным, приобретая форму вполне осознанных предпочтений. Однако сами политические предпочтения в своей основе исходят по большей мере из иррациональных, эмоционально-психологических установок, роднящих отношение электората к политике, в частности, с различного рода культурными вкусами.

Одним из наиболее важных вопросов, раскрывающих специфические особенности электоральной культуры массового электората Республики Молдова, является вопрос о распределении электоральных предпочтений граждан страны. Сюда необходимым образом включается и вопрос о влиянии партийной самоидентификации граждан на характер их электоральных предпочтений. Характерная для современного молдавского общества размытость классовой идентичности, существенным образом сказывается на политической самоидентификации электората, вынуждая выбирать из того, что ему предлагают политические элиты. Подобный феномен исследователь В. О. Кей выразил метафорой «эхо-камеры», в которой вердикт электората не может быть больше, чем выборочным отражением предложенных ему альтернатив и взглядов [8]. Поэтому партийно-политическая идентичность электората, осуществляющего свой выбор в пользу той или иной политической партии носит по большей мере искусственный характер.

По признанию аналитиков, в контексте развития современных социально-политических процессов наибольшей привлекательностью для электората обладают лишь идеи популистского и националистического толка, несущие мощный эмоциональный, мобилизующий заряд [18, с. 68-77]. Поэтому политики чаще всего концентрируют основное внимание на различиях в этнокультурной принадлежности электората, поощряя людей к построению своей идентичности на основе оппозиции конкретным этно-куль-

турным группам либо социокультурным мирам. В результате основное недовольство направляется именно на эти группы, в то же время, отвлекая внимание от всех остальных проблем [16, с. 148]. Политическая история Республики Молдова убедительно продемонстрировала верность данного утверждения. Политическая реальность, складывающаяся в стране, показывает, что такие идеи, как борьба с олигархическим режимом, борьба с коррупцией уступают по своей мобилизующей силе идеям этно-культурной идентичности. Главной линией политического размежевания электората Республики Молдова, группирующего его в различные лагеря политического противостояния, был и по-прежнему остается существующий в стране этнокультурный раскол. Вопрос о национальной идентичности, по признанию аналитиков, с самого начала демократических перемен установился в центре внимания политического класса страны, разделив как политическую элиту, так и электорат на два различных противостоящих политических лагеря [19, с. 149-171]. Однако, если в начале перемен главной линией, разделявшей электорат, являлась различная национально-культурная самоидентификация, то в последнее время, в условиях нарастания геополитического противостояния в мире, такой линией раскола стала приверженность к различным геополитическим «векторам» развития страны – пророссийскому и проевропейскому, символизирующим принадлежность людей к различным социокультурным мирам.

Выявленные особенности электоральной культуры, доминирующей в Республике Молдова, свидетельствуют о высокой степени управляемости избирателями в процессе выборов. Это говорит о том, что электоральная культура молдавского общества на нынешнем этапе мало соответствует критериям культуры демократии, для которой наиболее характерным свойством является рациональность политического выбора, опирающегося на критерии эффективности. Управляемая электоральная культура не только является производным укоренившегося в Республике Молдова

режима «урезанной демократии», но и способствует его стабилизации и воспроизводству. Эволюция политических процессов в сторону укрепления режима «урезанной демократии» снижает значение выборов до несущественного уровня. Иными словами, создает условия, при которых результаты выборов, независимо от функционирующей в стране избирательной системы, не смогут существенным образом влиять на персональный состав высших органов государства, обеспечивая его обновление, на определение политического курса правительства и изменение политического режима. Представляется, что ситуация сможет кардинально измениться только при условии установления в стране верховенства права, без которого функционирование общества реальной демократии не является возможным.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău: Princeps, 2015. 288 p.
2. Богаардс М. Избирательные системы и институциональный дизайн в новых демократиях. В: Демократизация /Под. Ред. К.В. Харпфера, П. Бернхагена, Р. Ф. Инглхарда, К. Вельцеля. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с.
3. Червоненко В. Новая избирательная система: какую модель выберет Украина? http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2015/05/150529_ru_s_local_election_law (14.11.2017).
4. <https://dreptmd.wordpress.com/mecanismul-electoral-al-republicii-moldova-esenta-evolutii-si-trasaturi-contemporane/>(14.11.2017).
5. <http://jurnal.md/ro/politic/2017/21/comisia-europeana-critica-dur-votul-de-ieri-din-parlamentul-rm-modificarea-sistemului-electoral-este-in-contradictie-directa-cu-recomandari—comisiei-de-la-venetia/> (14.11.2017).
6. Чувиллина Н.Б. Выборы как фактор развития политико-властных процессов в странах СНГ: теоретико-методологический аспект. <http://www.politex.info/content/view/515/30/> (15.11.2017).

7. Политология /Под ред. В.А. Ачкасова, В.А. Гуторова. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 692 с.
8. Фадеева Л. «Электоральная культура»: теоретический конструкт или очередная концептуальная натяжка? <http://www.vibory.ru/analit/REO-5/Fadeeva.pdf> (10.11.2017).
9. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Chişinău, 2010-2017.
10. Roşca A. Algoritmi ai tranziţiei: aspecte social-filozofice. Chişinău: Tipografia AŞM, 2007. 300 с.
11. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А. С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 274-286.
12. Freedom House: доклад о состоянии свободы в мире 2016 года. <http://gtmarket.ru/news/2016/01/28/7290> (15.11.2017).
13. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Chişinău, aprilie 2017.
14. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Chişinău, octombrie 2016.
15. Alegeri parlamentare în Republica Moldova 2014. https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri_parlamentare_%C3%AEn_Republuca_Moldova, 2014 (16.11.2017).
16. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
17. Braga L. Formarea climatului politic conflictogen ca tehnologie eficientă de dirijare a procesului electoral în Republica Moldova. В: Rolul mass-media în procesul electoral. Chişinău: Princeps, 2017, с. 147-158.
18. Ciurea C. The political Regimes in the Former Soviet Space (based on the examples of Moldova and Georgia). В: Building Confidence in Conflict Regions: Sharing Experiences in Georgia and Moldova. Chişinău: Bons Offices SRL, 2008, p. 68-77.
19. King Ch. Moldovenii (România, Rusia şi politica culturală). Chişinău: ARC, 2005. 314 с.

FUNCȚIONALITATEA SISTEMELOR ELECTORALE ÎN ASIGURAREA PROCESULUI DEMOCRATIC DE EXERCITARE A PUTERII POLITICE ÎN STATELE EUROPENE

Veaceslav UNGUREANU, *doctor în științe politice,*
Diana VRĂJITORU, *cercetător științific stagiar*

Sistemele electorale sau sistemele de vot întâlnite în statele europene, menite să asigure calitatea reprezentării politice, sunt strâns legate de sistemele de partide, dar și de regimurile politice din țara de referință. În Europa se aplică două mari sisteme: scrutinul majoritar, care pune accentul pe prima funcție a votului, și anume alegerea puterilor publice și reprezentarea proporțională, care, atribuind fiecărui partid un număr de mandate proporțional cu voturile obținute, permite ca reprezentarea politică să corespundă cât mai mult opiniilor alegătorilor.

Sistemele electorale reprezintă mecanismul prin care se selectează reprezentanții din cadrul partidelor politice și organizațiilor social-politice, cărora li se deleagă autoritatea de a-și reprezenta alegătorii și de a adopta decizii în numele lor. Cercetarea procesului electoral în contextul regimului politic democratic poate fi realizat prin analiza a trei tipuri de sisteme de vot: sistemul electoral majoritar, sistemul electoral cu reprezentare proporțională și sistemul electoral mixt. Sistemul electoral majoritar este întâlnit în acele țări europene care reprezintă democrații majoritariste, cum ar fi Marea Britanie; sistemul electoral cu reprezentare proporțională este caracteristic țărilor care și-au organizat regimul politic conform unei democrații consensualiste, ca Austria, Belgia, Bulgaria, Croația, Danemarca, Finlanda, Grecia, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, România, Suedia, Slovacia, Slovenia etc., iar sistemul electoral mixt este însușit de Germania, Lituania și Ungaria. Potrivit lui A. Lijphart, diferențele dintre cele două sisteme electorale fundamentale pot fi corelate

cu două interpretări majore ale procesului democratic. Prima, bazată pe logica deciziei eficiente, acreditează ideea potrivit căreia într-un sistem politic democratic guvernarea se fundamentează prin exprimarea voinței majorității. Cea de-a doua interpretare reliefează viziunea reprezentării politice, care, conform principiului proporționalității, nu este suficient ca rezultatul alegerilor să reflecte prezența unei majorități, ci este necesară o înregistrare cât mai fidelă a opțiunilor electorale, astfel încât minoritățile semnificative din societate să nu fie dezavantajate.

V. Juc, Yu. Josanu și I. Rusandu accentuează importanța edificării unui sistem politic funcțional pentru asigurarea procesului democratic de exercitare a puterii și reliefează cerințele formulate de mediu prin intermediul unor „suporturi” sau „susținători”, aceștia având calitatea de partide politice, emit decizii, adoptă politici guvernamentale și declanșează acțiuni. Modelul sistemului politic a suportat o serie de critici referitoare, mai ales, la faptul că tehnicizează excesiv activitatea de guvernare și exclude parțial elementele ce țin de subiectivitatea umană. În opinia lor, termenul de sistem politic este utilizat atât în sensul îngust, ca totalitate a interacțiunilor dintre instituțiile guvernamentale, cât și mai larg, care vizează ansamblul elementelor vieții politice, aflate în interacțiune între ele, precum și cu alte sisteme ce alcătuiesc societatea, rezultatul activității lor fiind adoptarea unor decizii cu caracter global. Totodată, ei susțin că sistemul politic este particularizat îndeosebi de specificul „ieșirilor”, acesta transformând cerințele, dorințele, aspirațiile oamenilor în decizii care primesc caracterul globalității și care vizează comunitatea în ansamblul ei, având un caracter de obligativitate pentru toți membrii săi[1, p. 6-7]. Specificăm că organismele electorale constituie o componentă esențială a structurii instituționale a democrației. Prin funcționarea lor corectă, organismele electorale contribuie considerabil la respectarea criteriului privind existența unor alegeri libere și corecte, acesta fiind un criteriu

fundamental al democrației moderne și, totodată, reprezentând un element important al garanțiilor instituționale că regulile jocului vor fi respectate. Dincolo de aspectele instituționale, organismele electorale oferă legitimitatea politică, care este una substanțială pentru funcționarea eficientă a statului, și oferă un mandat clar aleșilor în direcția promovării responsabilității, legitimității și sustenabilității democrației.

C. Solomon susține că sistemul electoral este inseparabil de alegeri, acestea reprezentând două componente ale procesului electoral. Fiind greu de separat, prezentându-se în sistemul politic într-o unitate în care este dificil a le delimita, sistemul electoral și alegerile dispun totuși de identitate proprie și de legități individuale ale existenței și evoluției. Prin faptul că sistemul electoral stabilește regulile procesului electoral, el determină caracterul alegerilor, inclusiv caracterul democratic al acestora, asigurând existența alegerilor ca instituție, precum și desfășurarea lor. Sistemul electoral reprezintă forma pe care o iau alegerile în situațiile concret istorice, politice și geografice. Sistemul electoral este totalitatea normelor și regulilor care reglementează desfășurarea alegerilor în toate aspectele sale. Alegerile însă reprezintă mijlocul prin care are loc autoconfirmarea politică a cetățenilor, autoorganizarea politică a societății civile, certificând dreptul cetățenilor de a fi subiecți activi ai procesului de guvernare. Rolul sistemului electoral în procesul electoral este unul semnificativ, determinând rezultatele alegerilor. Funcționalitatea alegerilor este întru totul dependentă de sistemul electoral. Funcția primară a sistemului electoral este asigurarea desfășurării alegerilor. Funcțiile secundare sunt în funcție de regimul politic și includ, pentru regimul democratic, reprezentarea voinței poporului și asigurarea stabilității guvernamentale și a sistemului politic, determinarea corpului electoral, asigurarea corectitudinii luptei electorale, încadrarea tuturor cetățenilor în procesul electoral, stabilirea rezultatelor alegerilor [2, p. 85-86].

În accepția lui A. Lijphart, sistemul electoral tipic al democrației majoritariste este sistemul majoritar sau al pluralității, în circumscripții uninominale, iar tipică democrației consensuale este utilizarea reprezentării proporționale. Metodele pluralitară și majoritară în circumscripțiile cu un singur loc eligibil sunt metode prin care „învingătorul ia totul”, candidatul susținut de cel mai mare număr de alegători câștigă, iar ceilalți alegători rămân nereprezențați, aceasta fiind o reflectare perfectă a concepției majoritariste. Mai mult, partidul câștigător la nivel național al unei majorități sau pluralități a voturilor va avea tendința de a fi suprareprezentat în termenii locurilor parlamentare. În același timp, scopul fundamental al reprezentării proporționale este de a reprezenta și majorități, și minorități și, în locul suprareprezentării sau subreprezentării unui partid, să transforme proporțional voturile în locuri[3, p. 141]. D. Nohlen acreditează supoziția că diferența dintre cele două tipuri de sisteme electorale este mare și că modificările în interiorul fiecărui tip sunt comune, dar foarte puține state europene cu regim politic democratic trec de la metoda reprezentării proporționale la metodele pluralitară sau majoritară sau invers[4, p. 220].

A. Lijphart consideră că dihotomia dintre reprezentarea proporțională și sistemele majoritare și pluralitare cu circumscripții uninominale este cea mai radicală linie de demarcație în clasificarea sistemelor electorale. În opinia sa, sistemele electorale pot fi descrise în termenii formulelor electorale care, la rândul său, pot fi clasificate în trei categorii. Prima categorie include formulele electorale majoritare și pluralitare, în cadrul căreia distingem trei subcategorii: pluralității, mixtă (majoritate-pluralitate) și votul alternativ. Regula pluralității în Marea Britanie, numită „primul clasat învinge”, este de departe cea mai simplă și prevede că, candidatul care primește cele mai multe voturi, indiferent dacă este o majoritate sau o pluralitate, este ales. Totodată, formulele majoritare necesită majoritate absolută la alegeri. O

metodă pentru realizarea acestui deziderat este organizarea celui de-al doilea tur de scrutin decisiv între primii doi candidați, dacă nici unul dintre candidați nu a primit o majoritate a voturilor la primul tur al alegerilor. Această metodă este frecvent utilizată la alegerile prezidențiale în Austria, Franța, Finlanda și Portugalia. O metodă înrudită este folosită în Franța, la alegerile legislative în Adunarea Națională, membrii cărora sunt aleși printr-o formulă mixtă pluralitate-majoritate în circumscripții uninominale, astfel, la primul tur este necesar de acumulat o majoritate absolută, dar dacă nici un candidat nu întrunește o majoritate, în al doilea tur este suficientă o pluralitate în cadrul căreia, de obicei, se confruntă doi candidați principali, astfel încât, în practică, nu există o mare diferență între formula majoritate-pluralitate și formula majoritară în două tururi. Votul alternativ, la rândul său, este utilizat la alegerile prezidențiale în Irlanda, care este o adevărată formulă majoritară, în cadrul căreia alegătorilor li se cere să indice dintre candidați prima preferință, a doua, a treia etc. Un candidat care obține o majoritate absolută a primelor preferințe este ales. Dacă nu există o astfel de majoritate, candidatul cu cel mai mic număr de preferințe este eliminat, iar buletinele de vot care îl indică drept primă preferință se transferă pentru numărarea preferințelor secunde. Această procedură se repetă excluzând cel mai slab candidat și redistribuind, în fiecare etapă de numărare, voturile în cauză preferinței imediat următoare, până se obține un câștigător având majoritatea.

A doua categorie conține formula electorală semiproportională, în care sunt integrate trei subcategorii: votul limitat, votul unic netransferabil și votul paralel reprezentării proporționale-pluralitate, care au fost aplicate în cadrul scrutinelor în diferite perioade în Japonia, dealtfel, formula electorală enunțată n-a fost folosită în nici un sistem electoral în statele europene.

A treia categorie încorporează formula electorală reprezentare proporțională, în cadrul căreia sunt înglobate trei subcategorii

principale: reprezentarea proporțională pe listă, reprezentarea proporțională mixtă și votul unic transferabil. Prima și cea mai preferată formă electorală în statele europene este sistemul reprezentării proporționale pe liste, cu mici variații ale formulelor pe liste, dar toate implică faptul că partidele prezintă liste de candidați în circumscripții plurinominale, că alegătorii votează pentru o listă sau alta și că locurile sunt repartizate listelor de partid proporțional cu numărul de voturi pe care le-au obținut. Sistemele reprezentării proporționale pe liste mai pot fi distribuite și după formula matematică utilizată pentru transformarea voturilor în locuri (mandate). Metoda aplicată cel mai frecvent este formula lui d'Hondt, ce favorizează ușor partidele mari în detrimentul celor mici, în comparație cu multe alte metode. Astfel de sistem electoral cu reprezentare proporțională este utilizat în țări ca: Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Finlanda, Grecia, Islanda, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Portugalia, Spania și Suedia. A doua formă de reprezentare proporțională este cea mixtă, aplicată în Germania, unde aproape jumătate din legislatori, și în Italia, unde aproape trei sferturi din legislatori, sunt aleși prin metoda pluralității în circumscripții uninominale, iar restul sunt aleși prin metoda reprezentării proporționale pe liste. Fiecare alegător are dreptul la două voturi: unul pentru candidatul de circumscripție și unul pentru lista de partid. Motivul pentru care această combinație de metode este considerată sistemul reprezentării proporționale este faptul că locurile pe lista reprezentării proporționale compensează disproportionalitatea locurilor generată de rezultatele din circumscripții. Gradul exact de proporționalitate a rezultatelor generale depinde de cât de multe locuri pe listele reprezentării proporționale sunt disponibile în scopul compensării, astfel că rezultatele din Italia au fost considerabil mai puțin proporționale decât cele din Germania. A treia formă de reprezentare proporțională este votul unic transferabil care este folosit în Irlanda și Malta. Aceasta diferă de re-

prezentarea proporțională pe liste prin faptul că alegătorii votează candidați individuali în locul listelor de partid. Buletinul de vot este similar cu cel al sistemului de vot alternativ, conținând numele candidaților, iar alegătorilor li se cere să îi ierarhizeze. Procedura de determinare a candidaților învingători prevede două metode de transfer: prima – surplusul de voturi ale candidaților, care deja au cota minimă necesară pentru a fi aleși, este transferat următorilor candidați preferați pe buletinele respective; a doua – cel mai slab candidat este eliminat și voturile sale sunt transferate în același fel. Dacă este necesar, acești pași se repetă până când toate locurile disponibile sunt ocupate. Votul unic transferabil combină avantajele votului pentru candidații individuali și ale rezultatelor proporționale, dar nu este utilizat foarte frecvent în statele europene[3, p. 142-146].

C. Pârvulescu și A. Sorescu sunt de părere că reprezentarea proporțională este caracteristica dominantă în ceea ce privește procesele electorale din Europa, în contextul sistemelor electorale folosite în alegerile legislative de statele europene. Dintre toate țările europene, doar Marea Britanie și Franța utilizează sisteme majoritare, iar Germania, Lituania și Ungaria – sisteme mixte. Totodată, ei precizează că, în marea majoritate a țărilor europene, legislația electorală reprezintă preocupările legiitorului de a asigura posibilități reale alegătorilor pentru a putea interveni în selecția candidaților care ajung să fie aleși. Actualmente, există doar trei țări în Uniunea Europeană – Italia, Portugalia și Spania – în care lista de candidați propusă de un partid politic sau o alianță de partide într-o circumscripție sau alta este ceea ce în teoria sistemelor electorale se numește *listă blocată*. Prin urmare, doar în aceste trei țări alegătorul nu are nici o posibilitate de a interveni asupra listei pe care o votează în sensul de a mări șansele unora dintre candidați și a le micșora pe ale altora. În celelalte țări există diferite mecanisme care fac posibilă această intervenție. Există un număr relativ mare de țări din Uniunea Europeană, ca Austria,

Belgia, Cehia, Cipru, Danemarca, Letonia, Olanda, Slovacia, Suedia, în care alegătorul are de votat o *listă închisă*. Această listă are o componentă și o ordine a candidaților predeterminată de partidul care o propune, alegătorul având însă posibilitatea de a modifica ordinea respectivă prin voturile preferențiale pe care le poate exprima pentru candidații favoriți sau chiar prin acordarea de „voturi negative” candidaților pe care dorește să-i elimine din cursa electorală. Un nivel mai mare de intervenție a alegătorului în selecția candidaților poate fi întâlnit în țări precum Estonia, Finlanda, Grecia și Polonia, țări în care lista de candidați este deschisă, fără o ordine prestabilită de partid, iar votul preferențial este obligatoriu. În aceste țări, alegătorii sunt cei care stabilesc ordinea candidaților pe listă, prin faptul că fiecare alegător este pus să aleagă un anumit candidat pentru ca votul să-i fie validat, chiar dacă votul pentru candidatul respectiv înseamnă, în mod automat, un vot acordat listei căreia îi aparține candidatul. Un caz aparte îl reprezintă Luxemburg-ul, țară în care fiecare alegător are la dispoziție un număr de voturi egal cu numărul de mandate alocate circumscripției în care el votează, voturi pe care le poate acorda aceluiași număr de candidați care pot figura pe liste diferite de candidați. De asemenea, sistemul electoral din Slovenia prevede că alegătorii stabilesc ordinea candidaților pe lista propusă de un partid la nivelul regiunii, prin faptul că fiecare alegător are de votat un candidat dintre cei care reprezintă lista respectivă în districtul său, fiind considerat un sistem de reprezentare proporțională cu scrutin uninominal. Sistemul cu vot unic transferabil folosit în Irlanda, Irlanda de Nord și Malta este, de asemenea, un tip de sistem electoral cu reprezentare proporțională în care implicarea alegătorilor în selecția celor care ajung în Parlament este una efectivă[5, p. 11].

Combinarea între cele două sisteme electorale, majoritar și proporțional, a dus la apariția sistemului mixt, care poate soluționa, într-o manieră acceptabilă pentru societate, atât pro-

blema reprezentării minorității în organele legislative, cât și formarea majorităților necesare unei guvernări stabile. Dispunând de două voturi – unul în cadrul unui scrutin de listă și unul în cadrul unui scrutin uninominal, alegătorul își poate manifesta sprijinul pentru interese specifice promovate de partidele politice, dar poate cu ajutorul votului uninominal să susțină și curente majoritare. Gradul în care diferă raportul dintre componenta proporțională și cea majoritară în cadrul sistemului mixt diferențiază un sistem mixt echilibrat de un sistem mixt cu preponderență majoritară sau cu preponderență proporțională. Conform aserțiunilor lui C. Pârvolescu și A. Sorescu, sistemul electoral mixt reprezentat prin formula majoritate-pluralitate cu formula reprezentare proporțională vine să combine în forme diferite scrutinul uninominal și pe cel de listă. În opinia experților, sistemul electoral mixt a apărut în încercarea de a maximiza avantajele celor două sisteme clasice, minimizând dezavantajele. Oportunitățile sistemului electoral mixt constau în mixarea geografică a celor două tipuri de scrutine. În acest caz scrutinul uninominal sau plurinominal s-ar aplica în circumscripțiile cu număr mic de locuri, iar cel de listă în circumscripțiile cu populație mare și număr mare de mandate. În schimb, acest tip de scrutin poate duce la efecte imprevizibile, consolidând reprezentarea partidelor cu dominantă rurală, unde s-ar vota prin scrutin majoritar. Utilizarea combinării a celor două formule electorale în cadrul sistemului electoral mixt presupune că o parte a mandatelor se distribuie în circumscripții uninominale, în care se folosește scrutinul uninominal, de obicei într-un tur, iar cealaltă parte a mandatelor se atribuie în circumscripții plurinomiale cu folosirea unei metode proporționale. Această clasificare ține cont de ponderea celor două tipuri de scrutin în stabilirea mandatelor finale, sistemul mixt putând fi echilibrat cu dominantă proporțională sau cu dominantă majoritară. Cel mai cunoscut caz de sistem care îmbină cele două tipuri de scrutin și care, pentru a rămâne proporțional sub aspectul relației dintre numărul de

mandate și suportul electoral, presupune și compensarea, este cel german, în schimb sistemul mixt utilizat în Federația Rusă este necompensat, ducând la o reprezentare disproporționată[5, p. 9].

Funcționarea procesului democratic de exercitare a puterii politice nu depinde doar de instituțiile prin care se realizează diviziunea muncii între executiv și legislativ, ci și de un număr de reguli formale și, de asemenea, de proceduri informale prin care actorii politici influențează funcționarea regimului politic. Prin urmare, sistemul de vot este strâns legat de subiectul consolidării procesului democratic, iar tipul de sistem electoral adoptat poate influența atât sistemul de partide, cât și participarea politică. Procesele de întemeiere și reformare a sistemelor de recrutare a clasei politice constau în capacitatea partidelor de a se transforma, de a-și reorganiza structura și implicit de a înțelege corect și responsabil rolul dominant pe care îl au ele în societate. Funcționalitatea unui sistem de partide depinde de modul în care constrângerile electorale creează un anumit spațiu politic, atât pentru organizarea sistemului concurențial, cât și din perspectiva strategică. Considerăm că sistemul electoral influențează procesul de edificare a sistemului de partide, acesta, la rândul său, determină constituirea regimului politic care reprezintă totalitatea procedurilor, metodelor și mijloacelor utilizate de autoritățile statale în exercitarea puterii politice în procesul de realizare a conducerii, contribuind, în ultima instanță, la modul de organizare și funcționare a sistemului politic. În acest context de idei, M. Duverger susține că scrutinul majoritar într-un tur tinde spre bipartidism[6, p. 307], iar scrutinul majoritar în două tururi sau reprezentarea proporțională tinde spre multipartidism[6, p. 331]. Totodată, expertul distinge trei categorii de partide în funcție de dimensiunea rezultată în urma alegerilor: partidele cu vocație majoritară, partidele mari și partidele mici. Partidele cu vocație majoritară dețin majoritatea absolută în parlament sau sunt susceptibile de a o realiza printr-un proces instituțional. Existența unor astfel de partide este firească în sis-

temele bipartidiste pure și cu totul excepțională în cele multipartidiste. G. Sartori clasifică sistemele electorale în două categorii: prima după gradul în care influențează dinamica sistemelor de partide, și a doua în baza comportamentului electoral. Sistemele electorale pot exercita influență, pe de o parte, asupra electorilor, iar pe de altă parte, asupra sistemelor de partide. Un element caracteristic al impactului pe care sistemul electoral îl are asupra electorilor este prezența sau absența elementului de constrângere. Există astfel sisteme „slabe” și sisteme „tari”. În termenii acestei clasificări, sistemele majoritare, deoarece condiționează comportamentul electorilor, sunt sisteme electorale „tari”, iar sistemele proporționale sunt mai degrabă sisteme „slabe”.

Existența factorilor care pot afecta proporționalitatea sistemelor proporționale ca dimensiunile mici ale circumscripției sau formula de transformare a voturilor în mandate pot duce la diminuarea gradului de democrație reprezentativă în organele supreme ale puterii de stat. În funcție de modul în care sistemul electoral condiționează evoluția sistemelor de partide, se configurează echipele guvernamentale (monocoloră, bicoloră și multicoloră). Sistemele electorale majoritare contribuie la structurarea bipartidismului cu partide puternice, cu vocație majoritară în măsură să obțină alternativ majoritatea absolută a voturilor. Sistemele electorale de reprezentare proporțională creează sisteme multipartidiste limitate și sisteme multipartidiste extreme, linia de demarcație trasându-se între sistemele care au de la trei la cinci partide și cele care au de la cinci partide în sus. Toate sistemele electorale în vigoare, nu numai cele majoritare, tind să suprareprezinte partidele mai mari și să le subreprezinte pe cele mai mici. O caracteristică importantă a sistemului de partide constă în maximizarea proporției de locuri deținute de partide majoritare în parlament sau apariția artificială a unor majorități în favoarea unor partide care nu au câștigat majoritatea voturilor. Acesta este, de obicei, efectul sistemelor bipartidiste care determină apariția cabinetelor

majoritare, în cazul formei de guvernare republică parlamentară, sau contribuie la apariția unui partid majoritar care susține sau se opune președintelui, în cazul formei de guvernare republică prezidențială sau semiprezidențială[5, p. 9-10]. În această ordine de idei, D. Rae specifică că diferite sisteme electorale au un impact diferit asupra sistemelor de partide, subliniind că există și efecte importante, pe de o parte, comune care se manifestă prin faptul că toate sistemele electorale, nu numai cele pluralitare și majoritare, tind să suprareprezinte partidele mai mari și să le subreprezinte pe cele mai mici. Expertul atrage atenția asupra a trei aspecte importante ale acestei tendințe: 1) toate sistemele electorale tind să genereze rezultate disproporționate; 2) toate sistemele electorale tind să reducă numărul efectiv de partide parlamentare în comparație cu numărul efectiv de partide electorale; și 3) toate sistemele electorale pot realiza o majoritate parlamentară pentru partidele care nu au obținut susținerea majorității alegătorilor. Pe de altă parte, toate aceste trei tendințe sunt mult mai puternice în sistemele pluralitare și majoritare decât în cele ale reprezentării proporționale[7,p.67-129]. D.Rae precizează că prima tendință se referă la faptul că chiar și cel mai proporțional sistem, cel din Olanda, are o disproporționalitate, însă această disproporționalitate a sistemelor reprezentării proporționale este mult mai scăzută decât a sistemelor pluralitare și majoritare. A doua și a treia tendință se bazează pe disproporționalitățile sistemelor electorale, care nu sunt întâmplătoare, ci sistematice, ele avantajând sistematic partidele mai mari și dezavantajând partidele mai mici, în mod special în sistemele pluralitare și majoritare, reducând astfel numărul partidelor.

A. Lijphart punctează asupra avantajului sistematic pe care-l oferă sistemele electorale partidelor mari, astfel devenind deosebit de important atunci când partidelor care eșuează în obținerea majorității voturilor le sunt acordate majoritatea locurilor, ulterior formând cabinete majoritare monoculare, acestea fiind una din

particularitățile democrației majoritariste[3, p. 162]. În acest fel, D. Rae identifică cabinete majoritare monoculare ca „majorități fabricate” care sunt create artificial de sistemul electoral. În opinia sa, majoritățile fabricate, când nici un partid nu câștigă majoritatea nici a voturilor, nici a locurilor, pot fi contrapuse majorităților câștigate, când un partid câștigă majoritatea și a voturilor, și a locurilor, și a minorităților existente. Cele mai clare exemple de majorități fabricate în cadrul statelor europene pot fi considerate cazurile din Marea Britanie, iar majoritățile câștigate se realizează în sistemele pluralitariste cu numai două partide aflate în competiție care nu se utilizează în statele europene. Reprezentarea proporțională produce rar majorități fabricate sau câștigate. Aceste rezultate s-au înregistrat în țări care, în pofida reprezentării proporționale, au partide relativ puține, ca în Austria și Malta, precum și în țări cu alegeri legislative unde reprezentarea proporțională este relativ impură, în așa țări ca Spania și Grecia[7, p. 74-77]. A. Lijphart reliefează relația puternic negativă dintre disproportionalitatea sistemului electoral și numărul efectiv de partide care se manifestă prin faptul că pe măsură ce crește disproportionalitatea, numărul efectiv de partide scade. Cu certitudine, factorii care afectează puternic numărul partidelor, precum gradul de pluralism și numărul de grupuri în care este divizată societatea, pot explica multipartidismul din statele postsovietice cu aspirații europene. O altă societate plurală este Elveția, care are un sistem electoral proporțional cu un caracter multipartidist puternic. Efectul opus poate fi văzut în Austria, unde societatea plurală și mai apoi semiplurală constituie două tabere mari, precum și în Malta, unde electoratul s-a împărțit în două grupuri aproape egale, astfel că în aceste două țări sistemele de două partide și două partide și jumătate au coexistat cu un sistem de reprezentare proporțională, cu un grad sporit de proporționalitate[3, p. 163]. Subliniem calitatea reprezentării politice depinde de aspectele tehnice ale sistemelor electorale, ale sistemelor de partide

și de modul de formare a guvernului. În statele europene cu un regim politic democratic, sistemele electorale rămân a fi principalul mecanism pentru transformarea votului popular în reprezentare la nivelul administrației publice centrale și locale, care nu sunt unele perfecte, conținând în același timp atât avantaje, cât și anumite dezavantaje. Sistemele electorale influențează preponderent constituirea și funcționarea sistemelor de partide care, la rândul său, determină caracteristicile și stabilitatea procesului de guvernare. Vom menționa doar dezavantajele sistemelor electorale, dat fiind faptul că ignorarea lor poate duce la diminuarea nivelului democrației în exercitarea puterii politice și degradarea funcționalității instituțiilor de stat.

Așadar, *dezavantajele sistemului majoritar pe circumscripții uninominale* în unu sau două tururi sunt exprimate prin faptul că sistemul majoritar nu corespunde pluralismului politic ca principiu al democrației, or, în cazul în care avem mai multe partide, scrutinul uninominal ar putea duce la situația în care Parlamentul să fie reprezentat de membrii mai multor partide și să nu se poată ajunge la o înțelegere cu privire la programul de guvernare, astfel, în cadrul Parlamentului va lipsi o majoritate care să asigure o susținere politică a programului de guvernare. Alte dezavantaje ar fi micșorarea caracterului politic al Parlamentului, acesta devenind treptat o instituție în care marea majoritate este reprezentată de elitele locale sau regionale fără vreo apartenență politică; partidele de masă pot fi dezavantajate, deoarece este mai bine să ai un avantaj ușor în mai multe circumscripții decât un avantaj major în doar câteva circumscripții; forul legislativ nu reprezintă interesele tuturor păturilor sociale, deoarece în cadrul Parlamentului nu se regăsesc voturile partidelor care au realizat un procentaj mai mic ca partidul învingător, care a obținut cele mai multe voturi și, respectiv, mandate în legislativ; implicarea unor cheltuieli mai mari din partea candidaților în timpul campaniei electorale, astfel favorizând pe cei care suportă cheltuieli exorbi-

tante și creând posibilitatea de a corupe alegătorii. *Dezavantajele sistemului majoritar pe liste de partid în unu sau două tururi* se manifestă prin faptul că partidele mici sunt defavorizate și sunt nevoite să se alieze pentru a obține mandate în Parlament, constituind alianțe, care, de regulă, sunt temporare, iar după alegeri, de cele mai multe ori, se dezintegrează; sistemul majoritar pe liste de partid cu listele blocate nu oferă alegătorului posibilitatea de a introduce modificări cu precădere în listele electorale propuse de partide. *Dezavantajele sistemului reprezentării proporționale* pot fi expuse remarcând că presupune ruperea legăturii între aleși și alegători, electorii votând o listă de persoane stabilită din timp și un program determinat de partid, și nu o persoană anume; împărțirea voturilor și atribuirea mandatelor presupune calcule și operațiuni la nivel național și local care sunt dificil de înțeles de către alegatori.

În concluzie, reliefăm că asigurarea acțiunilor democratice de exercitare a puterii politice în statele europene este fundamentată pe principiul reprezentativității, pe separația puterilor în stat și pe supremația legii, și nu poate funcționa fără conceptul de pluralism politic și sistemul pluripartid, dar mai ales fără un sistem electoral, mecanismele căruia oferă un scrutin liber și concurențial. Procesul de funcționalitate a sistemelor electorale, utilizate în statele europene, interacționează nemijlocit cu cultura politică din aceste state și reprezintă mecanismul principal de realizare a democrației participative care contribuie la durabilitatea actului de guvernare. Multipartidismul din statele europene este reflectarea directă nu doar a sistemelor electorale, dar și a tradițiilor istorice, a aspectelor specifice sociale și culturale care împreună contribuie la constituirea unui sistem de partide. În esență, alegerile imprimă o diferență între cei care conduc și cei care vor fi conduși, atribuie sau retrage legitimitatea puterii publice, reflectă tendințele politice, și, nu în ultimul rând, asigură comunicarea dintre guvernanți și guvernați. Sistemele electorale

au o influență majoră asupra modului în care se constituie clasa politică și asupra gradului democrației reprezentative din cadrul organelor supreme ale puterii de stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc V., Josanu Yu., Rusandu I. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău: Tipografia AȘM, 2008. 204 p.
2. Solomon C. Sistemul electoral. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 84-101.
3. Lijphart A. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări. Iași: Polirom, 2006. 320 p.
4. Nohlen D. Changes and Choices in Electoral Systems. În: Choosing an Electoral System: Issues and Alternatives. New York: Praeger, 1984, p. 217-224.
5. Pârvulescu C., Sorescu A. 25+2 modele electorale. Sisteme electorale. București: CReD – APD, 2006. 53 p.
6. Duverger M. Les partis politiques. Paris: A. Colin, 1979. 476 p.
7. Rae D. The Political Consequences of Electoral Laws. New Haven: Yale University Press, 1967. 520 p.

ALEGERI PARLAMENTARE EUROPENE. PRINCIPII COMUNE ȘI ASPECTE DISTINCTE DE ORGANIZARE ȘI DESFĂȘURARE

Maria DIACON, *doctor în științe politice*

Cetățenii Uniunii Europene își aleg o dată la cinci ani, reprezentanții în Parlamentul European, instituție ai cărei membri sunt aleși în mod direct și care le apără interesele în procesul decizional de la nivelul Uniunii Europene. La alegeri participă partidele politice naționale, dar, odată aleși, majoritatea deputaților din Parlamentul European aleg să devină membri ai grupurilor politice europene. Cele mai multe partide naționale sunt afiliate la o familie politică europeană. Familia politică ce obține majoritatea locurilor din Parlamentul European va exercita cea mai mare influență asupra deciziilor ce se vor lua în cursul următorului mandat. [1, p.13]

Procedurile pentru alegerea Parlamentului European sunt reglementate atât de legislația europeană, care definește normele comune pentru toate statele membre, cât și de dispoziții naționale specifice, care variază de la un stat membru la altul. Dispozițiile comune stabilesc principiul reprezentării proporționale și anumite incompatibilități cu mandatul de deputat în Parlamentul European. Numeroase aspecte distincte, precum sistemul electoral utilizat și numărul circumscripțiilor sunt reglementate de legislațiile naționale. Temeiul juridic al alegerilor parlamentare europene este prevăzut de art. 14 al Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE) și art. 20, 22 și 223 ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), actul din 20 septembrie 1976 privind alegerea membrilor Parlamentului European prin vot universal direct publicat în Jurnalul Oficial L 278, și Decizia 2002/772/CE, Euratom a Consiliului din 25 iunie și 23 septembrie 2002 de modificare a acestui Act.

Articolul 223 al TFUE prevede în alineatul 1 că Parlamentul European elaborează un proiect pentru a stabili dispozițiile necesare care să permită alegerea membrilor săi prin vot universal direct în conformitate cu o procedură uniformă în toate statele membre sau în conformitate cu principii comune tuturor statelor membre. Derivând de la conținutul principiilor comune menționăm că Tratatul fondatoare prevedea că deputații în Parlamentul European vor fi numiți inițial de parlamentele naționale, stipulând însă alegerea prin vot universal direct. Această prevedere a fost pusă în aplicare de către Consiliu înainte de primele alegeri directe din 1979 prin Actul din 20 septembrie 1976 privind alegerea membrilor Parlamentului European prin vot universal direct. Acest act a schimbat complet statutul instituțional al Parlamentului European și a pus bazele unei Uniuni Europene mai democratice.

În 1992, Tratatul de la Maastricht a prevăzut că alegerile trebuie să se desfășoare în conformitate cu o procedură uniformă și că Parlamentul European ar trebui să elaboreze o propunere în acest sens, pe care Consiliul să o adopte în unanimitate. Cu toate acestea, deoarece Consiliul nu a reușit să se pună de acord asupra niciunei propuneri, Tratatul de la Amsterdam a introdus posibilitatea de a stabili „principii comune”. Actul din 1976 a fost modificat în consecință prin Decizia 2002/772/CE, Euratom a Consiliului, care a introdus principiile reprezentării proporționale și incompatibilității dintre mandatele naționale și cele europene. Odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, dreptul de a vota și de a candida la alegeri a devenit un drept fundamental (art. 39 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene).

Adițional normelor comune, aspectele electorale sunt reglementate de dispoziții naționale, care diferă uneori semnificativ, astfel încât sistemul electoral poate fi considerat a fi un sistem electoral polimorf cu un conglomerat de caracteristici. După criteriul sistemului electoral și al pragului electoral, atestăm că în

temeiul Deciziei Consiliului din 2002, prin art. 2A, toate statele membre sunt obligate să utilizeze un sistem bazat pe principiul reprezentării proporționale. Un stat membru poate stabili un prag minim, care nu poate depăși 5%, pentru repartitia mandatelor. Mai multe state membre aplică un prag: acesta este de 5% în Franța (în funcție de circumscripție), Lituania, Polonia, Slovacia, Republica Cehă, România și Ungaria, de 4% în Austria, Italia și Suedia, de 3 % în Grecia și de 1,8 % în Cipru.

După criteriul numărului circumscripțiilor, la alegerile europene, majoritatea statelor membre funcționează ca o circumscripție unică. Totuși, cinci state membre (Belgia, Franța, Irlanda, Italia și Regatul Unit) și-au împărțit teritoriul național în mai multe circumscripții regionale. Există circumscripții de interes administrativ sau care servesc repartizării în cadrul listelor de partid în Țările de Jos (19), Germania (16, numai pentru CDU/CSU) și Polonia (13).

După criteriul dreptului la vot, reliefăm că vârsta minimă la care se poate vota este de 18 ani în toate statele membre, cu excepția Austriei, unde această vârstă este de 16 ani. Votul este obligatoriu în patru state membre (Belgia, Luxemburg, Cipru și Grecia): obligația de a vota vizează atât cetățenii acestor state, cât și cetățenii UE înregistrați care nu sunt resortisanți ai statului respectiv. Analizând forța votului resortisanților străini în țara gazdă, menționăm că orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a vota la alegerile pentru Parlamentul European în statul membru în care își are reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții aceluia stat (art. 22 din TFUE). Totuși, conceptul de reședință diferă încă de la un stat membru la altul. Anumite state (Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Polonia, România și Slovenia) impun ca alegătorii să își aibă domiciliul sau reședința stabilă pe teritoriul electoral, altele (Cipru, Danemarca, Grecia, Irlanda, Luxemburg, Slovacia, Suedia și Regatul Unit) le impun

să locuiască în mod obișnuit acolo, iar altele (Belgia și Republica Cehă) cer ca alegătorii să fie înscriși în registrul de evidență a populației. Pentru a putea vota în Luxemburg, Cipru și Republica Cehă, cetățenii UE trebuie să îndeplinească și condiția unei perioade minime de reședință pe teritoriul statului respectiv.

Cu privire la votul resortisanților străini în țara lor de origine, menționăm că în Regatul Unit dreptul de a vota al cetățenilor care locuiesc în străinătate se limitează la anumite categorii. Belgia și Grecia le oferă dreptul la vot doar cetățenilor lor nerezidenți care trăiesc pe teritoriul unui alt stat membru, în timp ce Danemarca și Italia limitează dreptul la vot al cetățenilor care locuiesc într-o țară terță la anumite categorii. Germania acordă dreptul de vot la alegerile pentru Parlamentul European cetățenilor care locuiesc într-o altă țară a Uniunii Europene de cel puțin trei luni, cu condiția ca aceștia să fie înscriși în registrul electoral din Germania. În Bulgaria, Irlanda și Slovacia, dreptul la vot le este rezervat cetățenilor comunitari care își au domiciliul pe teritoriul național. Faptul că anumiți resortisanți străini pot vota atât în țara gazdă, cât și ca cetățeni în țara de origine ar putea genera abuzuri (vot dublu, care constituie o infracțiune în unele state membre). Cu toate acestea, este încă dificil să se asigure aplicarea legii în acest sens, întrucât nu există un sistem de comparare a datelor între autoritățile electorale din statele membre.

Dreptul de a candida la alegerile pentru Parlamentul European în orice alt stat membru de reședință este, de asemenea, o formă a aplicării principiului nediscriminării între cetățeni și resortisanți străini și consecința dreptului la liberă circulație și ședere. Orice persoană care este cetățean al Uniunii și care, fără a avea cetățenia statului membru de reședință, îndeplinește condițiile de care depinde dreptul de a fi ales al resortisanților săi, în conformitate cu legislația statului membru respectiv, are dreptul de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European în statul membru de reședință, dacă nu este decăzută din aceste drepturi (art. 3 din

Directiva 93/109/CE a Consiliului). În afara cerinței privind calitatea de cetățean al unui stat membru, comună tuturor statelor membre (cu excepția Regatului Unit, unde anumiți cetățeni din Commonwealth au dreptul de a candida la alegerile pentru Parlamentul European), condițiile diferă de la o țară la alta. Nimeni nu poate fi candidat în mai mult de un stat membru în timpul acelorași alegeri (art. 4 din Directiva 93/109/CE a Consiliului). Vârsta minimă pentru a candida la alegeri este de 18 ani în majoritatea statelor membre, cu excepția Belgiei, Bulgariei, Ciprului, Republicii Cehe, Estoniei, Irlandei, Letoniei, Lituaniei, Poloniei și Slovaciei (21 de ani), a României (23 de ani) și a Italiei și Greciei (25 de ani).

Analizând aspectul candidaturilor, specificăm că în anumite state membre (Republica Cehă, Danemarca, Germania, Grecia, Țările de Jos și Suedia) doar partidele și organizațiile politice pot depune candidaturi. În toate celelalte state membre candidaturile pot fi depuse dacă întrunesc un anumit număr de semnături sau grupează un anumit număr de alegători, iar, în anumite cazuri, este necesară depunerea unei garanții. Decizia 2013/312/UE a Consiliului European din 28 iunie 2013 de stabilire a componenței Parlamentului European stabilește modalitatea în care cele 751 de locuri prevăzute la articolul 14 alineatul (2) din TUE trebuie repartizate, aplicând principiul „proporționalității degresive” ponderii individuale, de la un stat membru la altul (1.3.3.).

În temeiul art. 10 și 11 din Actul din 1976, astfel cum a fost modificat prin Decizia 2002/772/CE, Euratom a Consiliului, alegerile pentru Parlamentul European au loc în aceeași perioadă, care începe într-o joi dimineață și se încheie duminică următoare; data și orele exacte sunt stabilite de fiecare stat membru. În 1976, Consiliul, hotărând în unanimitate, în urma consultării Parlamentului European, a stabilit perioada electorală pentru primele alegeri din 1979. Alegerile care au avut loc după 1979 s-au desfășurat în perioada corespunzătoare pe parcursul ultimului an

al perioadei de cinci ani menționate la articolul 5 din Act. În ceea ce privește alegerile din 2014, prin Decizia din 14 iunie 2013, Consiliul a deplasat datele, stabilite inițial în iunie, în perioada 22-25 mai, pentru a evita suprapunerea cu vacanța de Rusalii, aplicând următoarele dispoziții din art. 11: „În cazul în care organizarea de alegeri [...] în cursul perioadei în cauză se dovedește imposibilă, Consiliul, hotărând în unanimitate după consultarea Parlamentului European, stabilește, cu cel puțin o lună înainte de sfârșitul perioadei de cinci ani menționate la art. 5, o altă perioadă pentru alegeri care se poate situa cel mai devreme la două luni înainte sau cel mai târziu la o lună după perioada fixată conform dispozițiilor paragrafului precedent.” Alegerile ulterioare au loc în cursul perioadei corespunzătoare din ultimul an al perioadei de cinci ani (articolul 10 din Actul din 1976).

În cea mai mare parte a statelor membre, alegătorii pot exprima voturi preferențiale pentru a schimba ordinea numelor de pe listă. Totuși, în nouă state membre (Germania, Spania, Franța, Grecia, Portugalia, Regatul Unit, Estonia, Ungaria și România) listele sunt închise (nu există posibilitatea voturilor preferențiale). În Luxemburg, alegătorii pot vota chiar candidați care se află pe liste diferite, în timp ce în Suedia, ei pot adăuga sau elimina nume de pe listă. În Malta, Irlanda și Irlanda de Nord, alegătorii ordonează candidații în ordinea preferințelor (votul unic transferabil).

Validarea rezultatelor alegerilor și normele privind campaniile electorale de asemenea diferă de la o țară la alta. În Danemarca și Luxemburg, parlamentul național validează rezultatele alegerilor. În Slovenia, Adunarea Națională este cea care confirmă alegerea deputaților în Parlamentul European. În Germania, rezultatele finale sunt publicate de președintele biroului electoral federal la o zi după alegeri. În Austria, Belgia, Republica Cehă, Estonia, Finlanda, Italia, Irlanda, Slovenia și Regatul Unit, această confirmare constituie responsabilitatea instanțelor judecătorești, în timp ce în Germania există și această posibilitate în cazul în care Decizia

parlamentului este contestată. În Spania, validarea scrutinului se realizează de către „Junta Electoral Central” (Biroul Electoral Central). În Țările de Jos, Portugalia și Suedia, această sarcină îi revine unei comisii de validare. În majoritatea statelor membre, normele privind campaniile electorale (fondurile autorizate, timpul de antenă, publicarea rezultatelor votului) sunt aceleași ca pentru alegerile naționale. În conformitate cu articolul 4 din Regulamentul de procedură și cu articolele 5 și 13 din Actul din 1976, deputații comunitari sunt aleși pentru un mandat de cinci ani, perioadă care începe la deschiderea primei sesiuni organizate după fiecare alegere. Deschiderea primei sesiuni de după alegerile din 2014 a avut loc marți, 1 iulie 2014.

Ocuparea locurilor devenite vacante în cursul unui mandat electoral se realizează în felul următor: în anumite state membre (Austria, Danemarca, Finlanda, Franța, Croația, Italia, Luxemburg, Țările de Jos, Portugalia și Regatul Unit), locurile devenite vacante sunt alocate primilor candidați nealeși de pe aceeași listă (eventual după ajustare, în funcție de voturile obținute de candidați). În Belgia, Irlanda, Germania și Suedia, locurile vacante sunt alocate supleanților. În Spania și Germania, dacă nu există supleanți, se ia în calcul ordinea candidaților pe liste. În Grecia, locurile vacante sunt alocate supleanților de pe aceeași listă; dacă nu există suficienți supleanți, au loc alegeri anticipate. În anumite state membre (de exemplu, Austria), deputații europeni au dreptul de a reveni în Parlamentul European după ce motivul plecării lor nu mai este valabil.

Începând cu anii 1960, Parlamentul European și-a exprimat în mod repetat opinia cu privire la aspectele legate de legislația electorală și a prezentat propuneri în conformitate cu art. 138 din TFUE. Lipsa unei proceduri cu adevărat uniforme în ceea ce privește alegerile pentru Parlamentul European ilustrează cât este de dificilă armonizarea diferitelor tradiții naționale. Posibilitatea

oferită prin Tratatul de la Amsterdam de adoptare a unor principii comune a permis doar parțial depășirea acestor dificultăți. Dezi-deratul menționat la art. 223 din TFUE, de a adopta o procedură uniformă, care să necesite aprobarea Parlamentului European, nu a fost încă realizat. Eforturile constante ale Parlamentului de a moderniza și de a „europeniza” procedura electorală comună au avut ca rezultat, în 1997, propunerea pentru o procedură electo-rală uniformă; conținutul său a fost inclus în Decizia Consiliului din 2002. Circumscripția europeană propusă (care stabilește o circumscripție europeană unică pentru ocuparea a 10% din lo-curi) este încă un subiect de dezbatere. La 22 noiembrie 2012, Parlamentul European a adoptat o rezoluție prin care îndeamnă partidele politice europene să numească candidați pentru postul de președinte al Comisiei pentru a întări legitimitatea politică atât a Parlamentului, cât și a Comisiei. Aceste dispoziții au fost puse în aplicare înainte de alegerile din 2014 și, pentru prima dată, candidați importanți au participat la aceste alegeri. Astfel, în urma alegerilor din 2014, unul dintre acești candidați, JeanClaude Juncker, a fost ales președinte al Comisiei la 22 octombrie 2014 de către Parlamentul European. În 2003, a fost stabilit un sistem de finanțare a partidelor politice europene care a permis și crearea unor fundații politice la nivelul Uniunii Europene [Regulamen-tul (UE, Euratom) nr. 1141/2014 din 22 octombrie 2014 privind statutul și finanțarea partidelor politice europene și a fundațiilor politice europene). [2]

Detaliind aspectele de organizare și funcționare a sistemului electoral pentru alegerile parlamentare europene, vom sublinia că toate sunt cu reprezentare proporțională. Acest lucru se datorează unor recomandări ale Consiliului Europei, între care cea mai im-portantă este cea în care se stipulează că „alegerea reprezentan-ților în Parlamentului European trebuie să se realizeze printr-un sistem bazat pe scrutinul de listă sau prin sistemul cu vot unic

transferabil”. Trebuie remarcat faptul că, în alegerile comunitare nu se pune problema reprezentării electoratului dintr-o anumită circumscripție (aspect sub care sistemele de vot majoritare sau, în orice caz, cele bazate pe scrutinul uninominal, sunt cele mai eficiente) parlamentarul fiind reprezentantul țării sale în acest for, precum și reprezentantul formațiunii în numele căreia candidează într-unul din grupurile parlamentare.

Celelalte două recomandări abordează și ele la aspecte importante: una se referă la faptul că, în alegerile europene, teritoriul țării poate fi subdivizat în mai multe circumscripții doar dacă acest lucru nu afectează în mod serios caracterul proporțional al rezultatelor alegerilor, iar cea de-a doua la faptul că pragul electoral nu trebuie să depășească 5%. Astfel stând lucrurile, după cum se poate observa și în tabelul de mai jos, cele mai multe țări au optat pentru sistemul proporțional cu scrutin de listă și vot preferențial. Este interesant de observat faptul că Franța și Marea Britanie, țări care în alegerile pentru parlamentele naționale folosesc sisteme majoritare, dar și Germania, în care, pentru alegerea Parlamentului federal se folosește un sistem cu selecție personalizată, pentru desemnarea reprezentanților lor în Parlamentul european au optat pentru un sistem - cel proporțional cu scrutin de listă blocată – care permite cel mai scăzut nivel de implicare a alegătorului în selecția celor care ajung să fie aleși. Se mai poate observa că toate țările care folosesc sisteme proporționale cu liste deschise pentru alegerile legislative naționale (sisteme care implică o participare substanțială a alegătorului la selecția candidaților) au renunțat, în cazul alegerilor pentru Parlamentul European, din rațiuni legate de simplitate, la aceste sisteme, unele chiar în favoarea sistemului cu scrutin de listă blocată (cum este cazul Estoniei, spre exemplu). Mai este de remarcat și faptul că țările în care este folosit sistemul cu vot unic transferabil (Irlanda, Irlanda de Nord și Malta) - au păstrat acest sistem și pentru alegerile europene. [3, p.41]

**Tabelul 1. Tipul de sistem electoral după tipul de reprezentare
 (pentru țările cu parlamente bicamerale, se are în vedere camera inferioară)**

Țara	Majoritar		Proportional					Mixt	
	Cu un tur	Cu două tururi	Cu listă blo- cată	Cu listă neblocață			Cu vot unic transfe- rabil		Prin com- pensare, cu selecție per- sonalizată
				Închisă și vot preferențial opțional	Deschis				
					Cu vot prefe- rențial obliga- toriu	Cu vot multiplu			
Austria				√					
Belgia				√					
Cehia				√					
Cipru				√					
Croația						√			
Danemarca				√					
Estonia					√				
Finlanda					√				
Franța		√							
Germania								√	
Grecia					√				
Irlanda						√			
Italia			√						
Letonia				√					
Lituania								√	
Luxemburg						√			
Malta				√		√			
Olanda									
Polonia					√				
Portugalia			√						
Regatul Unit	√			√					
Slovacia									
Slovenia					√				
Spania			√						
Suedia				√					
Ungaria			√					√	
Bulgaria									
România			√						

Sursa: Adrian Sorescu (coord.). Sisteme electorale folosite în alegerile pentru Parlamentul European. În 25+2 modele electorale. București, 2006, p. 41-43.

Pentru organizarea alegerilor pentru Parlamentul European din 2014, în luna martie 2013 Comisia Europeană a adoptat o Recomandare privind consolidarea desfășurării democratice și eficiente a alegerilor la nivel comunitar. [4] Recomandarea este adresată deopotrivă statelor membre și partidelor politice europene și naționale și prevede o serie de măsuri care ar trebui luate în vederea realizării unor alegeri pentru Parlamentul European, mult mai democratice și mai transparente. Această Recomandare are în vedere două seturi de reglementări menite să îmbunătățească atât cadrul legislativ național în domeniul electoral, cât și practica partidelor politice în ceea ce privește derularea campaniilor electorale și a celor de informare publică a cetățenilor.

Din perspectiva desfășurării democratice a alegerilor pentru Parlamentul European au fost recomandate următoarele măsuri:

a) Informarea alegătorilor cu privire la legăturile de afiliere dintre partidele naționale și partidele politice europene. Conform articolului 10 din Tratatul privind Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii sunt reprezentați direct, la nivelul Uniunii în Parlamentul European, orice cetățean având dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii, deciziile luându-se în mod cât mai deschis și la un nivel cât mai apropiat posibil de cetățean. Acest lucru contribuie la garantarea faptului că se exercită controlul democratic și răspunderea la nivelul la care se iau deciziile. De asemenea, tot în conformitate cu art. 10 din Tratatul Uniunii Europene și art. 12 alin. (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, partidele politice de la nivel european au un rol esențial în formarea conștiinței politice europene și în exprimarea voinței cetățenilor Uniunii. Tratatul de la Lisabona consolidează rolul cetățenilor Uniunii ca actori politici, prin stabilirea unei legături solide între cetățeni, exercitarea drepturilor lor politice și viața democratică a Uniunii.

Pentru a permite partidelor politice europene să își îndeplinească pe deplin misiunea, Comisia a prezentat, la 12 septembrie 2012, o propunere de regulament privind statutul și finanțarea partidelor

politice europene și a fundațiilor politice europene. [5] Obiectivul acestei propuneri este de a asigura faptul că partidele politice europene pot beneficia de un statut mai vizibil și de un cadru mai flexibil, mai transparent și mai eficient pentru propria finanțare. Comisia a propus, de asemenea, ca, în contextul alegerilor pentru Parlamentul European, partidele politice europene să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a-i informa pe cetățenii Uniunii cu privire la legăturile de afiliere dintre partidele politice naționale și partidele politice europene. Atunci când va fi adoptat, noul regulament va abroga și va înlocui Regulamentul (CE) nr. 2004/2003 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind statutul și finanțarea partidelor politice la nivel european. [6]

Anul 2013 a fost declarat Anul european al cetățenilor, iar consolidarea continuă a puterii de care dispun cetățenii în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European este un pas important. Crearea unei legături transparente între partidele naționale pentru care votează cetățenii Uniunii și partidele politice europene la care sunt afiliate partidele naționale ar trebui să permită partidelor politice europene să exprime într-un mod mai direct voința cetățenilor Uniunii și ar trebui să aibă un impact puternic asupra transparenței procesului decizional la nivelul Uniunii. Sporirea în continuare a transparenței alegerilor pentru Parlamentul European va contribui la o mai bună reflectare a rolului și a competențelor acestuia, astfel cum au fost consolidate în temeiul Tratatului de la Lisabona.

Conectarea în mai mare măsură a cetățenilor Uniunii la procesul democratic al Uniunii este un corolar indispensabil al unei integrări instituționale mai strânse. De asemenea, măsurile suplimentare propuse de Recomandarea Comisiei 142/2013 din 12 martie 2013 ar spori vizibilitatea partidelor politice europene pe toată durata procesului electoral, începând din campania electorală și până la exprimarea voturilor, și le-ar permite acestora să creeze în mod eficient o punte de legătură între politicile adoptate și cetățenii Uniunii, în completarea obligației de informare pe care Comisia o

impune partidelor politice europene în temeiul propunerii sale de regulament privind statutul și finanțarea partidelor politice europene și a fundațiilor politice europene. Statele membre ale Uniunii Europene sunt încurajate să faciliteze furnizarea de informații către electorat cu privire la legăturile de afiliere dintre partidele politice naționale și partidele politice europene înainte și în timpul alegerilor pentru Parlamentul European, printre altele prin permiterea și prin încurajarea indicării acestei afilieri pe buletinele de vot utilizate în cadrul alegerilor.

Indicarea pe buletinele de vot în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European a afilierii la un partid politic european reprezintă o practică deja consacrată în mai multe state membre, fiind aplicată de unele sau de toate partidele naționale. Pentru a se asigura vizibilitatea partidelor politice europene pe toată durata procesului electoral european, Recomandarea prevede că ar fi important ca toate statele membre să încurajeze și să faciliteze furnizarea de informații electoratului privind afilierea partidelor naționale la partidele politice europene. Pentru a se spori transparența alegerilor pentru Parlamentul European și a se consolida, în același timp, atât responsabilitatea partidelor politice care participă la procesul electoral european, cât și încrederea alegătorilor în acest proces, partidele naționale ar trebui să facă publică, înainte de alegeri, afilierea lor la un anumit partid politic european. Pe lângă diversele evenimente de partid, cum ar fi congresele partidelor, campaniile electorale ale partidelor naționale sunt cea mai adecvată cale de a face cunoscută această afiliere și de a-i conferi o vizibilitate importantă.

De asemenea, partidele politice naționale care participă la alegerile pentru Parlamentul European ar trebui să afișeze în mod vizibil afilierea lor la partidele politice europene în toate materialele, comunicările și emisiunile de promovare electorală.

b) Stabilirea unei zile comune de votare pentru alegerea membrilor Parlamentului European în toate statele membre. În prezent, alegerile pentru Parlamentul European au loc pe o perioadă de câ-

teva zile deoarece sunt organizate în zile diferite în diversele state membre. O zi de votare comună la nivel european, cu închiderea simultană a tuturor secțiilor de votare, ar reflecta mai bine participarea comună a cetățenilor din întreaga Uniune. Statele membre ar trebui să convină asupra unei zile comune de desfășurare a alegerilor pentru Parlamentul European, cu închiderea simultană a secțiilor de votare. La ultimele alegeri, majoritatea statelor au stabilit o singură zi de vot, iar data a fost, în general aceeași.

c) Susținerea unui candidat la funcția de președinte al Comisiei Europene. De la intrarea în vigoare în anul 2009 a Tratatului de la Lisabona, președintele Comisiei este ales de Parlamentul European, în conformitate cu procedura prevăzută la art. 17 alineatul (7) din Tratatul Uniunii Europene și ținându-se seama de dispozițiile prevăzute în Declarația nr. 11 la Tratatul de la Lisabona. Conform acestor proceduri, pentru alegerea președintelui Comisiei trebuie să se țină cont de alegerile pentru Parlamentul European și trebuie să se desfășoare consultări corespunzătoare între Consiliul European și Parlamentul European. Prin urmare, aceste dispoziții reflectă rolul consolidat al Parlamentului European în desemnarea președintelui Comisiei și importanța rezultatului alegerilor pentru acesta în cadrul acestui proces. În Rezoluția sa din 22 noiembrie 2012 referitoare la alegerile pentru Parlamentul European din 2014 [7], Parlamentul a îndemnat partidele politice europene să propună candidați la funcția de președinte al Comisiei, precizând că se așteaptă ca aceștia să joace un rol important în campania electorală parlamentară, în special prin faptul că vor trebui să își prezinte personal programul în toate statele membre ale Uniunii. În comunicarea mai sus citată din 28 noiembrie 2012 intitulată „Proiect pentru o uniune economică și monetară profundă și veritabilă – Lansarea unei dezbateri la nivel european”, Comisia a subliniat faptul că propunerea candidaților la funcția de președinte al Comisiei de către partidele politice în cadrul ale-

gerilor pentru Partidul European din 2014 este una din măsurile care contribuie la crearea sferei politice europene veritabile.

Prin urmare, este necesară creșterea gradului de sensibilizare a cetățenilor Uniunii cu privire la rolul central pe care îl joacă votul lor în desemnarea Președintelui Comisiei, precum și cu privire la stabilirea candidaților pentru această funcție care sunt susținuți de partidele pentru care votează cetățenii în alegerile pentru Parlamentul European. Anunțarea de către partidele politice europene și partidele naționale a candidatului la funcția de președinte al Comisiei pe care îl susțin și a programului candidatului respectiv, în contextul alegerilor pentru Parlamentul European, ar face ca legătura dintre votul individual al unui cetățean al Uniunii Europene pentru un partid politic la alegerile europene și candidatul la funcția de președinte al Comisiei susținut de partidul respectiv să devină concretă și vizibilă. Acest lucru ar spori legitimitatea președintelui Comisiei și răspunderea Comisiei în fața Parlamentului și a electoratului european, consolidând, totodată, la un nivel mai general, legitimitatea democratică a întregului proces decizional din Uniune. Scopul emisiunilor de promovare politică este de a permite electoratului să facă alegeri informate. Prin urmare, partidele politice naționale sunt invitate să utilizeze aceste mijloace pentru a anunța candidatul la funcția de președinte al Comisiei pe care îl susțin, precum și programul candidatului respectiv.

Din perspectiva desfășurării eficiente a alegerilor pentru Parlamentul European sunt recomandate următoarele măsuri:

a) Necesitatea existenței unei autorități unice de contact responsabilă cu schimbul de date privind alegătorii. Orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European în statul membru în care își are reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții acelui stat. [8] Conceptul de reședință variază de la un stat la altul. Astfel, anumite țări precum (Estonia, Finlanda, Franța, Polonia, România și

Slovenia) cer ca alegătorii să aibă domiciliul sau reședința stabilă pe teritoriul electoral, altele precum (Cipru, Danemarca, Grecia, Irlanda, Luxemburg, Marea Britanie, Slovacia și Suedia) le impun să locuiască în mod obișnuit acolo, iar altele precum (Belgia și Cehia) cer ca alegătorii să fie înscrși în registrul de evidență a populației. În Regatul Unit, dreptul de a alege al cetățenilor care locuiesc în străinătate se limitează la anumite categorii (de exemplu, cetățenii care au trăit în străinătate mai puțin de 15 ani). Belgia, Danemarca, Grecia, Italia și Portugalia le oferă dreptul la vot doar resortisanților nerezidenți care trăiesc pe teritoriul unui alt stat membru al Uniunii Europene. Austria, Finlanda, Franța, Spania, Suedia și Olanda le acordă resortisanților lor dreptul de a vota indiferent de țara de reședință, iar Germania acordă acest drept cetățenilor care locuiesc într-o altă țară de mai puțin de 25 de ani. În Bulgaria, Irlanda și Slovacia, dreptul la vot le este rezervat cetățenilor Uniunii care își au domiciliul pe teritoriul național. [9]

În afara cerinței privind calitatea de cetățean al unui stat membru al Uniunii Europene, comună tuturor statelor membre (cu excepția Regatului Unit, unde anumiți cetățeni din Commonwealth au dreptul de a participa și la alegerile pentru Parlamentul European), condițiile pot varia de la o țară la alta. De asemenea, în ceea ce privește vârsta minimă pentru a fi ales aceasta este de 18 ani în majoritatea statelor membre, cu excepția Belgiei, Estoniei, Greciei, Irlandei, Letoniei, Lituaniei, Poloniei, Cehiei, Slovaciei și Marii Britanii (21 de ani), a României (23 de ani) și a Italiei și Ciprului (25 de ani). Directiva 93/109/CE a Consiliului din 6 decembrie 1993 [10] de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales pentru Parlamentul European pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat membru în care nu sunt resortisanți stabilește un mecanism pentru schimbul de informații menit să asigure că cetățenii nu își pot exercita dreptul de a alege sau de a fi aleși în mai multe state membre în cadrul aceluiași alegeri. O serie de rapoarte publicate de Comisie cu privire la punerea în aplicare a

Directivei 93/109/CE [11] în ultimii ani au identificat deficiențe în funcționarea mecanismului de prevenire a votului și a candidaturilor multiple. Aceste deficiențe sunt cauzate, în special, de datele cu caracter personal insuficiente pe care statele membre de reședință le notifică, în temeiul directivei, statelor membre de origine ale cetățenilor Uniunii. Deficiențele sunt generate și de diferențele în ceea ce privește calendarele electorale ale statelor membre. O consecință a acestor deficiențe a fost faptul că un număr mare de cetățeni ai Uniunii care s-au înscris pe listele electorale în statul lor membru de reședință nu au putut fi identificați de statul lor membru de origine. Anumite măsuri bazate pe consultări ample cu experți din statele membre și pe bunele practici identificate în acest context ar putea soluționa eficient o parte dintre aceste deficiențe, astfel încât să se îmbunătățească funcționarea mecanismului în cursul alegerilor europene din 2014 și să se reducă sarcina administrativă asupra autorităților naționale.

În contextul Directivei 93/109/CE, majoritatea statelor membre au instituit deja o autoritate unică de contact pentru schimbul de date privind alegătorii și candidații, însă eficiența globală a mecanismului ar fi mai mare dacă toate statele membre ar institui o astfel de autoritate.

b) Necesitatea schimbului de date între statele membre. Datele la care se închid listele electorale sunt foarte diferite de la un stat membru la altul, variind de la două luni la cinci zile înainte de ziua alegerilor. Eficiența mecanismului ar fi mai mare dacă statele membre, ținând seama de calendarul procesului electoral din celelalte state membre, ar trimite datele privind alegătorii într-un moment în care dispozițiile naționale din statele membre de origine respective încă mai permit luarea măsurilor necesare. Ar putea fi îmbunătățite mai multe alte aspecte tehnice pentru transmiterea datelor, astfel încât să crească eficiența mecanismului. Printre acestea se numără utilizarea unui format electronic comun și a unui set comun de ca-

ractere, modul de transmitere și metoda de criptare aplicată pentru a garanta un nivel de protecție a datelor cu caracter personal.

În măsura posibilităților, statele membre ar trebui să țină seama de dispozițiile electorale din celelalte state membre, astfel încât statul membru de reședință să trimită datele privind alegătorii în timp util pentru ca statul membru de origine corespunzător să poată lua măsurile necesare. Furnizarea unor date cu caracter personal suplimentare privind alegătorii, care să fie notificate de către statele membre de reședință și care nu sunt prevăzute în mod expres de Directiva 93/109/CE, ar permite statelor membre de origine să își identifice mai eficient proprii resortisanți pe listele electorale. Datele cu caracter personal care ar putea fi necesare pentru a spori eficiența mecanismului sunt diferite de la un stat membru la altul. De aceea, Recomandarea Comisiei 142/2013 din 12 martie 2013 încurajează statele membre de reședință să transmită, pe lângă datele cu caracter personal prevăzute de Directiva 93/109/CE, toate datele cu caracter personal relevante care ar putea fi necesare pentru identificarea alegătorilor de către autoritățile din statele lor membre de origine.

c) Necesitatea utilizării unor mijloace tehnice sigure și eficiente pentru transmiterea datelor. Orice prelucrare a datelor cu caracter personal în contextul mecanismului de schimb informații trebuie să respecte legislația națională de punere în aplicare a Directivei 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 [12] privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date. Pentru efectuarea schimbului de date, astfel cum este prevăzut la articolul 13 din Directiva 93/109/CE, statele membre ar trebui să utilizeze un mijloc electronic uniform și sigur, iar datele să fie transmise într-un singur pachet pentru fiecare stat membru, urmând ca actualizările să se facă prin transmisii ulterioare.

Pentru efectuarea acestui schimb de date, Recomandarea Comisiei 142/2013 din 12 martie 2013 prevede că statele membre

ar trebui să utilizeze fișiere în formatul XML (Extensible Markup Language – limbaj extensibil de marcare), să utilizeze recomandarea W3C privind sintaxa și procesarea datelor criptate în XML pentru a garanta un nivel adecvat de protecție a datelor cu caracter personal transmise, iar aceste fișiere să fie transmise prin mijloace electronice în mod securizat. Concluzia care se poate desprinde este că Uniunea Europeană se transformă din ceea ce în ce mai mult dintr-o uniune de state într-o uniune a cetățenilor, iar rolul instituțiilor reprezentative de la nivelul UE crește, sporindu-le gradul de reprezentativitate și democrație.

În aspect concluziv vom reliefa doar că pentru a europeniza mai mult alegerile europene, în paralel cu eforturile de reformare a formulei electorale, au fost inițiate propuneri ce vizează politizarea Uniunii. Se dorește astfel întărirea sistemului de partide europene, dar și conectarea rezultatului scrutinului european de alegere a Președintelui Comisei Europene. Reglementările privind partidele politice sunt o parte importantă a sistemului electoral, însă, în ciuda dezvoltării unei formule electorale „unitare”, uniformizarea prevederilor privind partidele politice nu a urmat progresele făcute în jurul formulei electorale. Partidele europene sunt reglementate doar din 2003, iar rolul lor este foarte redus. Denumirea de „partid”, atribuită acestor organizații, a fost criticată de nenumărate ori, căci acestea sunt formate din partide naționale și nu din membri individuali; nu au o legătură directă cu funcții legislative sau executive; nu au electori proprii; au o structură organizațională slabă și resurse financiare reduse. Acestea sunt mult mai puțin cunoscute decât grupurile din Parlamentul European, fiind absente din dezbaterele politice naționale și chiar europene.

Pentru întărirea acestor organizații se prefigurează o serie de soluții, precum o finanțare mai substanțială, o reglementare mai puțin restrictivă a utilizării resurselor financiare (în prezent partidele politice europene nu pot finanța campaniile partidelor naționale pentru alegerile europene), acceptarea de membrii individuali de

către toate aceste organizații precum și implicarea acestora în viața internă a partidului (prin intermediul unor alegeri primare, care ar putea conduce la desemnarea unui candidat pentru Președinția Comisiei Europene). Partidele politice europene ar fi obligate să-și afișeze logo-ul pe buletinele de vot din statele membre, ceea ce ar permite alegătorilor să facă legătura între membrii Parlamentului European și grupul parlamentar din care aceștia fac parte (în Parlamentul European – n.n.). Alegătorii ar putea avea mai multe informații pentru genul de politici pentru care votează și celelalte partide naționale care fac parte din partidul european ales. De asemenea, partidele europene și-ar putea crea în statele membre o identitate diferită de cea a partidului național. Avantajul este că implementarea acestei propuneri este simplă și nu presupune modificări constituționale, cum este cazul altor inițiative.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Deaconu Ștefan. Reprezentativitate și democrație la nivelul instituțiilor Uniunii Europene din perspectiva viitoarelor alegeri pentru Parlamentul European. În: Expert electoral, 2013, nr. 3, p. 11-18.
2. Udo Bux. Parlamentul European: procedura electorală. Fișe tehnice. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ro/FTU_1.3.4.pdf
3. Sorescu Adrian (coord.). Sisteme electorale folosite în alegerile pentru Parlamentul European. În 25+2 modele electorale. București, 2006. P. 41-43.
4. Recomandarea Comisiei 142/2013 din 12 martie 2013 privind consolidarea desfășurării democratice și eficiente a alegerilor pentru Parlamentul European, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L79 din 21 martie 2013. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0777:REV1:RO:PDF>
5. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0499:FIN:RO:PDF>
6. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L297 din 15 noiembrie 2003.

7. Rezoluția Parlamentului European din 22 noiembrie 2012 referitoare la alegerile pentru Parlamentul European din 2014.
8. În conformitate cu art. 22 al. (2) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) „...orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European în statul membru în care își are reședința”.
9. Raffaelli Rosa, http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.3.4.html.
10. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L329 din 30 decembrie 1993.
11. Raportul Comisiei privind alegerea deputaților în Parlamentul European (Actul din 1976, astfel cum a fost modificat prin Decizia 2002/772/CE, Euratom) și participarea cetățenilor Uniunii la alegerile pentru Parlamentul European în statul membru de reședință (Directiva 93/109/CE), [<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0605:RO:HTML>] sau Raportul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu cu privire la o derogare în temeiul art. 19 al. (2) din Tratatul CE, prezentat în conformitate cu art. 14 al. (3) din Directiva 93/109/CE de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales pentru Parlamentul European pentru cetățenii Uniunii, [<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0846:RO:HTML>].
12. Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L281 din 23 noiembrie 1995.

ASPECTE ETICE ÎN PROCESELE ELECTORALE ÎN PERSPECTIVA EFICIENTIZĂRII INSTITUȚIILOR PUTERII DE STAT

Serghei SPRINCEAN, *doctor în științe politice*

Procesele electorale ca fenomen sociopolitic complex, sistematic și etapizat, are ca scop de bază identificarea unor persoane capabile să reprezinte interesele societății în cadrul procedurilor de elaborare, adoptare și implementare a deciziilor politice atât la nivel central, cât și local, sau exprimarea atitudinii față de o chestiune supusă dezbaterii publice. Procesul electoral constituie esența sistemului democratic de guvernare bazat, în principal, pe selecția și promovarea unei singure soluții din multitudinea variantelor propuse, în virtutea exprimării opiniei majorității cetățenilor cu drept de vot, după cum amintește și savantul american de origine olandeză Arend Lijphart în opera sa ”Modele ale democrației” [1].

În acest sens, se remarcă necesitatea reconceptualizării problematicii proceselor electorale și a rolului acestora pentru buna funcționare a mecanismelor democratice de dirijare socială, mai cu seamă în perioada crizei globale multidimensionale prin care trece omenirea la ora actuală. Astfel, devine important de a evidenția o caracteristică fundamentală, specifică atât sferei sociale și vieții publice, cât și domeniului normelor și standardelor de comportament, și anume - capacitatea de adaptare și raliere a domeniilor vieții sociale la prioritățile stringente și necesitățile majore ale sociumului, cu atât mai mult cu cât pericolele generate de criza globală sunt acum în stadiul de amplificare și prezintă o amenințare importantă nu doar referitor la destabilizarea ordinii mondiale și a sistemelor vieții sociale, precum sistemul politic, sistemul economic, sau a sistemului valorilor morale tradiționale, dar ridică tot mai multe îndoieli referitor la supraviețuirea speciei umane pe Terra, în condițiile realizării celor mai sumbre scenarii de evoluție a situației din prezent.

Prin urmare, tendința firească și neintenționată a sistemului social de a se adapta la necesitățile momentului și de a prioritiza, în sensul de ordonare și ierarhizare a scopurilor și obiectivelor pe care și le asumă diverse subsisteme sociale, poate fi sistematizată într-un principiu distinct al prioritizării, ca pilon teoretic în analiza celor mai recente schimbări sociale. Prioritizarea obiectivelor și deciziilor proxime spre a fi adoptate după o dezbatere se identifică a fi una dintre cele mai complexe aspecte ale structurării obiectului de cercetare, în cazul dezvoltării teoriilor, sau a alegerii corecte a ordinii de sistematizare a priorităților aplicative, în cazul implementării practicilor. Principiul dat poate deveni unul de o importantă crucială pentru practica socială dar și știința contemporană, atât în forma sa teoretică, cât și în aspectul său aplicativ, dată fiind importanța și încărcătura sa metodologică. Astfel, acest principiu se manifestă, în egală măsură, în evoluția atât a sistemelor electorale, cât și a sistemelor normative, atât juridice, cât și etice. Reconceptualizarea funcțiilor și importanței proceselor electorale în condițiile realizării supraviețuirii durabile a omenirii pericolelor globale devine o preocupare majoră a comunității academice în efortul ei de a oferi societății noi explicații ale proceselor sociale contemporane și noi pârgii metodologice și conceptuale de direcționa aceste procese pe o traiectorie favorabilă societății umane la scară mondială [2]. Înțelegerea și conștientizarea mai bună prin studierea mai aprofundată a cauzelor și particularităților de evoluție a concepțiilor civilizației umane destinate salvagărdării ei nu poate fi decât încurajată cu o și mai mare ardoare, din moment ce termenul disponibil găsirii soluțiilor la diversele aspecte și componente ale crizei globale este tot mai scurt, exercitând presiuni tot mai mari asupra proceselor decizionale și de cercetare. Organizarea mai bună a societății în întregime în concordanță cu imperativele științifice, cu principiile etico-normative și eficientizarea impactului instituțiilor sociale atât naționale, cât și internaționale, pentru un management mai eficace al crizei globale multidimen-

sionale, sunt acceptate și de savanți, și de politicieni, și de opinia publică, drept căi principale de ieșire din situația în care s-a pomenit omenirea, dar și ca obiective prioritare la care tind să se realizeze toate sistemele vieții sociale. Domeniul electoral, în virtutea locului pe care-l ocupă în funcționarea sistemelor politice democratice, la fel are tendința de a se autoperfecționa prin a da un randament mai bun pentru implicarea celor mai variate categorii și grupuri sociale în procesele electivite, cu scopul de a identifica liderii sociali cei mai capabili și talentați în a stimula, mobiliza și de a duce după sine alegătorii și societatea către o dezvoltare durabilă, după cum remarcă și cercetătorul român Cristian Pîrvulescu în lucrarea sa "Politici și instituții politice" [3]. Nu poate trezi dubii faptul că procesele electorale ca fenomene sociopolitice complexe cu implicații și influențe directe sau circumstanțiale într-un șir întreg de subsisteme ale sociumului implică și sunt dependente, până la urmă, de factorul uman, de calitatea persoanelor implicate ca organizatori, ca subiecți activi în alegeri, dar și ca alegători, pe lângă aspectele cantitative și numerice, care la fel lasă o amprentă deosebită asupra eficienței procedurii electivite. Factorul uman nu se poate manifesta în sfera publică făcând abstracție de principiile de viață ale individului uman, de valorile și normele morale pe care le împărtășește, de cutumele, tradițiile, chiar și de prejudecățile și stereotipurile iraționale aferente. În acest sens, specificul sistemului normelor morale, a modelelor etice și general-civilizaționale au un impact profund asupra proceselor electorale din societatea în care se produc [4, p. 18]. În cadrul dezbaterilor sociopolitice contemporane, se atestă aducerea în prim-planul preocupărilor alegătorilor, politicienilor, a societății în ansamblu, a problematicii ajustării cadrului normativ-legislativ, cât și a cadrului politic la aspectele ce țin de condiția biologică a omului, la diversele aspecte în care problematica vieții, rolului vieții și drepturilor sale este repusă la un cu totul alt loc ca până acum, în cadrul ansamblului priorităților sociale, economice, juridice și politice. Iar cel mai definitoriu ele-

ment al reorientării vectorului politicii sec. XXI constă în aceea că în rezultatul confruntărilor politice dintre năzuințele grupurilor de cetățeni care pledează pentru revederea bazelor juridice, sociale și economice ale modelului politic contemporan, deși laic dar totuși bazat pe tradițiile creștine, pe cele islamice sau iudaice, cu forțele conservatoare ale sistemului politic ce intenționează să se opună schimbărilor, dezbaterile sociopolitice capătă un cu totul alt sens din perspectiva reducerii lor la confruntarea sistemelor de valori și la argumentarea supremației modelelor morale.

La sfârșitul sec. XX se discuta în cercurile largi printre savanți de diverse specialități, printre cercetători din cadrul științelor sociale, din domeniul științelor economice, dar mai cu seama din sfera celor politice, despre asemenea influențe complexe care tindeau să domine în viitorul apropiat viața sociopolitică precum: digitalizarea și computerizarea ca trenduri și extensiuni naturale ale globalizării, inclusiv în sfera exercitării puterii, în domeniul presiunilor sociopolitice sau a proceselor electorale, așa încât după trecerea perioadei menționate acele presupuneri și estimări au devenit certitudini care lasă un impact adânc, mai cu seamă în cultura și conștiința sociopolitică, atât la nivel mondial, cât și la micro-nivel politic, referindu-se nemijlocit la individul uman și anturajul său imediat. La începutul sec. XXI însă atenția cercurilor științifice, a clasei oamenilor politici și a tehnocraților din diverse domenii ale economiei este captată totalmente de subiectul priorităților și potențialului sociopolitic al comunităților umane de a face față la provocarea crizei globale multidimensionale care tot mai mult se adâncește și se diversifică structural, fiind cauzată în mod pregnant de involuția moralei sociale și a degradării standardelor etico-valorice ale omului contemporan. Emanciparea tot mai mare a spiritului civic și a societății civile autohtone, larga utilizare și diversificarea spectrului de metode specifice ingineriei societale și tehnologiilor electorale folosite în lupta politică, în exercitarea puterii politice, precum și în guvernarea societății, contribuie tot mai decisiv și ire-

versibil la extinderea și deschiderea domeniului moralității sociale către noi orizonturi ideatice și includerea în complexul contextual al dezbatelor politice, printre cele mai consacrate și tradiționale teme, subiecte cu specific etic, cu statut de tabu în societățile tradiționale și provinciale, precum cea a Republicii Moldova de până nu demult [5, p. 92]. Lipsa unui cadru normativ adecvat în domeniul securității umane a dus la instaurarea unor practici sociale și politice nocive pentru stabilitatea, prosperitatea, progresul și coeziunea societății, inclusiv a celei din Republica Moldova, precum cele legate de acceptarea tacită în societatea autohtonă a unor forme de corupție, nepotism sau cumetrism, a toleranței excesive a populației față de proasta guvernare și devierea de la normele morale ale clasei politice și elitei sociale, indiferența și dezamăgirea electoratului, în majoritatea cazurilor, față de necesitatea implicării personale, în calitate de societate civilă, în chestiuni de interes public sau național [6, p. 37].

Pe de o parte, imperativul etico-normativ al corectitudinii în cadrul proceselor electorale poate deveni realizabil doar cu condiția respectării unor norme etice de către indivizii umani implicați în aceste procese. Pe de altă parte, corectitudinea alegerilor poate deveni și o condiție importantă pentru realizarea unor drepturi fundamentale pentru sistemul democratic, căci are un rol cheie în asigurarea dreptului de vot al cetățenilor ca beneficiari și participanți în cadrul proceselor electivă. În așa fel, devine necesar să se respecte un set de condiții minime care să garanteze corectitudinea în alegeri. Întâi de toate, e nevoie ca toți cetățenii adulți să beneficieze de dreptul de vot în mod nediscriminatoriu. Cetățenii privați de acest drept de vot e necesar să aibă posibilitatea să facă apel către o instanță judecătorească competentă în evaluarea unei astfel de situații, dar și în corectarea promptă și eficientă a unei eventuale erori comise. La fel, pentru a obține un grad satisfăcător al corectitudinii în alegeri, e nevoie ca alegătorii să beneficieze de drepturi egale pentru a-și exercita dreptul de vot, în a se bucura de acces la

o secție de votare sau de o altă modalitate de exprimare a votului în cazuri excepționale, precum urna mobilă. Toți alegătorii trebuie să beneficieze de un tratament echitabil din partea autorităților ce organizează scrutinul, iar opțiunea fiecărui votant să fie luată în considerare în mod egal și fără distorsionări sau interpretări. Dreptul la păstrarea secretului opțiunii electorale exprimate trebuie să fie respectat și nerestricționat în niciun fel, care totodată implică și anumite responsabilități și obligații. Aceste condiții obligatorii pentru creșterea gradului de corectitudine în procesele electorale sunt stipulate atât într-un șir de prevederi și acte legale naționale și internaționale, cât și promovate prin diverse modele etico-normative, ceea ce denotă o dată în plus corelația strânsă dintre normele juridice și cele morale.

Procesele electorale contemporane sunt structurate în mod complex și includ o serie de etape, depășind substanțial limitele zilei alegerilor propriu-zise. Prin urmare, fenomenul electoral este compus din:

- alcătuirea și actualizarea listelor de alegători în care sunt incluși cetățenii cu drept de vot;
- înregistrarea candidaților - etapă ce semnifică intrarea în cursa pentru ocuparea unei funcții eligibile;
- campania electorală propriu-zisă, care presupune promovarea candidaților și a formațiunilor social-politice care îi susțin;
- exercitarea efectivă a dreptului de vot - proces prin care cetățenii cu drept de vot se pot prezenta la secțiile de votare pentru exprimarea opțiunii lor electorale;
- centralizarea și numărarea voturilor se efectuează de către instituțiile electorale abilitate cu funcția de a organiza scrutinul și de a administra datele adunate;
- validarea și publicarea oficială a rezultatelor alegerilor, ceea ce presupune anunțarea rezultatelor scrutinului.

La aceste etape se asociază și activitatea continuă de control asupra legalității tuturor aspectelor procesului electoral, funcție de-

legată unor instituții și organizații specializate. Controlul și monitorizarea legalității procesului electoral presupune:

- exercitarea egală și uniformă a dreptului de vot de către toți alegătorii;
- asigurarea egală și uniformă a dreptului de a fi ales pentru toți candidații;
- efectuarea monitorizării și controlului asupra procesului de finanțare a campaniilor electorale și a finanțării formațiunilor sociopolitice;
- asigurarea administrării de către instituțiile executive abilitate a desfășurării echitabile și corecte a procesului alegerilor cu referință la toți concurenții înscriși în cursa electorală;
- verificarea legalității rezultatului final al alegerilor.

Pentru fiecare dintre aceste etape ale procesului electoral sunt specifice un șir de imperative și principii normativ-etice ce sunt necesare de respectat, pentru ca procesul electoral să-și atingă scopurile precizate mai sus. În acest context se remarcă astfel de principii precum: cel al echității față de concurenții electorali și alegători, al responsabilității participanților la alegeri, al transparenței și vizibilității desfășurării alegerilor, al competenței cu referință la persoanele ce organizează și administrează procesul electoral, principiul etic al integrității sistemice cu referință la necesitatea neadmiterii destabilizării întregului sistem sociopolitic prin intermediul sau în perioada procesului electoral, cel al predominării opțiunii majorității alegătorilor în procesul de adoptare a deciziei finale ca rezultat al procesului electiv etc.

La fel, se evidențiază o corelație organică dintre modelele etico-sociale și diverse modalități electivă. Spre exemplu, modelul etic tradițional determină modalitatea electivă directă specifică sistemului democrației directe, având curențe specifice, fiind un sistem electoral preponderent restrictiv și exclusivist, incluzând doar persoane cu un anumit statut social sau economic. Modelul etic liberal, specific perioadei industriale și capitaliste de dezvoltare a societății umane,

determină o extindere a drepturilor electorale către diverse categorii de cetățeni, având tendința de a recurge la un șir de modalități electorale informaționale, tehnologice, impersonale și virtuale de exprimare a opțiunii votantului [7, p. 48]. Modelul bioetic se remarcă ca fiind unul caracteristic și eficient în contextul proceselor electorale din perioada postindustrială, în condițiile crizei globale și a necesității imperative de a o depăși și soluționa în mod sustenabil, atunci când procesele politice, inclusiv cele electorale, sunt subordonate, într-o anumită măsură, unui scop suprem ce stă în fața întregii societăți, ca cel al supraviețuirii omenirii.

Procesele electorale, inclusiv din Republica Moldova, sunt supuse unor tendințe constante de democratizare, în contextul cursului său european, dar și în virtutea unor procese globale în care valorile democratice câștigă din ce în ce mai mult teren [8, p. 352]. Cu toate acestea, democratizarea este un proces fluctuant și discontinuu, care poate progresa, stagna sau regresa. Procesul sociopolitic al democratizării devine continuu și progresiv doar în anume condiții care întrunesc securitatea de sistem, sustenabilitatea generală a mediului sociopolitic sau / și prezența vectorului strategic către o dezvoltare durabilă a sociumului implicat în procesul democratizării, cu toate componentele sale constitutive. O condiție obligatorie a democrației sociopolitice se referă nemijlocit la procedura identificării și desemnării elitelor, a factorilor de decizie și a guvernanților care exercită puterea politică în virtutea mandatului primit de la cetățeni. Pentru buna funcționare a proceselor electorale devine fundamental de importantă libertatea electorală ca o condiție minimă pentru realizarea principiului democratic.

Libertatea electorală cu cele două laturi intrinseci - libertatea de a alege și libertatea de a fi ales, reprezintă o componentă importantă a bunei desfășurări a procesului electoral în cadrul unui sistem politic democratic. În epoca amplificării problemelor globale și a crizei mondiale crește nivelul de insecuritate, inclusiv de ordin po-

litic, manifestându-se în toate sferle constitutive ale vieții politice, inclusiv în domeniul electoral, afectând în final calitatea democrației și a bunei funcționări a sistemelor sociopolitice [9, p. 83].

Nevoia de siguranță și securitate personală a omului se află printre primele sale necesități vitale, după cele biofiziologice, cum ar fi nutriția, nevoia de adăpost și supraviețuire, în piramida ierarhică a nevoilor elaborată de psihologul Abraham Maslow încă în 1943 [10, p. 373]. Siguranța personală transcende către siguranța fizică și teama de a fi agresat și face apel la siguranța economică și financiară: necesitatea unui venit minim garantat, siguranța locului de muncă, siguranța confortului psihic necesar activității eficiente liber de angoasele vieții de zi cu zi. De asemenea, siguranța personală se referă și la siguranța sociopolitică, prin care omul caută să viețuiască într-un sistem ierarhic confortabil, echitabil și stabil, ferit de violențele războaielor, revoluțiilor și loviturilor de stat cu reguli clare și corecte în care poate fi posibil progresul și prosperarea prin muncă cinstită, loialitate și perseverență.

Perceperea insecurității de sistem de către cetățeanul-votant poate genera astfel de distorsiuni ale procesului politic cum ar fi absenteismul electoral, poate amplifica efectul fenomenului votului irațional sau poate contribui la creșterea insatisfacției generale a electoratului referitor la procesul electoral, reieșind din imposibilitatea exercitării funcției sale principale în cadrul sistemului democratic de redistribuire a puterii de stat ca urmare a blocării funcționalității principiului democratic de adoptare a deciziilor prin votul majorității, în condițiile necesității asigurării securității sistemice prin instituirea temporară a unor corapoarte mecanicist-autoritare dintre guvernanți și guvernați pentru a facilita eficiența sistemului în lupta firească cu pericolele la adresa sa [11, p. 106].

Într-un mediu nesigur libertatea electorală se reduce semnificativ, reieșind din necesitatea accentuării interesului comunitar ca prioritate în fața interesului individual până la anihilarea pericolelor. Deoarece, în condițiile crizei mondiale, insecuritatea politică

se amplifică până la nivel global, libertatea electorală ca un element constitutiv al sferei politice democratice suferă perturbații majore, fiind neglijată și redusă semnificativ.

Data fiind amplificarea crizei globale și amenințarea ei la adresa existenței omului pe Terra, soluționarea problemei supraviețuirii omenirii în condiții decente, asigurând toate premisele necesare pentru un nivel înalt de viață al fiecărui individ, dar și al umanității în ansamblu, în perioadele ulterioare de după depășirea crizelor ce amenință civilizația contemporană, depinde în mare măsură de găsirea unei formule funcționale pentru stabilirea unui control social eficient, inclusiv prin diverse surse mass-media, asupra procesului de dirijare socială, mai ales în cazul procesului managerial folosind tehnologii biologice și informaționale avansate, la care marea majoritate a populației nu are acces, spre a asigura o dezvoltare durabilă a întregii civilizații umane în condiții de echitate. Astfel, se poate remarca un șir de mecanisme ce se impun a fi puse în aplicare pentru realizarea acestui deziderat, aflându-se într-o interdependență sistemică. Democratizarea accesului la deciziile politice și sociale de importanță cardinală pentru societate, fortificarea sistemului juridic și de apărare a drepturilor și libertăților omului, creșterea importanței fundamentării științifice a procesului de guvernare și proiectelor sociopolitice, mecanisme importante dar care pe departe sunt depășite de rolul mediator în cadrul stabilirii unui control social eficient asupra procesului decizional din sfera sociopolitică, al fortificării și sprijinirii mass-mediei ca a patra putere în stat și cel al expertizării etice a proiectelor, politicilor și strategiilor macro-sociale propuse spre a fi implementate în practica socială de către clasa politică.

În mod natural și logic au fost deduse și edificate un șir de noi concepții cu privire la salvagardarea omenirii prin depășirea impulsului în care se află civilizația umană la etapa contemporană de evoluție, divizată în mai multe direcții și abordări, în dependență de factorii civilizaționali și politic. În consecință au fost evidențiate o

serie de domenii și discipline, cu caracter normativ, cu un real potențial praxiologic și aplicativ ca mecanisme instituționale practice cu un impact social semnificativ.

Astfel, în contextul situației socioeconomice și politice create la etapa contemporană a evoluției omenirii, ce denotă un profund impas în care se află civilizația umană, apariția și dezvoltarea diverselor concepții etice, în baza unor structuri și construcții socioculturale tradiționale, se afirmă ca fiind o viziune progresistă, capabilă să identifice direcții și căi acceptabile de soluționare a crizei globale. În așa fel, delimitarea și consolidarea diferitor modele etice se afirmă ca o modalitate suplimentară de sporire prin diversitatea și originalitatea potențialului umanității de autoevaluare, mobilizare și autoprotecție în momente critice, precum este perioada actuală, dominată de pericolul și amenințările crizei mondiale.

Știința contemporană pare a se manifesta ca o soluție la pericolele trasate mai sus. Anume știința și tehnologiile cele mai avansate reprezintă o totalitate bine încheată de idei și paradigme, metodologii și construcții teoretice, care sunt bine pregătite pentru o eventuală criză a praxisului uman și care, în situații extreme, ar fi capabilă să acorde un suport și sprijin substanțial efortului lui Homo Sapiens de a găsi soluții eficiente în perioade scurte de timp. Aceasta începe să devină și cu timpul va reprezenta o direcție strategică de dezvoltare a științei. Este vorba de creșterea expresă a capacității științei viitorului de a fi mai mobilă, mai maleabilă și mai deschisă posibilelor inconveniențe și schimbări ale principiilor tradiționale ale științei. Netradiționalul, inventivitatea și noutatea începe să domine gândirea științifică ca și pe cea profană și, peste o perioadă, inevitabil, va ajunge să fie exacerbat și exagerat și acest principiu și pilon al cunoașterii științifice al viitorului pe perioada crizei fără de precedent ce va amenința omenirea cu dispariția acesteia. Erodarea pilonilor de bază, a postulatelor fundamentale cu trecerea timpului și cu schimbarea priorităților, este tot atât de naturală în cadrul dezvoltării științei ca și pentru organizarea și funcționarea corpului social.

Un control social eficient poate fi impus în domeniul aplicării tehnologiilor avansate în sfera securității și apărării prin stabilirea și instituționalizarea obligativității expertizării etice (similar cu expertizarea etică în cercetare) a proiectelor, programelor sau proiectelor sociale, politice, ecologice sau din domeniul securității cu implicații în sfera protecției integrității individuale, de grup, a statului sau regionale și internaționale.

Prin urmare, mersul și eficiența proceselor electorale este direct corelat cu sistemul de valori sociale, cu sistemul de norme morale dominant în societate, pe de o parte, iar pe de alta, depinde foarte mult de competența, profesionalismul și gradul de respectare a eticii profesionale specifice funcționarilor implicați în organizarea scrutinelor precum și de moralitatea individuală și conștiinciozitatea indusă prin educație și modele sociocomportamentale determinante pentru manifestările concurențelor electorale în spațiul public, exemple de urmat ce determină și influențează și comportamentul alegătorilor atât în perioada proceselor electorale, cât și în spațiul sociopolitic în cel mai vast sens al termenului. Prin urmare, pentru o mai mare eficiență a proceselor electorale, prin moralizarea și aducerea lor în conformitate cu normele și standardele comune pentru comunitatea internațională, se cere un control mai strict asupra respectării normelor legale în alegeri din partea organelor de stat responsabile cu organizarea și administrarea proceselor electorale, sancționarea juridică promptă a încălcărilor comise, pe de o parte, iar pe de altă parte, se impune o monitorizare mai temeinică, în condițiile unei transparențe echitabile și sancționare morală, în caz de abateri, prin organele mass-media, prin publicitate asupra cazurilor de comportament inacceptabil și declanșarea unor scandaluri publice prin efortul diverselor organisme ale societății civile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lijphart A. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări. Iași: Polirom, 2000. 320 p.
2. Oakeshott M. Raționalismul în politică. București: ALL, 1995. 136 p.
3. Pîrvulescu C. Politici și instituții politice. București: Editura Trei, 2002. 115 p.
4. Rusnac Gh. Politica și morală. În: Politica, 1991, nr. 1, p. 16-22.
5. Sprincean S., Becciu S. Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr. 2, p. 85-98.
6. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Chișinău: Sirius, 2011. 112 p.
7. Lakoff G. Moral politics. How liberals and conservatives think. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 471 p.
8. Sprincean S. Tendințe în evoluția securității umane și dezvoltării durabile din Republica Moldova. În: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice: Materialele conferinței științifice cu participare internațională, 25 noiembrie 2016, Chișinău / Com. șt. Maria Duca [et al.]. Chișinău: S.n. (Tipogr. Biotehdesign), 2016, p. 351-354.
9. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017. 304 p.
10. Maslow A. H. A theory of human motivation. În: Psychological Review, vol. 50 (4), Jul. 1943, p. 370-396.
11. Brennan G., Lomasky L. Democracy and decision: the pure theory of electoral preference. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 237 p.

SISTEMUL ELECTORAL MIXT: PRO ȘI CONTRA

Eugenia TOFAN, cercetător științific

Alegerile libere și periodice, în condițiile manifestării pluralismului politic și al competiției dintre partide și candidați, reprezintă elementul definitoriu al sistemului democratic modern. Acestea constituie principala deosebire față de regimurile totalitariste, autoritariste sau dictatoriale. În plus, în funcție de sistemul electoral ales de fiecare stat, sunt favorizate și politicile conduse de către partidele politice.

În Republica Moldova, începând cu anul 1994, reprezentanții poporului în legislativ au fost aleși în baza unui sistem cu reprezentare proporțională pe liste de partid, mandatele fiind distribuite în baza listelor de partid închise (blocate), într-o singură circumscripție electorală națională. Conform Codului Electoral (până la modificare), pragul legal pentru accesarea partidelor în Parlament era de 6% pentru un partid politic, și de 9% și 11% pentru blocurile electorale formate din două, respectiv, mai multe partide politice. Candidații independenți trebuie să obțină cel puțin 2% pentru a fi aleși.

De la adoptarea Codului Electoral, sistemul electoral a suferit o serie de modificări. A fost modificat pragul electoral pentru accesul partidelor în Parlament, precum și formula electorală aplicată pentru distribuirea mandatelor. În anul 2013, la propunerea Partidului Democrat, în Parlament a fost prezentată o propunere de a introduce sistemul mixt paralel. Deși adoptată la început, reforma propusă a fost abrogată două săptămâni mai târziu, astfel, acest sistem nu a fost pus în aplicare [1].

Evoluțiile actuale. În martie 2017, în Parlament este înregistrată inițiativa Partidului Democrat din Moldova, prin care se propune înlocuirea sistemului actual cu reprezentare proporțională pe liste de partid cu sistemul majorității simple (majoritar într-un singur tur

de scrutin), dar și propunerea Partidului Socialiștilor din Republica Moldova de a opta în favoarea unui sistem mixt paralel.

Pe 5 mai 2017, ambele proiecte de lege au fost adoptate rapid în prima lectură în Parlament. E de subliniat, că nici una dintre ele nu fusese inclusă pe ordinea de zi a sesiunii parlamentare cu o zi înainte și că acest lucru s-a petrecut cu doar o săptămână înainte ca Comisia de la Veneția să-și înceapă misiunea în Moldova, în pregătirea pentru avizul așteptat la jumătatea lunii iunie. Situația a determinat o serie de organizații ale societății civile să emită o declarație privind posibile încălcări procedurale. De asemenea, s-a remarcat că trecerea celor două propuneri ar face ca recomandările Comisiei de la Veneția să fie mai dificil (dacă nu imposibil) de a fi incluse.

Argumentele pro și contra sistemului electoral actual. În ceea ce privește argumentele pro, primul lucru care trebuie de menționat este faptul că sistemul actual asigură o reprezentare echitabilă în Parlament nu numai a ideologiilor politice, ci și a celor mai importante opinii, interese etc. existente în societate, dacă se acceptă ca partidele politice să reprezinte acele ideologii politice, opinii, interese etc. Pentru o țară multietnică și multiculturală, precum Republica Moldova, care se caracterizează și printr-o dezbinare între susținătorii orientării spre Vest și cei ai orientării spre Est pentru țara lor, reprezentarea corectă a tuturor opiniilor și intereselor este un element foarte important. În ceea ce privește reprezentarea, sistemul actual este unul dintre cele mai favorabile pentru categoriile de persoane care, în general, sunt dezavantajate în politică, mai ales în societățile mai „conservatoare”, cum este cea din Republica Moldova (după cum relevă multe studii), și anume, pentru femei și tineri. Un alt argument în favoarea sistemului actual este faptul că acesta facilitează reîmprospătarea permanentă a vieții politice din Republica Moldova prin oferirea de șanse bune pentru dezvoltarea noilor mișcări politice și obținerea de către ele a sprijinului și voturilor oamenilor. De asemenea, sistemul cu liste de partid blocate într-o circumscripție națională este cel mai simplu

de aplicat pentru aproape toate părțile interesate – partide politice, alegători, administratori electorali, mass-media. Nu în ultimul rând, actualul sistem oferă cea mai ușoară soluție la două probleme majore pe care le are Republica Moldova – imposibilitatea de a organiza alegeri pe teritoriul Transnistriei și numărul mare de moldoveni care trăiesc în Diasporă. [1]

Există și argumente importante contra actualului sistem electoral din Moldova. Unul dintre acestea este ruptura dintre alegători și deputați, mulți oameni susținând că sistemul electoral a contribuit la această situație. Deoarece alegătorii trebuie să aleagă între partide la nivel național (listele de candidați nu sunt nici măcar tipărite pe buletinele de vot), doar câțiva lideri de vârf ai fiecărui partid sunt cunoscuți și urmăriți de cetățeni. Sistemul actual nu stimulează deputații să fie aproape de alegătorii lor, întrucât ei au fost și nu vor fi aleși nu de un grup de persoane (într-o circumscripție regională), ci în virtutea aflării pe listele de partid care adună suficiente voturi. Deși există partide politice care atribuie fiecărui deputat responsabilitatea pentru relațiile cu o anumită regiune, opinia că sistemul electoral nu stimulează acest lucru este justificată.

Parlamentul Republicii Moldova a votat sistemul electoral mixt în lectură finală. Parlamentul Republicii Moldova a votat, la 20 iulie 2017, proiectul privind sistemul electoral mixt în lectura a doua, finală, cu 74 de voturi pentru. Deputații comuniști au părăsit sala de ședințe în semn de protest. Proiectul presupune că alegerile parlamentare în Republica Moldova se vor desfășura în baza unui sistem electoral mixt. Astfel, 50 de deputați vor fi aleși pe liste de partid, la fel ca în prezent, iar ceilalți 51- în circumscripții uninominale. Acestea vor fi create inclusiv pentru regiunea transnistreană, doar că locuitorii din stânga Nistrului vor putea vota în secții amplasate pe teritoriul controlat de autoritățile constituționale. De asemenea, vor exista circumscripții uninominale pentru Diaspora. O circumscripție uninominală va fi formată pentru un număr de

55.000-60.000 de cetățeni cu drept de vot. În total au fost constituite 46 de circumscripții uninominale.

Alte modificări. Printre modificările față de prima lectură, autorii propun micșorarea pragului de acces în Parlament pentru blocurile electorale până la 8%. În prezent acesta este de 9% pentru blocurile formate din două partide și 11% pentru cele formate din mai multe partide. Și numărul minim de semnături pentru înregistrarea candidaților în circumscripțiile uninominale este redus de la 600 la 500, iar femeile candidate vor avea de strâns de două ori mai puține semnături. Totodată, partidele care vor promova femei vor fi stimulate financiar. A fost redus de patru ori și plafonul maxim de donații pentru concurenții electorali. Acesta va fi de până la 50 de salarii medii, adică aproximativ 270.000 de lei moldovenești pentru o persoană fizică și de două ori mai mult pentru persoanele juridice. [2]

Opinii ale actorilor politici. Președintele Republicii Moldova, Igor Dodon, a salutat rezultatul votului. Șeful statului a scris pe o rețea de socializare că deputații au menținut în proiect mai multe propuneri ale sale, printre care păstrarea pragului de reprezentare pentru partide politice de 6%, desfășurarea alegerilor în circumscripții uninominale într-un singur tur, dar și cota de reprezentare în Parlament pentru regiunea transnistreană și Diaspora: „Menționez că în anul 2011 inițiativa respectivă a fost inclusă în programul Partidului Socialiștilor, în fruntea căruia m-am aflat până la investirea în funcția de președinte al țării, iar în 2014 acesta a fost parte componentă a programului electoral al Partidului Socialiștilor din Republica Moldova. La elaborarea proiectului de lege s-a ținut cont de solicitarea unei mari părți a populației țării, care dorește o reformă politică reală și echilibrată, în folosul cetățenilor”. [3]

Maia Sandu, lidera Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS), a declarat: „Ceea ce s-a întâmplat astăzi în Parlament este o ilegalitate”. [5] În dimineața zilei când proiectul de lege urma să fie votat în legislativ, a scris pe contul său de Facebook: „Membrii și

simpatizanții noștri din raioane ne informează că Partidul Democrat obligă bugetarii din întreaga țară să iasă joi la o manifestare în sprijinul sistemului mixt. Probabil, la ședința Parlamentului de joi, Partidul Democrat și Partidul Socialistilor din Republica Moldova vor încerca să adopte sistemul mixt în ultima lectură. Asta chiar dacă versiunea finală a proiectului de lege nici nu a fost făcută publică”. „Dacă se confirmă, îndemnăm toți oamenii de bună credință să fie gata ca, începând cu ziua de joi, 20 iulie, să ieșim și să protestăm împotriva sistemului de vot care are ca scop distrugerea democrației în Republica Moldova” [5], a adăugat lidera Partidului Acțiune și Solidaritate.

Maia Sandu a mai afirmat că Partidul Acțiune și Solidaritate va insista în continuare pe abrogarea legii privind sistemul mixt, pentru că acest sistem înseamnă o tentativă de fraudare și manipulare a alegerilor. Potrivit Maiei Sandu, dacă guvernarea va insista să aplice acest sistem electoral, contestat de către instituțiile europene, de către Comisia de la Veneția, atunci aceasta ar înseamnă ruperea relațiilor cu Uniunea Europeană - pierderea sprijinului nu doar financiar, dar și moral. Ea a atenționat că, în cel mai rău caz, dacă se va aplica acest sistem electoral, guvernarea trebuie să realizeze că a doua zi după alegeri se va pomeni într-o situație în care va avea și mai puțină legitimitate: „Dacă se va aplica această lege și dacă Partidul Democrat, împreună cu Partidul Socialiștilor vor reuși să fraudeze alegerile așa cum își doresc aceste forțe astăzi, atunci oamenii vor înțelege ce s-a întâmplat, inclusiv cele 800 de mii de semnături mult vehiculate se vor întoarce împotriva acestei guvernări” [6].

În opinia liderului PAS, în cadrul sistemului aprobat e loc pentru fraudare și pentru manipulare: “În primul rând, se micșorează dramatic ponderea votului în diasporă, pentru că cetățenii din Republica Moldova care au plecat la munci peste hotare vor putea să aleagă mai puțini deputați în sistemul actual decât ar fi ales în sistemul precedent. E vorba despre tot felul de intimidări care

sunt posibile împotriva eventualilor candidați”. La 30 iulie 2017, ziua desfășurării protestului împotriva sistemului mixt, M. Sandu postează următorul text: „Mii de oameni au protestat astăzi la Chișinău împotriva sistemului electoral votat de binomul Plahotniuc-Dodon la 20 iulie. Următorul protest a fost anunțat pentru 17 septembrie. Vom cere în continuare abrogarea legii. Vom cere respectarea dreptului nostru de a schimba guvernarea pe cale pașnică, în cadrul unor alegeri libere și corecte”. [5]

Cu un mesaj asemănător pe Facebook a venit și președintele Partidului Platforma DA, Andrei Năstase: „...Pentru ora 9, la parlament, cu autobuse comandate din timp vor fi aduși bugetari, la fel cum au fost duși la concerte și mitinguri de susținere a corupției, sărăciei și batjocurii oligarhice. Să vină. Să vină alături de noi de data aceasta. Să apărăm împreună democrația, țara și viitorul copiilor noștri acasă. Eu ies la protest și chem întreaga opoziție și societate. Să demonstrăm că suntem un popor deșteptat și demn de trecutul nostru și de un viitor frumos în civilizație, democrație și bunăstare”. [7] Intenția guvernării de a schimba sistemul electoral este dirijată de interesul de a se menține cu orice preț la putere. [8]

Partidul Democrat din Moldova propune un sistem electoral mixt pentru alegerile din 2018. După ce în 2013 Parlamentul a votat proiectul de lege privind modificarea sistemului electoral din Moldova în unul mixt, iar la scurt timp legea a fost abrogată de către deputații PLDM și PCRM, Partidul Democrat revine la ideea implementării sistemului electoral mixt pentru alegerile parlamentare din 2018.

La 20 iulie 2017, în contextul promovării votului mixt, V. Plahotniuc, președintele PD din Moldova, postează pe contul său de Facebook: „Cetățenii își pot alege acum direct deputații! Un drept care li s-a promis timp de mulți ani, de aproape toate partidele politice. Un drept care li se cuvine și pentru care au votat de atâtea ori partide, care apoi i-au amăgit și nu au mai schimbat sistemul electoral. Alegerea directă a deputaților este victoria cetățenilor, nu

a partidelor sau a politicienilor. A sosit timpul ca moldovenii să se implice direct în soarta țării”.

La începutul lunii martie, Partidul Democrat începe o campanie mediatică masivă de promovare a votului uninominal. Prima postare, la 6 martie 2017, în acest sens o face V. Plahotniuc, [9] în postura sa de președinte al Partidului Democrat din Moldova, menționând că primul rezultat al lansării inițiativei privind votul uninominalist este ieșirea clasei politice din amorțeală, și nu doar a clasei politice: „...Orice reformă presupune că va exista o anumită rezistență, o anumită opoziție la schimbarea pe care o propune. E de așteptat că vor exista dispute, opinii diferite și de aceea Partidul Democrat din Moldova a și adus mai întâi în dezbatere publică aceasta inițiativă. Cred că această dezbatere e un test important pentru clasa politică actuală, dar și o ocazie pentru cetățeni să înțeleagă mai bine ce se află în spatele actualului sistem electoral”.

Mai mult, democrații propun ca și Diaspora să aibă proprii legiuitori în Parlament. „În legătură directă cu necesitatea de a reforma clasa politică, cu dorința oamenilor de a avea împreună cu copiii lor un trai mai bun, am decis să sprijinim reformarea sistemului de alegere a deputaților în Parlament și să promovăm în societate și în Legislativ ideea votului uninominal” [9]. Votul uninominal rezolvă câteva lucruri foarte importante: votul uninominal dă posibilitate reală cetățenilor să decidă pe cine trimit ei în Parlament, să nu mai voteze liste de partid în spatele cărora se ascund uneori persoane anonime, incompetente sau politicieni care își găsesc un loc cald și uită a doua zi de oamenii care au fost votați. Votul uninominal face ca deputatul să fie reprezentativ pentru comunități clare de oameni, să provină dintr-un raion concret. Votul uninominal ne dă posibilitatea ca raioanele să fie reprezentate în Parlament de oameni locali, nu de deputați puși pe listă de la centru așa cum vrea liderul de partid sau un grup de politicieni. Însă doar votul uninominal sigur nu rezolvă problema în ceea ce ține de controlul cetățenilor asupra deputaților.

Totodată, liderul democrațiilor susține că, în premieră, moldovenii din Diaspora vor avea posibilitatea să-și aleagă uninominal parlamentarii. Mai mult decât atât, președintele Partidul Democrat din Moldova a anunțat că în următoarele zile va fi lansată o campanie națională de informare a cetățenilor în care li se va explica ce înseamnă votul uninominal.

Mai mute ONG-uri din țară au contestat oportunitatea schimbării sistemului electoral înainte de alegeri, calificând inițiativa ca pe „o încercare de autoconservare a guvernanților compromiși”.

Printr-o declarație publică, Trasparensy International a prezentat o mică parte dintre recomandările Comisiei de la Veneția, care sunt încălcate de proiectul de modificare a Codului Electoral.

1. Prevederile concrete de formare a circumscripțiilor uninominale și limitele acestora vor fi decise în baza unui regulament aprobat de către Comisia Electorală Centrală (CEC), în timp ce Comisia de la Veneția recomandă includerea acestora la nivel legislativ superior, chiar constituțional pe unele aspecte;

2. Revizuirea limitelor circumscripțiilor va putea fi făcută de către CEC cu mai puțin de un an înainte de alegeri, în timp ce recomandarea este ca astfel de decizii să poată fi luate nu mai târziu de un an în ajunul alegerilor în baza expertizei unei comisii speciale independente. Mai mult, proiectul de lege oferă CEC-ului 6 luni de la data intrării în vigoare a legii noi pentru a delimita fiecare circumscripție, ceea ce înseamnă că, chiar prima delimitare se va putea face cu mai puțin de un an înainte de alegerile parlamentare din 2018. Comisia de la Veneția consideră limitele circumscripțiilor electorale un element fundamental al legislației electorale, iar acestea nu pot fi amendate în apropierea alegerilor;

3. Autorii ambelor proiecte insistă asupra aplicării noului sistem pentru următorul scrutin, chiar dacă recomandarea este să fie aplicată orice modificare substanțială abia pentru următorul ciclu electoral;

4. Comisia de la Veneția cere expres oferirea accesului concurenților electorali la presa publică și privată. În loc de aceasta,

autorii propun excluderea tuturor obligațiilor pentru mass-media, păstrând doar obligația presei locale să desfășoare dezbateri, în cazul candidaților pe circumscripții.

5. Limitele circumscripțiilor electorale vor fi formate după niște criterii total vagi, mai mult, din recomandările Comisiei de la Veneția și practica mondială, desprindem foarte clar că o circumscripție nu poate cuprinde localități din diferite regiuni administrative. În cazul Republicii Moldova nu este posibilă respectarea acestui criteriu până la executarea reformei teritorial-administrative. [10]

Modificarea sistemului electoral în condițiile actuale va avea efecte dezastruoase asupra dezvoltării democratice a Republicii Moldova. Trecerea la orice formă de alegere a deputaților pe circumscripții uninominale va avea numeroase efecte negative, or Republica Moldova nu este pregătită pentru un astfel de sistem: scăderea legitimității Parlamentului, creșterea discriminării și corupției în gestionarea fondurilor publice și rolul disproporțional al justiției în procesul electoral.

În cazul alegerii deputaților după sistemul propus de formare a circumscripțiilor, numărul real de alegători din fiecare dintre ele va varia foarte mult. Având în vedere alegerea deputaților după sistemul First Pass The Post (FPTP), în unele circumscripții vor câștiga candidați cu 3-4 mii voturi, în altele – cu 15-20 mii, ceea ce va crea o discrepanță inadmisibilă de reprezentativitate. Mai mult, în total, toți deputații vor reprezenta maxim 25-30% dintre cei care participă la vot. Pentru comparație, până acum, partidele care ni-mereau în Parlament reprezentau votul a peste 85% votanți. Din cauza sistemului FPTP nu va mai conta atât de mult prezența la alegeri, iar aceasta va scădea, în special în Diasporă. Dacă va fi aplicată restricția domiciliului (iar schimbarea modului de formare a listelor electorale până la următoarele alegeri este imposibilă), atunci aproape jumătate din alegători nu vor putea să își exercite dreptul la vot. În final, deputații viitorului Parlament vor reprezen-

ta maxim 15% din alegătorii cu drept de vot. Iar acestea sunt doar unele aspecte ale scăderii legitimității Parlamentului.

Campaniile electorale pe circumscripții sunt foarte costisitoare, ceea ce va cataliza formarea grupărilor politico-economice locale, setate pe gestionarea fluxurilor de bani publici, exact cum s-a întâmplat în Ucraina. Fără să intrăm în detalii, trebuie să accentuăm pericolul excluderii candidaților incozi guvernării prin decizii discreționare ale judecătorilor de circumscripție. Justiția din Republica Moldova s-a implicat în repetate rânduri în interesul guvernării în procese electorale – a decis abuziv excluderea unui partid important chiar cu trei zile în ajun de alegeri, a interzis desfășurarea referendumurilor naționale și locale, a menținut în cursa electorală partide care utilizau abuziv simbolurile altor partide. În situația când presa nici nu are acces și nici capacitatea pentru a monitoriza acțiunile judecătorilor de circumscripție, excluderea cu puțin timp înainte de alegeri a unor candidați incozi puterii pe motive inventate sau irelevante este absolut posibilă [10].

La nivelul Uniunii Europene, pentru alegerea parlamentelor naționale doar două state utilizează sistemul majoritar – Franța (sistemul majoritar în două tururi) și Marea Britanie (sistemul majoritar într-un tur). Altele două – Lituania și Ungaria – utilizează sistemul mixt. În celelalte 24 de state se folosește sistemul proporțional. O altă situație se atestă în cazul alegerilor pentru Parlamentul European – toate statele Uniunii Europene utilizează sistemul proporțional [11].

Lituania. Tipul și structura Parlamentului lituanian este unicameral, fiind compus din 141 de membri. Mandatul are o durată de patru ani. Sistemul electoral este unul mixt/paralel direct, 71 dintre parlamentari sunt aleși prin scrutin uninominal în circumscripții uninominale, iar ceilalți 70 de parlamentari sunt aleși prin scrutin de listă desfășurat la nivel național (întreg teritoriul constituie o circumscripție electorală). În circumscripțiile uninominale, un candidat este considerat ales dacă obține jumătate plus unu din

voturile exprimate în circumscripția respectivă. La nivelul circumscripției plurinominale, alegerile se consideră valide dacă la ele participă peste un sfert din numărul total de alegători înscriși în listele electorale [12].

Ungaria. Tipul și structura Parlamentului Ungariei – Adunarea Națională – este unicameral, fiind compus din 386 de membri (în prezent sunt ocupate 384 de locuri), aleși pentru o perioadă de patru ani. Sistemul electoral folosit este unul mixt, în două tururi de scrutin, care combină sistemul majoritar cu sistemul proporțional: 176 de membri sunt aleși la nivelul a tot atâtea circumscripții uninominale, prin sistem majoritar uninominal cu două tururi, cel mult 146 la nivelul a 20 de circumscripții departamentale, prin scrutin de listă organizat în circumscripțiile respective, iar cel puțin 64 de mandate sunt „compensatorii”, fiind atribuite unora dintre candidații aflați pe listele naționale ale partidelor. Fiecare partid/coalțiție are dreptul să propună: câte un candidat în fiecare din cele 176 de circumscripții uninominale, câte o listă de candidați în fiecare din cele 20 de circumscripții departamentale și o listă la nivel național [12].

Printre avantajele principale ale sistemului uninominal se numără: existența unui anumit control al alesului din partea alegătorului, inclusiv evaluarea activității acestuia de către alegător la următoarele alegeri; determinarea partidelor de a atrage și promova persoane cu o bună reputație; minimizarea influenței liderului (liderilor) asupra persoanelor din teritoriu, implicit asupra membrilor de partid. Însă sistemul uninominal implică și o serie de riscuri și dezavantaje. Acestea sunt atât de ordin general – dezavantaje de principiu ale sistemului majoritar, cât și de ordin specific, determinate de situația și circumstanțele existente în Republica Moldova. Principalele riscuri sunt următoarele: riscul delimitării neproporționale a circumscripțiilor electorale uninominale: Comisia de la Veneția stabilește că mandatele trebuie repartizate egal pentru toate

circumscripțiile electorale, abaterea maximă admisibilă în raport cu norma de reprezentare neputând depăși 15%. Aceasta înseamnă că numărul alegătorilor dintr-o circumscripție uninominală (pentru care se alocă același număr de mandate) trebuie să fie aproximativ egal, diferențele față de norma de reprezentare neputând fi mai mari de 15% [13]. Anume delimitarea circumscripțiilor electorale pare a fi cea mai mare problemă pentru introducerea sistemului uninominal din cel puțin trei motive:

Diaspora. Potrivit datelor oficiale, peste hotarele țării locuiesc peste 800 de mii de alegători. În scrutinul din 13 noiembrie 2016, în Diasporă au votat aproape 140 de mii de cetățeni (fără a lua în calcul numărul cetățenilor care nu au reușit să voteze). Problema subreprezentării Diasporei a fost și una dintre observațiile Comisiei de la Veneția.

Actuala organizare administrativ-teritorială. Unitățile administrativ-teritoriale existente (raioanele), care trebuie să constituie baza delimitării circumscripțiilor electorale, sunt disproporționate ca suprafață și ca număr de populație. În aceste condiții este practic imposibilă respectarea egalității normei de reprezentare în limitele acceptate de Comisia de la Veneția (maximum 15%). De exemplu, în raionul Soroca sunt 78 de mii de alegători, iar în Leova sunt 43 de mii de alegători. Astfel, diferența dintre circumscripția electorală Soroca și circumscripția electorală Leova depășește 80%, mult peste marja maximă stabilită de Comisia de la Veneția.

Existența unei regiuni necontrolate de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova. În Registrul alegătorilor sunt înscrși peste 246 de mii de cetățeni cu domiciliul în stânga Nistrului. Numărul cetățenilor domiciliați în stânga Nistrului care au participat la alegerile precedente variază între 7 și 16 mii, ultima cifră fiind înregistrată în cadrul turului II al scrutinului prezidențial din 13 noiembrie 2016 (și în raport cu care au existat informații despre transportarea organizată a alegătorilor în paralel cu oferirea de

mijloace bănești). În aceste condiții pare a fi imposibil de a constitui circumscripții uninominale care ar asigura principiul votului egal.

Sistemul majoritar nu asigură reprezentarea în legislativ a cetățenilor care au votat pentru candidații neînvingători. La baza sistemului majoritar stă principiul „câștigătorul ia totul”. Se poate întâmpla ca un partid să fie votat de 30% din cetățeni, însă să nu aibă niciun deputat în Parlament, întrucât candidații partidului respectiv nu devin învingători în circumscripțiile lor [14].

Sistemul majoritar pentru Republica Moldova riscă să faciliteze traseismul politic. Sistemul majoritar este, de principiu, un facilitator al traseismului politic, întrucât este mai ușor pentru partidul puterii să coopteze prin șantaj sau mită deputații aleși pe circumscripții. De exemplu, în Parlamentul României 2008-2012 (ales pe sistemul uninominal), peste 20% din deputați și senatori (120 de parlamentari) și-au schimbat fracțiunile. Sistemul majoritar sau cel mixt sunt mai complicate sub aspect organizatoric, sunt mai costisitoare (atât pentru bugetul țării, cât și pentru partide), defavorizează interesele naționale și proiectele de țară în favoarea celor locale, diminuează posibilitatea consolidării partidelor politice.

Nici experiența internațională nu le recomandă: sistemul majoritar în două tururi este folosit de 19 state: Belarus, Congo Brazzaville, Coreea de Nord, Cuba, Egipt, Iran, Togo, Turkmenistan, Uzbekistan și Vietnam. Constatăm că și în România, după ce majoritarul s-a utilizat la 2 scrutine consecutive (2008, 2012), s-a revenit în 2016 la sistemul proporțional pe liste [15].

Concluzii

Sistemele electorale au o influență majoră asupra modului în care se constituie reprezentanța națională și asupra modului în care funcționează practic instituțiile democratice. Astfel, se poate observa că scrutinele de tip majoritar favorizează concentrarea partidelor și produc un sistem bipartidist, pe când scrutinul de tip proporțional favorizează multipartidismul.

Modificarea sistemului electoral în Republica Moldova, la inițiativa celor mai mari partide politice – la ora actuală Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și Partidul Democrat din Moldova –, a generat dezbateri aprinse atât în sfera politică, cât și în societatea civilă. Mai mult, această inițiativă a dus la o divizare și mai profundă în societate între partidele care au susținut inițiativa în cauză, acestea fiind practic partidele aflate în arcu guvernării, și partidele care au considerat inoportună și periculoasă, la această fază, modificarea sistemului electoral.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova. https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf
2. Proiectul în cauză a fost expertizat de Comisia de la Veneția, care a concluzionat că în situația actuală modificarea sistemului electoral nu este recomandabilă, iar Uniunea Europeană a cerut Republicii Moldova să respecte acest aviz.
3. Dodon Igor. <https://www.facebook.com>
4. AGERPRES/(AS - editor: Gabriela Ionescu, editor online: Andreea Lăzăroiu), pe <https://www.agerpres.ro/externe/2017/07/20/parlamentul-republicii-moldova-a-votat-sistemul-electoral-mixt-in-lectura-finala-13-06-07>
5. Sandu Maia. <https://www.facebook.com>
6. <http://www.moldova.org/maia-sandu-in-cadrul-sistemului-electoral-mixt-e-loc-pentru-fraudare-si-pentru-manipulare/>
7. Nastase Andrei. <https://www.facebook.com>
8. Declarația a fost făcută de către liderul Partidul Platforma Demnitate și Adevăr, Andrei Năstase, în cadrul emisiunii „Important” de la postul de televiziune TVC 21, transmite IPN.
9. <https://www.facebook.com/plahotniuc/photos/a.520961488025377.1073741829.162868900501306/1218727671582085/?type=3&theater>
10. http://www.transparency.md/2017/05/19/incercare_de_autoconservare_a_guvernanzilor_compromisi/, 19 mai 2017

11. http://www.apd.ro/files/publicatii/25plus2_Modele_electorale_I_Sisteme_electorale.pdf
12. <http://www.primulvot.ro/wp-content/uploads/2013/09/05.-Articol-SISTEME-ELECTORALE-IN-STATELE-MEMBRE-ALE-UNIUNII-EUROPENE-final.pdf>
13. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)003-e)
14. <http://unpaspentru.md/2017-riscurile-sistemului-electoral-uninominal-sau-mixt/>
15. <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1502284-19-tari-merg-uninominalul-lui-basescu-jumatate-sunt-dictaturi-uninominalul-lui-tariceanu-mentine-partial-dictatura-celor-322.htm>

Bun de tipar 22.01.2018 Formatul 14,5 ×20,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 9,5. Coli de autor 10,2

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46